

UČEBNICA RÓMSKEHO JAZYKA

Amari romaňi čhib 2

Naša rómčina 2

Severocentralno dijalektos

**Gend'i perdal o buter
džanibnaskere sikh'uvne**

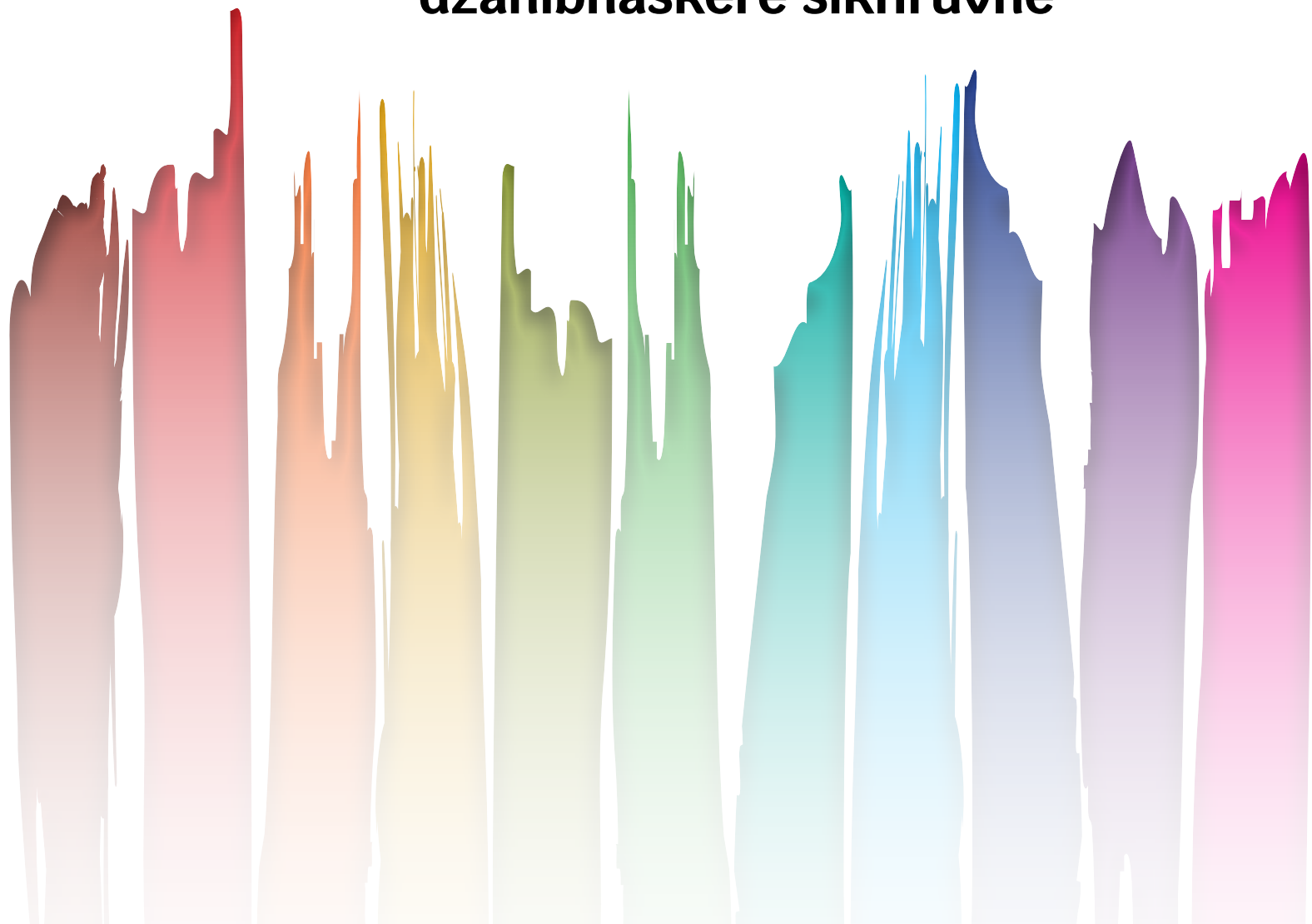
UČEBNICA RÓMSKEHO JAZYKA

Amari romaňi čhib 2

Naša rómčina 2

Severocentralno dijalektos

**Gend'i perdal o buter
džanibnaskere sikh'uvne**

Autor:

Mgr. Eva Gašparová

Odborné podklady vypracovali k témam:

Bajšagos pal o saštipen/Starostlivosť o zdravie – Ing. Mgr. Gabriela Radičová

Sikhľuviben/Vzdelávanie – Mgr. Ingrid Lukáčová

Vol'no vacht the leskeri organizacija/Vol'ný čas a jeho organizácia – Mgr. Slavomír Klempár

Odborní konzultanti:

Mgr. Slavomír Klempár, Ing. Mgr. Gabriela Radičová, Mgr. Iveta Bartošová

Recenzenti:

PhDr. Jozef Facuna, PhD., Ing. Mgr. Gabriela Radičová, Mgr. Ingrid Lukáčová

Technický redaktor:

PhDr. Jozef Facuna, PhD.

Jazyková korektúra textu v slovenskom jazyku:

Mgr. Božena Mizerová

Jazyková korektúra textu v rómskom jazyku:

Ing. Mgr. Gabriela Radičová

Grafické spracovanie:

Mgr. art. Barbora Kopnická, ArtD.

Tlač: Centrum polygrafických služieb MV SR, p. o.

Vydal:

Národný inštitút vzdelávania a mládeže, pracovisko Pluhová

Pluhová 8

831 03 Bratislava

Počet strán: 144

Náklad: 1000

Prvé vydanie © Národný inštitút vzdelávania a mládeže, pracovisko Pluhová, Bratislava, 2023

ISBN 978-80-565-1591-4

EAN 9788056515914

Working together for a green, competitive and inclusive Europe

Working together for an inclusive Europe

Spolu s Rómami dosiahneme viac – Together with Roma, we will achieve more – Jekhetane le Romenca buter keraha

www.norwaygrants.sk

Podakovanie za podporu:

Projekt s názvom „*Inovatívne vzdelávanie učiteľov s cieľom zvýšiť ich interkultúrne kompetencie vo vzdelávacom procese rómskych žiakov*“ získal grant z Nórska prostredníctvom Nórskeho grantov v sume 1 326 000 €. Projekt bol spolufinancovaný v sume 234 000 € zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky. Cieľom projektu je systémová podpora zavedenia vyučovania rómskeho jazyka a literatúry, rómskej kultúry a rómskej histórie na všetkých stupňoch vzdelávania v rámci školských vzdelávacích programov škôl so žiakmi z rómskych komunít, podpora interkultúrneho vzdelávania, demokratického a inkluzívneho školského prostredia.

Thanks for the support:

The project entitled „*Innovative Training of Teachers to Increase Intercultural Competences of Teachers in the Educational Process of Roma Pupils*“ was awarded from Norway through the Norway Grants in the amount of 1 326 000 €. The project was co-financed in the amount of 234 000 € from the state budget of the Slovak Republic. The aim of the project is to systematically support the introduction of the teaching of Romani language and literature, Roma culture and history at all levels of education within the school curricula of schools with pupils from Roma communities, to promote intercultural education, democratic and inclusive school environments.

Predhovor

Učebnica rómskeho jazyka – **Amari romaňi čhib 2** je určená žiakom stredných škôl. Učebnica vychádza zo skúseností získaných počas vyučovania predmetu rómsky jazyk a literatúra v základných a stredných školách.

Charakteristika obsahu učebnice

Obsahom učebnice je 11 tematických okruhov – Me the miri famil'ija/Ja a moja rodina; Kher the leskere funkciji/Dom a jeho funkcie; Buťi the profesiji/Práca a zamestnania; Vol'no vacht the leskeri organizácija/Vol'ný čas a jeho organizácia; Veša-paňa/Príroda; Dromaripen/Cestovanie; Uraviben/Obliekanie; Chaben the pijiben/Jedlo a pitie; Bajišagos pal o sasťipen/Starostlivosť o zdravie; Artikaňiben, džaniben the technika/Umenie, veda a technika; Sikhľ'uviben/Vzdelávanie.

Tematické okruhy zohľadňujú požiadavky na vedomosti a zručnosti pre pokročilejších žiakov. V rámci 11 okruhov môžu študenti rozvíjať svoje zručnosti: počúvanie, čítanie, ústny prejav, písomný prejav. Každá lekcija obsahuje podkapitoly, ktoré svojím obsahom prezentujú obsah tematického okruhu. Didaktická štruktúra jednotlivých lekcí umožní rôzne formy učenia, napríklad individuálnu, skupinovú (tvorba projektov), partnerskú (dialógy) a triednu prácu. Lekcie, respektíve ich podtémy, obsahujú textovú a netextovú časť.

Charakteristika textovej časti

Druhy textov: monologický prejav, dialogický prejav, výpovede konkrétnych ľudí. Texty na čítanie s porozumením – tematické zameranie textov zodpovedá tematickým okruhom.

Druhy textov:

- a) autentické texty: dialógy, výpovede;
- c) literárne texty – ukážky z poviedok, príbehov, rómskych prísloví a hádaniek.

Úroveň pochopenia vypočutého a prečítaného textu sa zisťuje:

- a) testom, v ktorom z troch možností bude môcť žiak vybrať jednu možnosť,
- b) úlohami, napríklad Phen pale pro phučibena, Gen u phen pal soste genehas, Pherd'ar o phend'a lache laveha.

Charakteristika netextovej časti

V netextovej časti učebnice je použitý obrázkový materiál – kresby, fotografie v súlade s textom.

Kresby a fotografie sú výstižné a ľahko identifikovateľné žiakmi. Za každou lekcijou je rómsko-slovenský slovník, v ktorom sú obsiahnuté všetky slová a výrazy vyskytujúce sa v danej lekcii. Pri podstatných menách uvádzame množné číslo. Pri prídavných menách uvádzame koncovku ženského rodu a množného čísla, napríklad **baro, -i, -e – (bari, bare)/vel'ký, vel'ká, vel'ké, parno, -i, -e – (parňi, parne)/biely, biela, biele**. V slovenských ekvivalentoch uvádzame len tvar mužského rodu.

Gramatika

Gramatické javy sú formou odkazov uvedené v rámci vypracovaných tém. Prehľad gramatiky je súčasťou prílohy učebnice Amari romaňi čhib 2. Súčasťou učebnice Amari romaňi čhib 2 je aj príloha s ukážkami z literárnych diel rómskych autorov.

Obsah

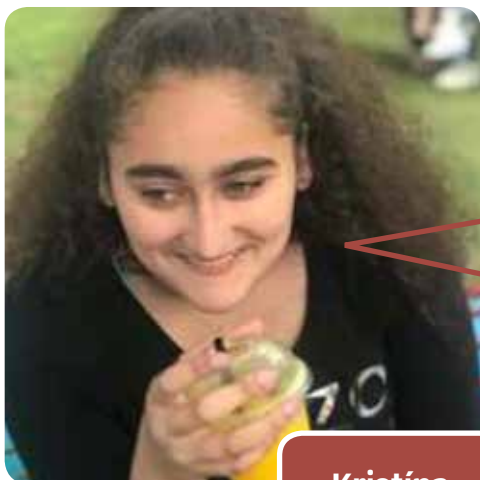
ME THE MIRI FAMIL'IJA/JA A MOJA RODINA	9
A Prindžaripen	9
A1 Prindžaripen.....	10
B Bazutne famil'jakere cirdl'ipena	11
C Pařiv andre romaňi famil'ija varekana the akana	12
D Ča ajse d'ivesa the inepi andre miri famil'ija	13
E Charakteristikane manuškere ajsipena	14
E1 Charakteristikane manuškere ajsipena	15
F Inepi andre miri famil'ija	16
G Romaňi čhib sar literarno čhib	17
NEVE LAVA	18
KHER THE BEŠIBEN/DOM A BÝVANIE	19
A Bešiben andro bare fora, andro cikne fora the pro gav	19
B Vakeriben pal o bešiben	20
B1 Vakeriben pal o bešiben	21
B2 Vakeriben pal o bešiben	22
C Cinkeriben the o službi	23
D Romaňi čhib sar literarno čhib	24
NEVE LAVA	25
BUŤI THE PROFESIJI/PRÁCA A ZAMESTNANIE	26
A Varesave čirlatune romane buťa	26
A1 Varesave čirlatune romane buťa	27
A2 Varesave čirlatune romane buťa	28
A3 Varesave čirlatune romane buťa	29
B O buťa, save keren o džene andre miri famil'ija	30
B1 O buťa, save keren o džene andre miri famil'ija	31
C Romaňi čhib sar literarno čhib	32
NEVE LAVA	33
VOL'NO VACHT THE LESKERI ORGANIZACIJA/VOL'NÝ ČAS A JEHO ORGANIZÁCIA	34
A Šajipena andro vol'no vacht	34
A1 Šajipena andro vol'no vacht	35
B Športos	36
B1 Prindžargutne slovačika the romane manuša andro športos	37
C Teatros the filmes	38
C1 Filmos	39
C2 Romano teatros Romathan	40
D Romaňi čhib sar literarno čhib	41
NEVE LAVA	42

VEŠA-PAÑA/PRÍRODA	43
A Beršeskere kotora	43
A1 Vakeriben pal o beršeskere kotora the idejos	44
B Vakeriben pal o veša-paňa	45
C Turistika	46
D Romaňi čhib sar literarno čhib	47
NEVE LAVA	48
DROMARIPEN/CESTOVANIE	49
A Čirlatuno the akanutno Romengero dromaripen	49
B Dromeskere verdana, lengere lačhipena the nalačhipena	50
C Dromaripen andro aver thema	51
D Miro dromaripnaskero predžid'ipen	52
E Romaňi čhib sar literarno čhib	53
NEVE LAVA	54
URAVIBEN/OBLEČENIE	55
A Romengero uraviben čirla the adad'ives	55
B Bazutne uravibnaskere kotora the lengero cinkeriben	56
C Uraviben pro všel'ijaka dživipnaskere situaciji	57
F Romaňi čhib sar literarno čhib	58
NEVE LAVA	59
CHABEN THE PIJIBEN/JEDLO A PITIE	60
A Romengere chavibnaskere sikh'l'ipena	60
B O phučibena the palepheñibena phandle le chabnaha the le pijibnaha	61
B1 Aver phučibena the palepheñibena phandle le chabnaha the le pijibnaha	62
C Simona vakerel pal o taviben andre lakeri famil'ija	63
D Romaňi čhib sar literarno čhib	64
NEVE LAVA	65
BAJIŠAGOS PAL O SASŤIPEN/STAROSTLIVOSŤ O ZDRAVIE	66
A Teštoskere kotora	66
A1 Ko doktoris	67
B Nasval'ipena, phageripena the o aver nasval'ipnaskere pharipena	68
B1 Nasval'ipena, phageripena the o aver nasval'ipnaskere pharipena	69
C Romengero sastaripen čirla	70
D Lačo dživipnaskero l'ikeriben	71
E Romaňi čhib sar literarno čhib	72
NEVE LAVA.....	73

ARTIKAŇIBEN, DŽANIBEN THE TECHNIKA/UMENIE, VEDA A TECHNIKA	74
A Technikakere the džanibnaskere arakhl'ipena	74
B Komunikacija the lakere formi	75
C Bare lumakere džanibnara andro bišto šelberš	76
C Kamaduno čitrariben	77
D Bare romane manuša andre romaňi kultura	78
D Bare romane manuša andre romaňi kultura	79
E Romaňi čhib sar literarno čhib	80
NEVE LAVA	81
SIKHL'UVIBEN/VZDELÁVANIE	82
A Miri sikhad'i, sikhl'uvibnaskere predmeti	82
B Romane čhavengero sikhl'uviben varekana	83
C Sikhl'uvibnaskero sistemas pro Slovačiko	84
D Romaňa čhibakero ačhad'ipen andro sikhl'uvibnaskero sistemas pro Slovačiko	85
D1 Romaňa čhibakero ačhad'ipen andro sikhl'uvibnaskero sistemas pro Slovačiko	86
E Romaňi čhib sar literarno čhib	87
NEVE LAVA	88
PRÍLOHY K UČEBNICI AMARI ROMAŇI ČHIB 2	89
Príloha č. 1 – PREHL'AD GRAMATIKY RÓMSKEHO JAZYKA	90
Príloha č. 2 – UČEBNÉ TEXTY	113
LITERATÚRA	138
ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ	138

A Prindžaripen

1. Prindžaren le terne Romen, save dživen andro aver thema u genen, so jon keren.

Obr. 1

Kristína

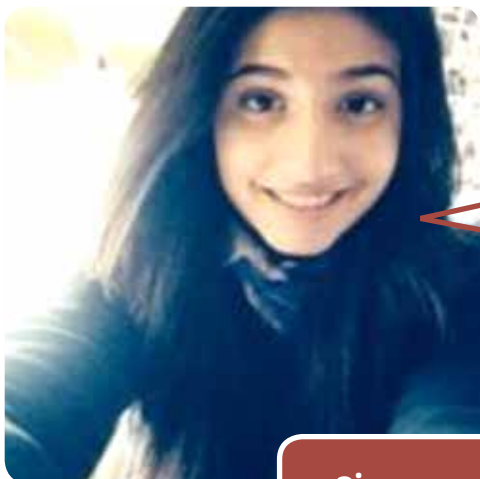
La Kristínake hin dešefta berš. Lakero nav hin pal e daj Gašparova. Ul'il'a Kašate, no imar eňa berš dživel la famil'ijaha andre Belgija, andro foros Oostende. Akana phirel pre maškarutni sikhad'i – Ensorinstituut. Sikh'ol oboris grafikakero dizajnos. Džanel te vakerel romanes, slovačika, flamika the angl'icika. Andro vol'no vacht rado kerel o športos. Ńilaje phirel pre bicig'l'a the te pl'ivinel. Rado genel the o gend'a. Hin la lačo cirdl'ipen ko džviri, khere la hin cikno rikono.

Obr. 2

Kristián

Le Kristijaniske hin bišutrin berš. Leskero nav pal o dad hin Bandy. Dživel la famil'ijaha pro Slovačiko, Perješiste. Jov agorind'a o Privatno bašavibnaskero the dramatikakero konzervatorijum Kašate. Bašavel pre lavuta. Akana sikh'ol pre Rašajipnaskeri univerzita andro foros Ružomberok. Jov kamel te avel sikh'l'ardo u te sikh'l'arel bašavibnaskere the artikane predmeti pro Konzervatorijum.

Obr. 3

Simona

La Simonake hin bišujekh berš. Lakero nav pal o dad hin Hmilanska. Dživel imar dešuštar berš la famil'ijaha andre Angl'ija, andro foros Cheltenham, Gloucestershire. Akana sikh'ol pre uči sikhad'i Kingston University Londinoste, oboris artikañiben. La bares interesinel o čitrariben.

A1 Prindžaripen

Obr. 4

Obr. 5

1. Gen merkindones u phen pal soste vakerel o Kristijan le sikhlardeha.

S So tut nekbuter interesinel andro tiro dživipen?

K Nekbuter man interesinel o romano folkloris the o bašaviben pre lavuta.

S Šaj phenes pal ada buter?

K He, o bašaviben pes lidžal andre miri fajta čirlastar. Imar le papuskero dad bašavelas pre lavuta. Jov sas baro lavutaris u o bašaviben les arakhl'a le meribnastar andro dujto lumakero mariben. O papus mange vakerelas pal leste u me somas barikano, kaj imar čirla sas andre amari fajta ajso udžanlo lavutaris.

S Kristijan, tu agorind'al o Privatno bašavibnaskero the dramatikakero konzervatorijum Kašate, oboris bašaviben pre lavuta u so akana keres?

K Akana sikhlu'uvav pre Rašajpnaskeri univerzita andro foros Ružomberok the kerav sar pedagogicko asistentos andre Privatno bašavibnaskero the dramatikakero konzervatorijum Kašate u mek sikhlarav cikne čhaven te bašavel pre lavuta andre Privatno artikañi sikhad'i Kašate.

S Del pes ada savoro te kerel?

K He, man o bašaviben bares iteresinel u dojekh miro lačo dochudl'ipen andre bući man l'idžal dureder.

S Bašavel mek vareko andre tiri famil'ija pre varesavi bašad'i?

K He, miro dad bašavel pre lavuta. Hin man duj phrala. O Julos bašavel pre cimbalma u akana sikhlu'ol pre ući sikhad'i pre Akademija perdal o artikañiben andro foros Banska Bystrica. Dujto, mandar terneder phral, o Samuel, bašavel pre lavuta, jov hino primašis andre amari famil'ijakeri banda „Đusi band“. Phiras te bašavel pro romane bali the bijava.

S Ta tu sal andal lavutarikeri famil'ija u dživen avri pal o bašaviben.

K He, o bašaviben hin amari bući.

S Savi bući kames te kerel, sar agorineha e ući sikhad'i?

K Me kamav te avel sikhlarado u te sikhlararel bašavibnaskere the artikane predmeti andre sikhad'i.

B Bazutne famil'ijakere cird'ipena

1. Gen, so vakerel o Dominik pal peskeri famil'ija.

Miro nav hin Dominik. Man hin bari famil'ija. Amen sam khere efta džene: me, o dad, e daj, o phral, e phen, o papus the e baba. O dad phirel motorihha sako d'ives andre buči. Jov hino lavutaris, bašavel andro orchestros. Jov hino avrisikhado, agorind'a maškarutni the uči bašavibnaskeri sikhad'i. E daj bikenel andre sklepa – supermarketos. Joj phenel, kaj nekphareder buči, hin buči le manušenca. Miro phral hino phureder mandar. Imar phirel andre buči. Kerel sar asistentos andre bazutni sikhad'i. Jov kamel te avel sikh'ardo, vašoda mek sikh'ol pre univerzita, kerel peske pedagogicko sikhad'i. E phen hiňi terneder mandar. Phirel andre bazutni sikhad'i u šaj phenav, kaj joj hiňi igen lači sikh'uvni. Miro papus imar phuroro. Varekana jov sas igen šukar manuš the o barvale čhaja pal leste phirenas, no jov peske il'a amara baba. Joj sas čori, ča jileskeri the igen šukar. E baba hiňi amaro khamoro. Joj hiňi igen lači manušni. Ńikaha pes na vesekeinel, pre Ńikaste na rušel, kaj šaj, odoj le manušenge šigitinel u mek paše sakovar hiňi asangutni, savorenca kerel jileskere cikne pherasa. Savore la kamen, bo paš late o čiro denašel sar balvaj u o manuša paš late bisteren pro peskero pharipen. U so me? Phirav andre maškarutni sikhad'i u gindinav, kaj jekhvar mandar avela sikhado avri manuš.

2. Thov kerekate lačo lav.

1. Keci džengeri famil'ija hin le Dominik?

- a) pandž džene b) očno džene c) efta džene

2. Savi buči kerel leskero dad?

- a) lavutaris b) muraris c) tavibnaskero

3. Savi buči kerel leskeri daj?

- a) bikenel andre sklepa b) pratinel andre špital'a c) na kerel buči

4. Kaj kerel buči leskero phral?

- a) andro supermarketos b) andre bazutni sikhad'i c) pre pošta

5. Andre savi sikhad'i phirel le Dominikoskeri phen?

- a) pre univerzita b) andre maškarutni sikhad'i c) andre bazutni sikhad'i

6. Savo hino leskero papus?

- a) imar hino phuro b) mek hino terno c) hino pherasuno

7. Savi hiňi leskeri baba?

- a) lači manušni b) ča vesekeinel pes c) kerel jileskere cikne pherasa

8. Kaj sikh'ol o Dominik?

- a) andre bazutni sikhad'i b) andre maškarutni sikhad'i c) pro gimnazijum

3. Lekhav charnes pal tiri famil'ija.

Prídavné mená/Kijathode nava

Prídavné mená, ktorých nominatív je bez koncovky – **šukar**, oikoklitické prídavné mená, ktorých nominatív jednotného čísla má koncovku: v mužskom rode **-o**, v ženskom rode **-i**, xenoklitické prídavné mená, ktorých nominatív je v obidvoch rodoch **-o** (intelligentno).
Stupňovanie prídavných mien.

C Paživ andre romaňi famil'ija varekana the akana

1. Gen o tekstos pal e paživ u phen, sar pes l'ikerel e paživ andre tumari famil'ija.

But manuša, phureder, terne, vaj čhave, na achal'on le laveske „PAŽIV“. So hin paživ? Oda nane ča te hino o manuš lačo. La paživaha o manuša na ul'on. Paživ kempel te sikh'ol andre famil'ija imar ciknovarbatar, kana ke paživ l'idžan pengere čhaven e daj, o dad, e phuri daj, o phuro dad. Varekana e daj the o dad bisteren pre oda, kaj le čhaven kempel te bararel ke paživ. O čhave keren oda, so dikhen la datar the le dadestar. Te jon dživen paživales, den paživ le čhavege, le phure dadeske, la phura dake the savore dženge andre famil'ija akor the o čhave pen andre famil'ija l'ikerena paživales. Phenel pes: „**Savi paživ des tu tira dake the tire dadeske, ajsi paživ šaj užares tire čhavendar.**“

No e paživ kempel te sikhavel na ča le dženge andre famil'ija, no the savore manušenge, saven prindžaras, le amalenge, le manušenge, savenca dživas andro pašal'ipen, le kolegenge andre buči. Nekgoreder hin, kaj oda, soha sas e romaňi famil'ija aver la majoritakera famil'ijatar, naš'ila. Oda hin e paživ maškar o rom the romňi, paživ ko čhave, ko phure daja-dada, maškar o Roma andro romane komuniti. Andro romane famil'iji sle but čhave, no the mek adad'ives hin but čhave, ča hoj vakerana o čhave sas perdal e romaňi famil'ija nekbareder barval'ipen u akana but romane čhave andro osadi hine bokhale, melale, na phiren andre škola, buterval bijal oda, kaj e daj the o dad pijen, vaj kiden drogi. E socijalka lel ajse romane čhavoren andro l'el'encos. Naš'ila the e paživ ko phure daja-dada. O čhave len thoven andro čoro kher, so andre amari romaňi historija šoha na sas. Jekh god'aver romano lav phenel: „**Rom romestar na čorla**“. Ada imar nane čačipen. O barvaleder Roma chasňaren avri le čore Romen, den len kečeň love pro baro interesis u avka len mek buter čoraren.

E paživ the o baripen na džan jekhetane. Ke paživ džal o pal'ikeriben. Sar šaj o manuš sikhavel avre manušeske paživ?“ Varekana hin dosta te pal'ikerel, vaj te phučel: „Sar sal?“, „Khere hin sa mištes?“, vaj ča avka te ačhel the te vakerel pal o dživipen, te šunel le phure manušen te amen den god'i. Kempel te džanel, kaj e paživ, pal'ikeriben, udžan'ipen, barval'arel sakone manušeskero dživipen.

2. Phen pale pro phučibena.

1. So hin ko Roma paživ?
2. Sar pes e paživ šaj sikhavel le manušeske?
3. Sar šaj o manuš čhinel varekaske e paživ?
4. Sar šaj o manuš našavel e paživ?
5. Sar pes kempel le manušeske te l'ikerel, te kamen te chudel paživ?

3. Achal'ar avri romane god'aver lava.

1. Ko kamel ča pes, na džanel s'oda bacht.
2. O amal'ipen, hin barval'ipen.

Spojky/Phandune

Zlučovacie spojky – **the, u, ta**
 Podrad'ovacie spojky – **kaj, te**
 Skloňovanie podstatných mien zakončených na spoluhlásku –
dad, daj, manuš, amal...

D Ča ajse d'ivesa the inepi andre miri famil'ija

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Miri daj, o terneder phral o Jožkus, me mire rikoneha.

Miri daj the phureder mandar phral o Tomis.

1. Gen ča pal ajso d'ives andre Kristinakeri famil'ija.

Sako d'ives ke amende hin jekh. E daj uštel tosara elšini. Miri daj pes le dadeha rozgel'a, imar pandž berš dživas me the miro mandar ternener phral o Jožkus la daha. Miro phureder mandar phral o Tomis na dživel amenca, bo jov imar dživel romňaha u hin les jekh čajori, e Vaneska. Les hin peskero kher. Me the miro phral uštas tosara eфта orendar, džas andre land'ard'i, thovas pes, žužaras o danda, uras pes u džas andre kuchňa, kaj imar pro skamind amenge e daj kisitinel o chaben. Amari daj na domukhel, kaj te džas andre sikhad'i bokhale. Kerel amenge maro čileha, jandre, teja, vaj thud abo kakavos. Rači amendar phučel, so kamas te chal tosara u oda amenge kerel. O pijiben the o dujto tosarutno chaben amenge thovel andro taški. Jekhetane džas avri andal o kher, me le phraleha andre sikhad'i u e daj andre buči. Andal e sikhad'i avas khere palodilos štar orendar. E daj avel khere andal e buči pandž orendar. Me le phraleha peske keras o sikhad'akere kherutne buča u e daj tavel račakero chaben. Račakero chaben chas šov orendar u pal'is me šigitinav la dake te pratinel e kuchňa, o phral sikra bavinel bavišaga pro komjuteris. Rači varekana dikhav la daha e televiza, vaj genav e gend'i. Me the o phral džas te sovel eňa orendar. Avka varesar hin ke amende sako bučakero d'ives. Sombatone the kurke sam savore khere. E daj tavel u me lake šigitinav te pratinel o kher. Akor ke amende avel miro phral o Tomis la romňaha the la Vaneskaha, vaj amen džas ke lende. Miri phuri daj the o phuro dad dživen pro Slovačiko. Nilaje the pro inepi phiren ke amende, varekana the amen dromaras ke lende. Savore andre miri famil'ija pes rado dikhas, bečel'inas pes, šigitinas amenge.

2. Vaker charnes pal o d'iveseskere keribena andre Kristinakeri famil'ija.

3. Lekhav charnes pal ča ajso d'ives andre tiri famil'ija.

o Slovačiko – Slovakos, Slovenka
e Angl'ija – Angl'ičanos, Angl'ičanka
o Němciko – Němcos, Němka
o Ungriko – Ungros, Ungriňa
o Čechiko – Čechos, Čechiňa
e Pol'čiko – Pol'akos, Pol'kiňa

E Charakteristikane manuškere ajsipena

Sakone manušes hin varesave charakteristikane ajsipena. Ala aven avri andal leskero andruņipen. Pal oda, sar pes o manuš l'ikerel, šaj o ajsipena thovas andro duj grupi. Elšiņi grupa hine o pozitivna (lače) ajsipena u dujto grupa hine o negativna (nalače) ajsipena.

Pozitivna (lače ajsipena)

Adre adi grupa džan ajse ajsipena, save l'idžan le manušes dureder, federisaren leskero dživipen the keren lestar feder manušes. Ajso manuš dživel the kerel savoro pařivales. Ko aver manuša hino čačo the lačeji leskero. Nane barikano, na kerel pestar bareder, vakerel čačipen, na chochavel. Džanel te odmukhel le manušeske, savo leske namištes kerđ'a. Hino zoralo pro vod'i, džal pal oda, so kamel andro dživipen te dochudel. Del pes pre leste te bizinel, hino buřakero. Hino pal'ikerdo le manušeske, savo perdal leste jilestar vareso kerđ'a.

Negativna (nalače ajsipena)

Andre adi grupa džan o ajsipena, save bi kampelas le manušeske te tasavel andre peste. Ala ajsipena na keren o dživipen lačo na ča le korkore manušeske, al'e the avre manušenge, save hine paš leste. Ajse ajsipena na l'idžan le manušes dureder, keren lestar nalače manušes, paš savo pen the aver manuša šunen namištes. Manuš le negativna ajsipenenca hino napařivalo, chochado. Hino bokhalo pro savoro, bijileskero, narado šigitinel avre manušenge, hino hamišno. Hino tromalo, na del o čačipen ņikaske. Kerel pestar bareder, na del pes pre leste te bizinel. Buterval hino arogantno, agresivno, rado pes vesekedinel.

1. Lekhav andal o tekstos lače the nalače ajsipena.

Lače ajsipena	Nalače ajsipena

2. Vaker pal tire lače the nalače ajsipena.

3. Vaker pal tira dakere the tire dadeskere ajsipena.

E1 Charakteristikane manuškere ajsipena

1. Gen, so vakerel o Marek pal peskero dad.

Miro nav hin Marek. Kamav tumenge te vakerel pal miro lačo dad. Sar dičhol avri? Jov hino učeder, nane aňi igen thulo, aňi igen šuko, pal miro ipen pre peskere berša. Hin leske šovardeštheštar berš. O bala varekana kale the but kandrate, akana but lendar hine imar šive. O jakha barnasto-želena u maškar lende o rovno, na igen baro nakh. O muj leske šuka'aren husteder bajuzi. Pro bare vasta leske dičhon o brozul'i, bo calo dživipen kerelas phari buči. Pro saneder, na but lole vušta, buterval dičhol loko asaben, savo but vakerel pal leskeri spokojno natura. No varekana les džanen te chol'arel o manuša, save chochaven. Miro dad hino pačivalo the bučakero manuš. Jekhetane la daha amen bararde avri andro kamiben the lačhipen. Sam trin phrala-pheňa. Me som lengero nekterneder čhavo, hin man mek duj pheňa. Amen hin imar amare famil'iji. Miro dad kerelas phari buči pro stavbi, hino muraris. Imar hino pre penzija, no mek the avka džal te kerel murariko buči, te les vareko vičinel. Na džanel ča avka khete te bešel u nič te na kerel. Mire dades hin mek duj phrala the duj pheňa. Sar pes arakhel le phralenca, but vakeren pal o pengere predžid'ipena varekana. Andre famil'ija les sako rado dikhel, bo te kempel, sakoneske rado šigitinel. Mire dades hin gulo nasval'ipen, dukhan les o čanga u vašoda leske sakovar phenas, kaj te na kerel phari buči, kaj te dikhel pre peste. Mire dadores bares bečel'inas vašoda, so savoro perdal amende kerel. Mi dživel mek but berša amenca.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Keci berš hin le Marekoskere dadeske?
2. Hino thulo?
3. Save les hin bala the jakha?
4. So šuka'arel leskero muj?
5. Soske les hin bare brozul'i pro vasta?
6. Phen, save charakteristikane ajsipena hin le Marekoskere dades?
7. Keci phrala-pheňa hin le Marekoskere dades?
8. Pal soste nekbuter vakeren, te hine jekhetane?
9. Savo nasval'ipen hin le Marekoskere dades?

Romane god'aver lava

Ko so rodel, oda the arakhel.
 Nič man nane a barvalo som.
 O Del diňa adad'ives, dela the tajsja.
 Te merel dad, rovel e vod'i, te merel
 daj, rovel o jilo.

3. Lekhav o lava le visarde džanl'ipnaha.

1. lačo dad	5. barikaňi čhaj
2. phuri džuvl'i	6. čačelavengero amal
3. hamišno manuš	7. bučakero čhavo
4. pačivalo Rom	8. jileskeri daj

4. Lekhav charnes pal varekaste andal e famil'ija, vaj pal o amal: sar dičhol avri, save charakteristikane ajsipena les hin, so rado kerel.

F Inepi andre miri famil'ija

1. Gen, so e Nikola vakerel pal e Karačoňa andre lakeri famil'ija.

Andre miri famil'ija l'ikeras e Karačoňa avka, sar the andre aver famil'iji. Amen hin bacht, bo andre amari famil'ija l'idžal o romane tradiciji amari phuri daj. Tel o adventos khere poscinas stredone the paraščovine. Andre khangeri phirel miri phuri daj, joj hiňi bares Devleskeri pačangutňi. Varekana kurke džav the me la babaha andre khangeri. Sako kurko labaras momel'i pro adventno vencos. Tel o adventos khere pratinas. Amen hin baro kher u sako kutocis pratinas avri, kaj te avel žužo. Pre Vil'ija ke amende tosarastar tavel e baba la daha. Taven šutl'a arminakeri zumin, andre thoven udzimen mas, kolbasi the chundrul'a. Keren mek the aver chabena, kampirengero šalatos, rantimen mas, mačhe, bobal'ki makoha, bokel'a. Amen hin ajso sikh'l'ipen, andro paňi, kaj tad'onas o bobal'ki, thovas peske o muj, bo e baba phenel, kaj avka avaha saste. Pre Vil'ija, ada d'ives, na l'idžas nič avri andal o kher, na das nič kečeň, bo phenel pes, kaj l'idžaha e bacht andal o kher. O Roma andro amaro gav prindžaren ada sikh'l'ipen, kaj pre Vil'ija našti avel elšini e džuvl'i, vaj e phivl'i džuvl'i andro kher, bo anela bibacht. Vašoda avel elšines andro kher o murš, savo la famil'ijake vinšinel bacht, sasťipen. Anglo ineposkero račakero chaben pen savore džene andre famil'ija šukares uras. E daj, e baba, me le pheňenca thovas o chabena the o pijiben pro skamind u pal'is peske savore bešas paš o skamind. Mek anglo Vil'ijakero račakero chaben thovel e baba vajkeci bobal'ki pro taňiricis u l'idžal avri pre blaka. Phenel, kaj oda hin perdal o džene andal e famil'ija, save mule u nane imar maškar amende. Tel o obrusis pro skamind thovel love, kaj amen te aven calo berš. Imar sar savore bešas paš o skamind, e baba kezdinel o modl'išagos. Pal'is o dad vinšinel amenge romanes vašoda, bo amen khere vakeras nekbuter romanes. Phenel: „*Vinšnav tumenge bachtal'i Karačoňa, mi aven saste the bachtale, but beršora te dživen. Pal'ikerav tuke Devla vaš savoro, so amen des, mangav tut, de mira famil'ijake sasťipen, kaj pes te arakhas mek but beršora avka jekhetane.*“ Pal'is imar chas. Sako dženo elšines peske lel jekh, vaj buter bobal'ki, pal oda chas e zumin the aver chabena. Pal o Vil'ijakero ineposkero chaben, amen o čhave džas ko jezulankos u las peske o deňipena. Savore peske bešas, vakeras, o phureder džene penge pijen mol, vaj thard'i mol u sam lošade. E Vil'ija hin perdal mande nekšukareder d'ives andro berš.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Vaker, save sikh'l'ipena l'ikerel la Nikolakeri famil'ija pre Vil'ija?
2. Vaker pal o sikh'l'ipena pre Vil'ija andre tiri famil'ija.

3. Ker lačhes o kijathode nava.

(sar te kerel: phuro, phureder, nekphureder)

a) cikno	c) nalačo
b) šukar	d) čoro

G Romaňi čhib sar literarno čhib

Obr. 9

Milena Hübschmannová

Lekhaďa

Romano-čechiko, čechiko-romano lavengero/
 Rómsko-český, česko-rómsky slovník
 Romaňa čhibakere bazutňipena/Základy rómčiny
 Šaj pes dovakeras/Môžeme sa dohovoriť
 Romane paramisa/Rómske rozprávky
 Romane god'aver lava/Rómske príslovia
 Romane garude lava/Rómske hádanky

1. Gen pal lakeri bijografija.

Ul'il'a andro dešto julos ezeros eňa šel trandathetrito berš. Imar sar lake sas dešuštar berš, interesinelas la e Indija. Pal e maturita sikh'l'olas pre filozoficko fakulta Prahate e hindčina, urdčina the bengalčina. Pre brigada Ostravate šund'a elšines e romaňi čhib u zdelas pes lake bares jekh la hindčinaha. Kezdind'a te phirel andro romane tabora (osadi) u lekhavelas upre o romane paramisa, god'aver lava, garude lava, romane ačhibena. Peskere predžid'ipena le Romenca leperel andre gend'i – **Šaj pes dovakeras** (Môžeme sa dohovoriť). Le ezeros eňa šel pendathetritone beršestar phirelas pro Slovačiko, kaj feder te prindžarel le Romengero dživipen. Interesinelas la na ča e romaňi kultura, al'e the o etnicka the socijalna Romengere problemi. Sas thod'i andro expertno komisija Nadácia pre rozvoj občianskej spoločnosti, maškarthemutňi lingvistikaňi grupa paš o Centrum des Etudes Tsiganes Parižate, šefredaktorka le l'ileske Romano džaniben. Kerelas jekhetani buťi le but avre čechika the slovačika romane inštitucijenca. Bari buťi kerd'a andre organizacija Svaz Cikánů-Rómů (1969 – 1973), kaj sas šerutňi la džanibnaskera komisijake. Peskera buťaha docirdl'a e romaňi čhib pre uči Čhibakeri škola Prahate, kaj le ezeros eňa šel eftavardešthešovto beršestar sikh'l'arelas e romaňi čhib. Andro berš ezeros eňa šel eňavardešthejekhto sas pre Karlovo univerzita phundrado univerzalno oboris romistika, savo e Milena l'idžalas dži o meriben. Mul'as andro 2005 berš.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Savo them la Milena bares interesinelas?
2. Kaj joj sikh'l'olas averthemutne čhiba?
3. Kaj elšines šund'a e romaňi čhib?
4. Soske joj phirelas andro romane tabora pro Slovačiko?
5. Savi gend'i irind'a pal peskere predžid'ipena le Romenca?
6. Kaj e Milena sikh'l'arelas e romaňi čhib the kana zathod'a o oboris romistika pre Karlovo univerzita?

Romano god'aver lav

Ko pes ladžal vaš peskeri čhib,
 ladžal pes the vaš peskeri daj.

NEVE LAVA

agresivno, -o, -e – agresívny
asangutno, ˇ-i, -e – usmiaty
barikano, ˇ-i, -e – pyšný
bijileskero, -i, -e – bezcitný
buřakero, -i, -e – pracovitý
řařelavengero, -i, -e – pravdovravný
dřanibnaski komisija – vedecká komisia
dřungalo, ˇ-i, -e – řkaredý
e bacht – řťastie
e bařad'i, ˇ-a – hudobný nástroj
e bibacht – neřťastie
e bibi, -a – teta
e bori -a/ija – nevesta
daj-dad – rodiřia
e fajta, -i – rod
e Karařoňa – Vianoce
e kirvi, -a/ija – krstná mama
e phuri daj, -e, -a – stará mama
e sasuj, -a – svokra
e striřno phen, -e, -a – sesternica
e Vil'ija – řtedrý veřer
garudo lav, -e, -a – hádanka
god'aver lav, -a – príslovie
hamišno, -o, -e – skúpy
hino tromalo – je opovážlivý, drzý
chochado, ˇ-i, -e – klamár
lařhejileskero, -i, -e – dobrosrdečný
lingvistikaňi grupa – jazyková skupina
nabuřakero, -i, -e – lenivý
napařivalo, ˇ-i, -e – neřestný
o them, -a – řtát, krajina
o chundrul, -a – huba
phrala-pheňa – súrodenci
phuro dad, -e, -a – starý otec

striřno phral, -e, -a – bratranec
o ařhiben, -a – príbeh
o ajsipen, -a – vlastnosť
o artikaňiben – umenie
o řitrariben – kreslenie
o deňipen, -a – dar
o dřamutro -e – zař
o jezulankos, -a/i – vianočný stromček
o kak, -a – strýko
o kirvo, -e – krstný otec
o mulatřagos, -a/i – hostina
o predřid'ipen, -a – zážitok
o sastro, -e – svokor
o sikh'lipen, -a – zvyk
o themut'ipen – občianstvo
pařikerdo, ˇ-i, -e – vd'ačný
pařangutno, ˇ-i, -e – veriaci
pařivalo, ˇ-i, -e – řestný
phivlo, ˇ-i, -e – vdovec
rařakero chaben – veřera
romane sikh'lipena – rómcke zvyky
řřiro, -o, -e – řtedrý
řřukar – pekný
te agorinel – ukonřit
te ařal'arel avri – vysvetliř
te beřel'inel – vářit si
te bizinel – spoliehař sa
te interesinel pes – zaujimař sa
te kezdinel – zařit
te kisitinel – pripravovař
te vesekedinel pes – vadiř sa
thard'i mol – alkohol
tosarutno chaben – rařajky
zoralo pro vod'i – svedomitý

A Bešiben andro bare fora, andro cikne fora the pro gav

1. Gen, sar pes bešel le manušenge andro foros the pro gav.

Bešiben andro foros

O manuša andro foros bešen andro bloki. O dživipen andro foros hin feder oleha, kaj andro foros hin buter šajipena perdal e buči, hin adaj but sklepi, bare botune khera, supermarketi. Odoj šaj o manuša cinen o chaben, o gada, savoro, so lenge kampil. Andro foros hin but šajipena perdal o kulturakero the športoskero dživipen. Andro bare fora hin teatros, mozi, muzejuma, galeriji, športoskere klubi, hoteli, reštauraciji. No pre aver sera, andro foros hin but motora, save mukhen avri andro luftos nalače plini. Andro luftos pes le plinendar kerel smokos, savo o manuša dichinen u pal'is nasval'on.

Bešiben pro gav

O manuša pro gav dživen mištes andro pengere famil'ijakere khera. Pro gav hin but veša-paňa, save keren o luftos žužeder. No nane adaj ňisave šajipena perdal e buči. Pro gav nane aňi šajipena perdal o kulturakero the športoskero dživipen. Nane adaj but sklepi u o manuša buterval phirkeren te cinkemel andro foros, bo odoj šaj cinen o chaben the o uraviben tuňeder. Pro gav pen o manuša feder prindžaren. Pro gav hin le manušen bara, kaj penge bararen žel'eňina the makarso aver.

1.

Bešen andro blokos.
Kaj?

Obr. 10

2.

Bešen andro murimen khera.
Kaj?

Obr. 11

3.

Bešen andro kaštune khera.
Kaj?

Obr. 12

4.

Bešen avri le forostar
the le gavestar.
Kaj?

Obr. 13

2. Phen pal o čitre, kaj oda hin.

1. andro foros; pro gav; andre osada; andre chata
2. pro gav; andre osada; andre chata; andro foros
3. andre osada; andre chata; andro foros; pro gav
4. andre chata; pro gav; andre osada; andro foros

Romano garudo lav

Hin man ajsu phral, nane les muj, hin les muj, avav ke leste, kerel mandar duj.

B Vakeriben pal o bešiben

1. Gen o vakeriben pal o foros Kaša.

E Kaša hin dujto nekbareder foros pro Slovačiko. Bešen adaj duj šel saranda ezera manuša. O Slovaka hine majorita, no dživen adaj the minoriti, aver nacijkere manuša. Nektbareder minorita hine o Ungri, pal'is o Roma. Dživen adaj the o Ukrajinci, Čechi, Pol'aka, Rusi the aver etnicka grupi. Kašate hin but šajipena perdal o kulturakero the športoskero dživipen. Hin adaj themeskero teatros, muzejumos, galerija, mozi, hotela, reštauraciji, športoskere klubi. O manuša šaj cinkeren andro bare botune khera, supermarketi. Kašate hin but bazutne, maškarutne the uče školi. Andro foros hin the but historikakere khera sar: Themutno teatros, Sentna Alžbetakero kher, Urbanovo veža, Jakaboskero palacis, Levočakero kher, Dominikakeri khangeri, Khangeri pre kalvarija, Andrašiskero palacis, Kavarňa Slavija, the aver. Monumentalno goticko Sentna Alžbetakero kher hiňi nekbareder khangeri pro Slovačiko. Kašate hin the romano teatros Romathan.

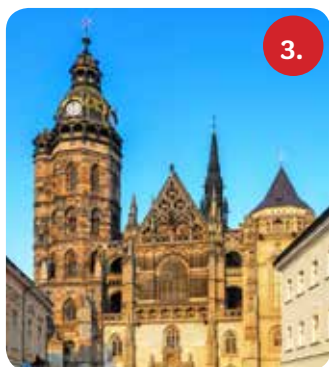
Kaša – historikakere khera

Obr. 14

Obr. 15

Obr. 16

Obr. 17

2. Lekhav, sar pen vičinen o historikakere khera Kašate pro čitre.

1.
2.
3.
4.

3. Phen pale pro phučibena.

- a) Keci manuša dživen Kašate?
- b) Save minoriti dživen Kašate?
- c) Sar pes vičinel o romano teatros Kašate?
- d) Sar pes vičinel nekbareder Kašakeri khangeri pro Slovačiko?

B1 Vakeriben pal o bešiben

1. Šun, so vakeren e Ilonka la Erikaha.

Ilonka Lačo d'ives, Eriko! Sar sal?

Erika Pal'ikerav, mištes. U tu, kaj akana bešes?

Ilonka Me bešav le romeha the le čhavenca andro foros Kašate.

Erika Ta kaj bešes, pre savi uca?

Ilonka Bešas pre uca Galakticko, gindo 16.

Hin amen trinesobengero kher.

U tu bešes mek pre Klimkovičovo, gindo 7?

Erika He, me bešav furt odoj.

Imar duj phureder čhaja gele romeste, ta na bešen amenca.

Bešav odoj ča le romeha the mire čhaha le Milanoha. Leske mek ča dešupandž berš.

Ilonka Eriko, na džanes, kaj bešel e Marika?

Erika Ta joj bikend'a Kašate o kher u gel'a le romeha the le čhavenca te bešel pro gav Vtačkovciste.

Ilonka Šun Eriko, de mange tiro telefonoskero gindo, ta varekana tuke vičinava.

Erika Mištes, vičin mange pro gindo 0907 953 997.

Ilonka Miro telefonoskero gindo hin 0940 205 731.

The tu mange varekana vičin. Šaj varekana aves the ke amende, bešaha peske, pijaha kavejica the povakeraha peske.

Erika Pal'ikerav Ilonko, dovakeraha amen. Ačh Devlaha!

Slovesá/Kerutne

Slovesá I. triedy, II. triedy a III. triedy v prítomnom čase, v minulom čase – v imperfekte a v perfekte.

Skloňovanie životných a neživotných oikoklitických podstatných mien mužského a ženského rodu bez koncovky v jednotnom a v množnom čísle.

Predložky miesta.

Príslovky miesta.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Kaj bešel e Ilonka?
2. Keci sobengero kher hin la Ilonka?
3. The e Erika bešel Kašate?
4. Savo hin lakero atresis?
5. Phen, kaj tu bešes?
6. Vaker pal tumaro kher the pal tumaro dživipnaskero maškarutňipen.
7. Phen, soha hin feder te bešel pro gav u soha andro foros?
8. Phen, soha hin namištes te bešel pro gav u soha namištes te bešel andro foros?
9. Phen, soske varesave Roma bešen andre romaňi osada?
10. Phen, savo cirdl'ipen hin akana maškar o Roma the manuša andal e majorita.

3. Phen pale pro phučibena.

- a) Savo hin tiro telefonoskero gindo?
- b) Savo hin tiro atresis?
- c) Kaj šaj akana bešen o manuša?
- d) Vaker pal le Romengero bešiben pro Slovačiko.
- e) Phen sar dživen o Roma andro romane osadi.
- f) Phen, kaj tu kamehas jekhvar te bešel u soske.
- g) Phen pal tiri god'i, kaj hin feder te dživel, andro famil'ijakro kher, vaj andro blokos u soske.

B2 Vakeriben pal o bešiben

Soske o Roma gele te dživel andro aver thema

Andro 90. (eňevardešto) berš džanas andre Angl'ija o Roma pal o Čechiko, Pol'čiko, Rumuňiko the Slovačiko. Nekbuter romane famil'iji gele andre Angl'ija andro berša 2004 the 2007. O Roma našade pro Slovačiko e bući u andro kherutno them len užarelas ča baro čoripen. Andre Angl'ija the andro aver Europakere thema gele but Roma te rodel bući, feder dživipen the sikhad'ipen perdal pengere čhave, no the bijal e diskriminacija pro Slovačiko, savi buterval šunenas andro jilo.

Prindžaren le dženen andre Simonakeri famil'ija

Miri daj
the miro dad

E Erika

Obr. 18

Mire duj terneder mandar pheňa

E Nikola

Obr. 19

1. Gen, so vakerel e Simona pal o bešiben andre Angl'ija.

Andre Angl'ija avl'om mira daha the dadeha sar mange sas pandž berš. Imar adaj dživas dešefa berš. Bešas andro cikno foros Cheltenham. Anglo eфта berš mire daj-dad cinde kher, ta akana bešas andro peskero kher. Andro foros na bešen Roma vašoda, bo adaj nane fabriki u bući šaj chudel manuš ča andro hotela, reštauraciji, vaj boti, kaj kempel mištes te vakerel angl'icika. Miri daj kerel bući sar asistenka andre bazutni sikhad'i Charlton Kings Infants' School. O dad hino tavibnaskero, jov kerel andre privatno sikhad'i. Andre Angl'ija ul'ile mire duj terneder mandar pheňa, e Nikola the e Erika. La Nikolake hin deš berš u la Erikake hin ochto berš. Me imar sikh'uvav pre univerzita oboris artikaňiben, no the mire pheňa mištes sikh'on. Soske gele mire daj-dad andre Angl'ija? E daj mange phend'a, kaj angluno aspektos sas o nalačo cirdl'ipen maškar o Roma the manuša andre majorita. The le dadeske pes na pačisal'olas oda, kaj o Rom the te ela sikhado avri, pro Slovačiko les e majorita na udžanel avka, sar avre dženes. Dujto aspektos perdal mire daj-dad sas buter buťakere šajipena the feder dživipen. Šaj phenav, kaj andre Angl'ija sam khere. Hin amen but amala, ňiko amen adaj na dikhel tele, dživas adaj biphandles.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Phen, soske o Roma gele te dživel andro aver thema?
2. Phen, sar dživel la Simonakeri famil'ija andre Angl'ija?

Predložky/Anglonava
Predložky v rómčine, ich význam a používanie.

C Cinkeriben the o službi

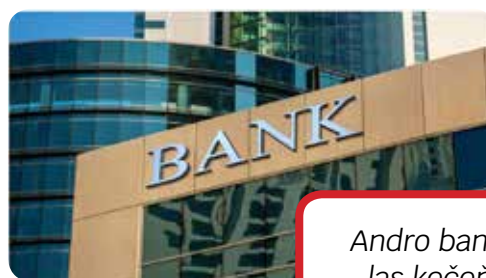
O manuša šaj cinkeren andro cikne sklepi, andro foros cinkeren andro bare botune khera the supermarketi. Odoj šaj cinen savoro, so lenge kampil. O manuša nekbuter cinkeren chaben, gada, no the butoris andro kher, drogerijakere kampil'ipena the aver buša.

Andro foros hin but reštauraciji, hotela, banki, pošta. Andre reštauracija phiren o manuša te chal. O chaben penge kiden avri andal o chabnaskero l'il. Andro bankos phiren o manuša te lel kečeň love, te phundravel o učtos, te kerel peske poťibnaskeri karta. Pre pošta phiren o manuša te bičhavel o l'ila, o baliki, te bičhavel o love, te chudel o love, te poťinel o kher.

Pre pošta šaj
bičhavas l'il, chudas,
vaj bičhavas balikos,
poťinas o šeki.

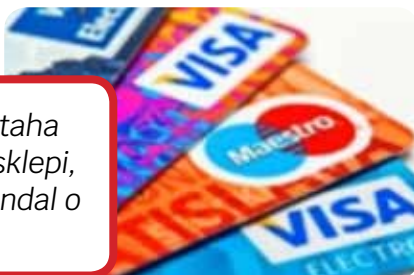
Obr. 20

Obr. 21

Andro bankos šaj
las kečeň love,
phundravas o učtos,
šaj peske keras
poťibnaskeri karta.

Poťibnaskera kartaha
šaj poťinas andro sklepi,
šaj las avri o love andal o
bankomatos.

Obr. 22

1. Šun, so vakerel e Helena la Gizaha.

- Helena** Serus Gizo! Kaj džas?
Giza Serus Helen! Džav ando bankos.
Helena Ta so džas te kerel?
Giza Džav mange te kerel poťibnaskeri karta.
Helena Hin tut phundrado učtos?
Giza He, imar trin čhon, džanes, kerav buři, ta kampil'a mange te phundravel o učtos.
 Poťibnaskeri karta mange kampil, bo šaj laha poťinav andre bota the šaj mange lav avri o love andal o bankomatos.
Helena Ta kaj keres Gizo!
Giza Pratinav andre bazutňi sikhad'i.
Helena Lačhes, choča vareso zarodeha.
Giza He, the me som rado, bo le čhavage kampil sakovar vareso te cinel u miro rom tiš na rodel but love. U tu so, keres varekhaj?

- Helena** Na, the me pratinavas andre jekh podňikos, a'e nasval'il'om, ta imar našti adi buři kerav.
Giza No dikhes, ta ča dikh pre tute. Rado tut dikhl'om.
Helena The me Gizo. Ačh Devleha!
Giza The tu Helen. Av sašti the bachtal'i!

2. Phen pale pro phučibena.

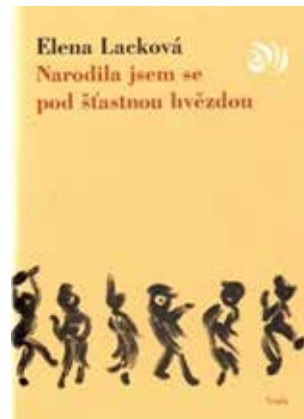
1. Kaj džalas e Giza u soske?
2. Hin la Giza phundrado učtos andro bankos?
3. Kaj kerel e Giza buři?
4. Sar joj chasňarel e poťibnaskeri karta?
5. Kerel e Helena varekhaj buři?
6. Chasňaren the tire daj-dad poťibnaskeri karta?

D Romaňi čhib sar literarno čhib

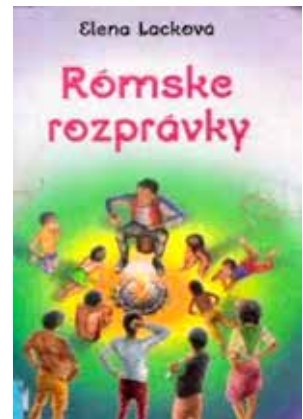
Elena Lacková

Obr. 23

Obr. 24

Obr. 25

Lekhaďa

Labardo romano taboris/Horiaci cigánsky tábor

Žužika/Žužika

Ul'il'om tel e bachta'li čercheň/Narodila som sa pod šťastnou hviezdou

O dživipen andre balvaj/Život vo vetre

O primašis Baris/Primáš Bari, O mule na aven pale/Mrtvi sa nevracajú

Romane paramisa/Rómske rozprávky

1. Gen pal lakeri bijografija.

Ul'il'a andro 22. marcos 1921 berš andre romaňi osada Šarošate paš o Perješis.

Lakero dad o Mikulaš Doktor sas vajdas the lavutaris. Sar lake sas dešeňa berš, gel'a romeste pal o Jozef Lacko. Sas la šov čhave, duj mule andro čhavorikane berša.

Tel o dujto lumakero mariben o gardisti tradle avri le Romen andal lengere khera u jekhvareste the la Elenakeri famil'ija ačhil'a bikhereskero. Savore Romen tradle pro hed'os Korpaš, našti phirde andro foros, ča pro duj ori d'ivese te cinkereľ chaben.

Le muršen bičhade o gardisti andro buťakere lagera. Ada, so e Elena predžid'il'a tel o mariben, pal'is lekhaďa andre peskere lekhaďe buťa. Pal o mariben la Elenakero

rom arakhl'a buťi pro Čechi, Kladnoste. Odoj lake ul'il'a trito čhavoro u avle pale pro Slovačiko, kaj dureder dživenas andre osada. Adi osada sas likvidimen andro ezeros eňa

šel šovardešthe pandžto berš. E Elena našti arakhl'a buťi the feder bešiben, akor irind'a teatralno literarno buťi – Horiaci cigánsky tábor (Labardo romano taboris), kaj irinel pal

oda, so predžid'ile o Roma tel o dujto lumakero mariben. SIKHL'il'a avri Šarošate, pal'is andro berša 1963 – 1969 sikh'l'olas pre Karlovo univerzita Prahate. Sas elšiši romaňi

džuvl'i pro Slovačiko, savi agordind'a e uči škola sar sarandatheduj beršenregi. Andro berša 1949 – 1951 kerelas komunitno buťi perdal o Roma. Le 1961 beršestar kerelas

andro kulturno kher pro Čechiko andro foros Ústí nad Labem. Andro berša 1969 – 1973 kerelas andre romaňi organizacija – Zváz Cigánov-Rómov Prahate. Le beršestar 1980

dživelas pre penzija Perješiste. Utoľšone čhona dživelas andro čoro kher, mul'as andro 1. januaris 2003 berš.

2. Vaker charnes pal lakero dživipen the pal lakere lekhaďe buťa.

NEVE LAVA

- bachtal'i čercheň** – šťastná hviezda
bikhereskero, -i, -e – bezdomovec
biphandles – slobodne
blokos, -i/panelakos, -a – panelák
e bota, -i/sklepa, -i – obchod
e diskriminacija, -i – diskriminácia
e duchna, -i (paplonos, -i) – perina
e etnicko grupa, -a, -i – etnická skupina
e galerija, -i – galéria
e len, -a – rieka
e majorita, -i – väčšina
e minorita, -i – menšina
e nacija, -i – národnosť
e pernica, -i – vankúš
e pošta, -i – pošta
pořibnaskeri karta – platobná karta
privatno sikhadi – súkromná škola
e reštauracija, -i – reštaurácia
romaři komunita – rómska komunita
e soba, -i – izba
e štacija, -i – stanica
famil'ijakero kher, -e, -a – rodinný dom
komunitno buři – komunitná práca
makarso – hocičo
mire daj-dad – moji rodičia
angluno aspektos – hlavný dôvod
o atresis, -a – adresa
botuno kher – obchodný dom
buřakere řajipena – pracovné príležitosti
buřakero lageris – pracovný tábor
dživipnaskero pařal'ipen – životné prostre-
die
historikakere khera – historické budovy
chabnaskero l'il – jedálny lístok
telefonoskero gindo – telefónne číslo
o bankos, -i – banka
čoro kher – chudobinec
o butoris, -a – nábytok
o cirdl'ipen, -a – vzťah
o čitro, -e – obraz
o foros, -a – mesto
o fotelis, -a – kreslo
o gaučos, -i – gauč
o gav, -a – dedina
o gendalos, -a – zrkadlo
o had'os, -i – posteľ
o hed'os, -a – hora
o kampil'ipen, -a – nutnosť
o kinos, -i/mozi, -a – kino
o l'il, -a – list
o muzejumos, -a – múzeum
o parkos, -i – park
o pokrovcos, -i – koberec
o supermarketos, -i – supermarket
o řifonos, -a – skriňa
o teatros, -a – divadlo
o themeskero teatros – štátne divadlo
romano teatros – rómske divadlo
nacijonalno teatros – národné divadlo
te beřel andro foros – bývať v meste
te beřel pro gav – bývať na dedine
te bičhavel l'il – poslať list
te cinel – kúpiť
te cinkernel – nakupovať
te chasřarel – užívať
te chudel o pořiřiben pro uřtos – dostať
peniaze na účet
te lekhavel – písať
te phundravel uřtos – otvoriť účet
te řunel andro jilo – pocítiť
te udřanel – uznať
te vid'azinel – dávať pozor
sikhado avri – vyučený

A Varesave čirlatune romane buťa

1. Gen pal varesave čirlatune romane buťa.

Charťi

Nekbuter kamaduňi buťi čirla sas e charťiko buťi. O dokumenti leperen romane charťen pro Slovačiko imar andro dešto šelberš. O ginde l'ila andro dešochtoto šelberš sikhaven, kaj jekhbuter Roma sas charťi. Agor kole šelberšeske peske maj dojekh slovačiko gav l'ikerelas romane charťas. Kerenas avka, sar mek kerenas andre Indija, bešindos. Nekbuter kerenas o karfina, lanci, petala the aver avrikerd'ipena le purane trastestar.

Lavutara

Dujto ajsi profesija, savi kerenas ča jekh o Roma sas o bašaviben. Andre amari historija hin but lače anglune lavutarengere nava sar o Jožkus Piťo, Michal Barna, saves vičinenas Ungriko Orfeus, Panna Cinkova, sava vičinenas Cinka Panna, vaj o Rinaldo Olah the aver džene.

O barvale bare raja, grofi, no the thagara, len vičinenas te bašavkerel. O manuša phenenas, kaj le Romen hin o bašaviben andro rat. Dži adad'ives prindžaras mek ajse Romen, save hine profesijonalna lavutara u l'idžan dureder peskeri famil'ijakeri lavutariko tradicija. Averipen hin akana imar the andro romano bašaviben. O romane čhave sikh'on oboris o bašaviben pre varesavi bašad'i pro konzervatorijum.

Koritara

Le koritaren vičinenas the balaňara. Andre Europa adi buťi kerenas o Roma but šelberša. Ke amende kerenas adi buťi rumunike Roma, dživenas andro cikne grupi u aver Romenca pes na arakhenas. Kerenas cikne the bare balaňa, roja, varechi, čare the aver kaštune avrikerd'ipena. O balaňa kerenas le topol'iskere kmeňostar. Pro Slovačiko adi buťi kerenas o romane famil'iji khatar o fora Vranov nad Ťopl'ou, Komarno the Humenne. Le koritaren udžanenas sar čačune majstren.

Košikara/Khuvale

Varesave košíkara kerenas o košara pro kompira the opalki le virbakere nakušle raňendar u varesave košíkara kerenas košara pro ovoca, chundrul'a the jandre le kušle virbakere raňendar. No sle the ajse košíkara, save kerenas butoris le raňendar, košara pro gada the aver šukar khude avrikerd'ipena.

Kotlara

Adi buťi kerenas o phirdune Roma – Kalderaša. Pre peskeri buťi chasňarenas kovlo trast, charkum u pal'is the aluminijum. Kerenas o buťa, save kampelas le manušenge khere, sar kotli, trastune grati – taňira, khore, čare, pohara the aver trastune avrikerd'ipena. Kerenas the bl'achakere haranga. Pro Slovačiko kerenas adi buťi o Romane grupi Šarošate, Kašate, Levočate.

Drabarňa

O drabaripen kerenas o romane džuvl'a imar šelberša u but lendar mek ada keren the adad'ives. Drabaren andal o vast, vaj andal o karti, save pes vičinen tarot. Romane drabarňa buterval džanenas le kljentoske te phenel but the pal oda, sar pes l'ikerelas the save reakciji les sas paš o drabaripen.

A1 Varesave čirlatune romane buša

Obr. 26

Obr. 27

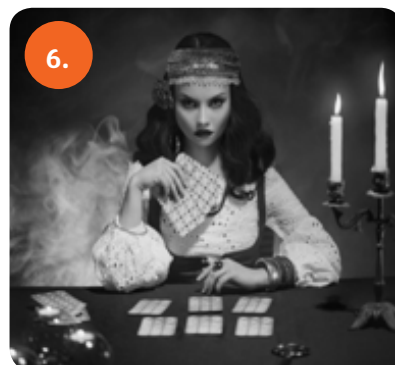
Obr. 28

Obr. 29

Obr. 30

Obr. 31

1. Irin pal o čitre ko, so kerel.

- 1 2
- 3 4
- 5 6

2. Irin, ko jon hine.

- a) Jov ačhavel o khera, jov hino
- b) Jov kerel o butora, jov hino
- c) Jov sastarel le manušen, jov hino
- d) Jov tavel o chaben andre reštauracija, jov hiňi
- e) Jov sikhavel le čhaven, jov hiňi
- f) Jov bajinel pal o nasvale andre špital'a, jov hiňi

Podstatné mená/Šerutne nava
Skloňovanie prevzatých podstatných
mien mužského a ženského rodu.
Tvorenie množného čísla.

A2 Varesave čirlatune romane buťa

1. Gen, so vakerel pal peskero dživipen o rezbaris Pavol Žiga.

Obr. 32

Miro nav hin Pavol Žiga. Bešav andro cikno gavoro, savo pes vičinel Mnišek nad Hnilcom. Ul'il'om andro bišeftato april'is ezeros eňa šel pendathepandžto berš Gelnicate.

Som le ochto čavendar, pandžto. Imar čhavorestar man sas pharo dživipen. Adre škola angluňard'om te phirel šove beršendar, al'e buterval prepel'om, bo naši džavas andre škola. Miro dad kerelas buťi sar holičis, na sas khere cale d'ivesa, khere avelas pal jepaš rat mato. Miro dad pijelas u na bajinelas pal amende. La daha pes vesekedinelas, buterval raťi na suťom u tosara na birinavas te džal andre škola.

Savori buťi khere kerelas miri daj. Sar agorind'om andre bazutňi sikhad'i e eňato klasa, sas mange dešušov berš. Kaml'om varesar mira dake te šigitinel, ta gel'om te kerel buťi pre pila. Keravas phari buťi, ča mi rodav varesave love,

kaj feder te dživas. Sakovar kamavas vareso šukar te kerel u avka kezdind'om te kerel le kaštune špilkendar minijturna kherora, khangera, ajfelovo veža. Pal'is keravas raťakere lampi, kazeti pro šperki the aver kaštune avrikerd'ipena. La dake kaml'a varecha, probal'ind'om lake te kerel kaštuňi varecha u avl'a mange šukares avri. Avka keravas všel'ijaka avrikerd'ipena le kaštestar u kerav ada dži adad'ives. Akana kerav kaštune varechi, balaňa, šoškici, hrabl'i, kaštune desti, kaštune džvirici the aver bavišaga perdal o čhave. Kerav the la virbakere raňendar metli, košara. No džanav te kerel the charťiko the drotariko buťi. Kala buťa rado kerav, no kerav len the vašoda, kaj te rodav varesave love. Le Romen hin pharo dživipen u sakoneske kempel vareso te kerel, kaj pre amende te na sikhaven o manuša andal e majorita u kaj te na vakeren pal amende sar pal o nabuťarere manuša.

Sar pes khuven o košara

Anglunes kempel mange varekhaj andro veš te rodel lače virbakere raňa. O raňa thovav andro tato paňi, kaj pes te na phageren, sar len band'arava. O raňa mukhav andro paňi jekh d'ives. Pal'is mange kerav konštrukcija, pal oda, savo košaris kamav te kerel. Imar, sar hiňi e konštrukcija kisňi, šaj pre late khuvav o raňa.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Save buťa kerel o Pavol Žiga?
2. Sikh'olas jov varekhaj te kerel ajse buťa?
3. Savo hino manuš o Pavol Žiga?
4. So leske kempel te kerel, te kamel te khuvel o košaris?
5. Irin charno tekstos pal o čirlatune romane buťa.

Podstatné mená/Šerutne nava

Tvorenie podstatných mien od slovie a od prídavných mien, napríklad **te kerel – keriben**, **te vakerel – vakeriben**, **pharo – pharipen**, **čoro – čoripen**.

A3 Varesave čirlatune romane buša

Dikh o buša, save kerel o Pavol Žiga

Paš e buši, sar
kerel o hrabl'i

Obr. 33

Kaštune čare

Obr. 34

O metli, opalki, kerel
le virbakere rañendar

Obr. 35

Maribnaskere – šoškici čhinde
avri le kaštestar

Obr. 36

Obr. 37

Paš e buši, sar čhinel
avri e varecha

Obr. 38

Kaštune varechy

Obr. 39

Kaštune džvirici

Obr. 40

B O buťa, save keren o džene andre miri famil'ija

O Slavo hino sikh'ardo. Sikhavel le sikh'uvnen pro Privatno konzervatorijum Kašate, oboris gil'aviben u paše mek kerel buťa andro Themutno teatros Kašate, kaj gil'avel andro gil'avibnaskero teatralno zboros.

1. Gen, so o Slavo vakerel pal peskeri profesija.

Miro nav hin Slavo. Man hin ajsi buťa, savi me igen rado kerav. Oda naši sako phenel. Man sas pre adi buťa bacht. Miri buťa hiñi igen šukar. Gil'avav andro Themutno teatros Kašate andro gil'avibnaskero zboros. Gil'avas operi the opereti. O orchestros amenge bašavel u amen gil'avas. Hin odoj jekh manuš. Amen savore pre leste dikhas u jov terd'ol anglal amende. Le vastenca kerel upre the tele u amen savore pal'is džanas, sar te gil'avel u o orchestros džanel, sar te bašavel. Oda hin o dirigentos. Pre adi buťa hin mek interesantno oda, kaj sakovar kerav varesavi aver teatralno rola. Hin man pre oda the teatralno uraviben. Jekhvar som čoro manuš, dujtovar som baro raj, pal'is som slugadžis. Sakovar vareko aver. Me na som ča jekh Rom andro teatros. Sam odoj buter Roma. Adi buťa hin perdal mande igen baro šukariben. Na savore manušenge pes e opera dičhol sar šukar teatralno žanros. Varesave manuša phenen, kaj andre opera pes ča kerel vika. No oda hin avka, kaj o manuša, save phiren andro teatros pre opera, na šunen vika, šunen ča šukar hangos.

Obr. 41

2. Phen pale pro phučibena.

1. Save buťa kerel o Slavo?
2. Andre save teatralna žanri gil'avel?
3. So vakerel o Slavo pal e opera?
4. Salas imar varekana andro teatros?
5. Džanes te phenel savo averipen hin maškar e opera the opereta?
6. Džanes te phenel vareso pal o teatros Romathan?

B1 O buťa, save keren o džene andre miri famil'ija

Adadžives but terne Roma agorinde o uče školi u keren ajse profesiji, sar the o manuša andre majorita. Hin amen romane sikh'arde andre dakere, bazutne the maškarutne školi. Romane sasťibnaskere pheňa keren buťi andro špital'i. Varesave keren buťi pro uradi sar socijalna buťakere, vaj paš e administracija. Hin amen the romane doktora, vaj doktorki, the advokata. Šaj phenas, kaj amen hin the romane rašaja, romane bičhade. Našti al'e phenas, kaj imar sam but avrisikhade manuša, bo mek but romane čhavore na džan ňikhaj te sikh'ol u avka pal'is phareder chuden buťi. Akana hin phares la buťaha the perdal avrisikhade Roma. Pro Slovačiko nane le Romen but buťakere šajipena u vašoda mek the akana varesave Roma dživen avri ča pal o bašaviben.

Obr. 42

Andre Kristijanoseri famil'iji hine savore murša lavutara. O Kristijan bašavel pre lavuta. Leskero dad bašavel pre lavuta the pre cimbalma. Terneder lestar phral bašavel pre cimbalma the pre brugova. Nekterneder phral tiš bašavel pre lavuta, jov hino primašis andre lengeri banda „Đusi band“.

Obr. 43

O Jožkus dživel andre Belgija. Jov kerel buťi andro hotelis pre recepcija.

Obr. 44

La Simonakero dad, o Erik, kerel buťi sar kucharis andre Angl'ija.

1. Phen pale pro phučibena.

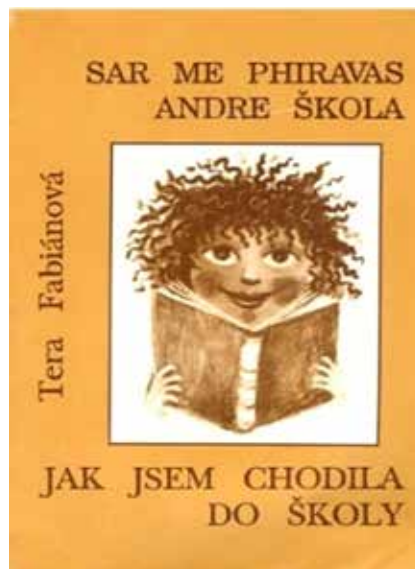
1. Save čirlatune buťa kerenas o Roma varekana?
2. Savi čirlatuňi buťi kerenas o Roma imar andre Indija?
3. Save buťa keren o Roma adadžives?
4. Savi buťi keren o džene andre tiri famil'ija?
5. Savi buťi kames tu jekhvar te kerel u soske? Irin pal tiri avelutno buťi charno tekstos.

C Romaňi čhib sar literarno čhib

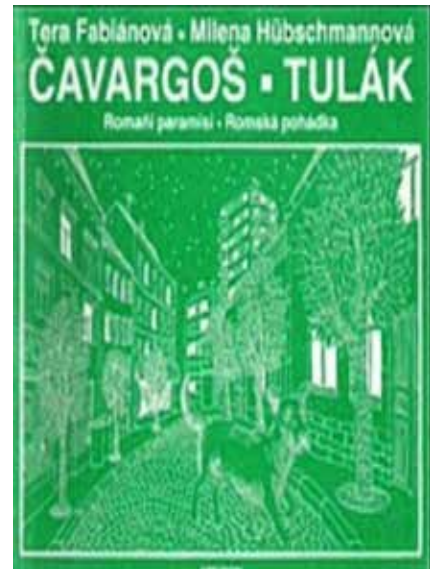
Tera Fabiánová

Obr. 45

Obr. 46

Obr. 47

Gil'utne:

Av manca čhajori/Pod' so mnou dievča

Raťate avl'om/Přišla som v noci

E bacht ke mande avel/Šťastie k nám prichádza

Andre gend'i Čalo vod'i: Eržika, Ačhil'om Romňi, So džalas o Miškas sune/

V knihe Sytá duša: Eržika, Zostala som Rómkou, Čo sa Miškovi snívalo

1. Gen pal lakeri bijografija.

Ul'il'a andro ezeros eňa šel trandato berš Šal'ate pro Slovačiko, mul'as andro duj ezera eftato berš, sas lake eftavardešttheefta berš. O dad kerelas buťi sar munkašis, no džanelas the te bašavel. E daj kerelas ča pašal o čhave. Baril'a avri andre romaňi ungriko osada (taboris), sas la pandž phrala-pheňa. O dujto lumakero mariben predžid'il'a pro Slovačiko. Prahate gele andro 1946 berš. E Tera phirelas ča trin berš andre bazutňi škola, pal ada irinel andre bijograficko vakeriben – Sar me phiravas andre škola. Le dešušov beršendar kerelas buťi pro žerijavos. Kadi buťi kerelas trandathepandž berš. Sas la štar čhave, pal o saranda berš, so dživelas le romeha, pes leha rozgel'a vašoda, bo jov na kamelas, kaj te kerel adi buťi, sas sikhado pro čirlatuno romano dživipen. Pharo romaňa džuvl'akero dživipen sas šerutňi tema andre lakeri literarno buťi. E Tera predžid'ila klinicko meriben, pal soste irind'a andro vakeriben – Le Romeskero suno. Elšine literarna buťa irinelas andre ungiko čhib u pal'is andro severocentralno romano dijalektos. Ko irišagos la l'igend'a e Milena Hübschmannovo, jekhetane dine avri e novela – Čavargoš.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Keci berš phirelas e Tera andre bazutňi sikhad'i?
2. Savi buťi kerelas e Tera Fabianovo?
3. Ko l'igend'a la Tera ko irišagos?
4. Savi šerutňi tema sas andre lakeri literarno buťi?
5. Keci čhave la sas?

NEVE LAVA

avelutno buŭi – budúce povolanie
bijograficko vakeriben – životopisné rozprávanie

butoris le raŕendar – prútený nábytok

e balaŕi, -a – koryto

e bl'acha, -i – plech

e doktorka, -i – doktorka/lekárka

e drabarŕi, -a – veštica

e charŕiko buŭi – kováčska práca

e opera, -i – opera

e opereta, -i – opereta

e raŕi, -a – prút

e sasŕibnaskeri phen, -e, -a – zdravotná sestra

e teatralno rola – divadelná postava

kaŕtune baviŕaga – drevené hračky

khude avrikerd'ipena – pletené výrobky

klinicko meriben – klinická smrŕ

literarno buŭi – literárne dielo

minijturna kherora – miniatúrne domčeky

o destos, -i – porisko

o gil'oŕis, -a – spevák

o harangos, -i – zvon

o charkum – meď

o inŕiŕeris, -a – inŕinier

o karfin, -a – klinec

o khoro, -e – džbán

o koŕaris, -a – koŕík

o kotlaris, -a – kotlár

o kotlos, -i – kotol

o lavutaris, -a – huslista, hudobník

o munkaŕis, -a – robotník

o petalos, -a – podkova

o slugadŕis, -a – vojak

e baŕad'i, -a – hudobný nástroj

o biŕhado, -i, -e – poslanec

o buŕakere ŕajipena – pracovné možnosti

o buŕakero than – pracovné miesto

o ceh'aris, -a – tehliar

o ŕirlatune romane buŕa – práce Rómov v minulosti

o doktoris, -a – doktor

o drotaris, -a – drotár

o gil'avibnaskero zboros – spevácky zbor

o charŕas, -i – kováč

o koritaris, -a – korytár

o koŕikaris/ khuvalo, -a/-e – koŕikár

o kucharis/tavibnaskero, -a/-e – kuchár

o muraris, -a – murár

o sikh'l'ardo, -i, -e – učiteľ

o socijalno buŕakero – sociálny pracovník

o advokatos, -a – advokát

o aluminijum – hliník

o avrikerd'ipen, -a – výrobok

o ŕokanos/o svirind, -a – kladivo

o iroŕis, -a/lekhado, -e – spisovateľ

o phirdune Roma – kočovní Rómovia

o raŕaj, -a – kňaz

o rezbaris, -a – rezbár

o sikh'l'uvno, -e – ŕiak

o teatros, -a – divadlo

o thagar, -a – kráľ

o pinciris/kelneris, -a – ŕaŕník

ŕukar hangos – pekný hlas

te baŕavel – hraŕ

te drabarel le kartendar – veŕtiŕ z kariet

te drabarel le vastestar – veŕtiŕ z ruky

te khuvel – plieŕ

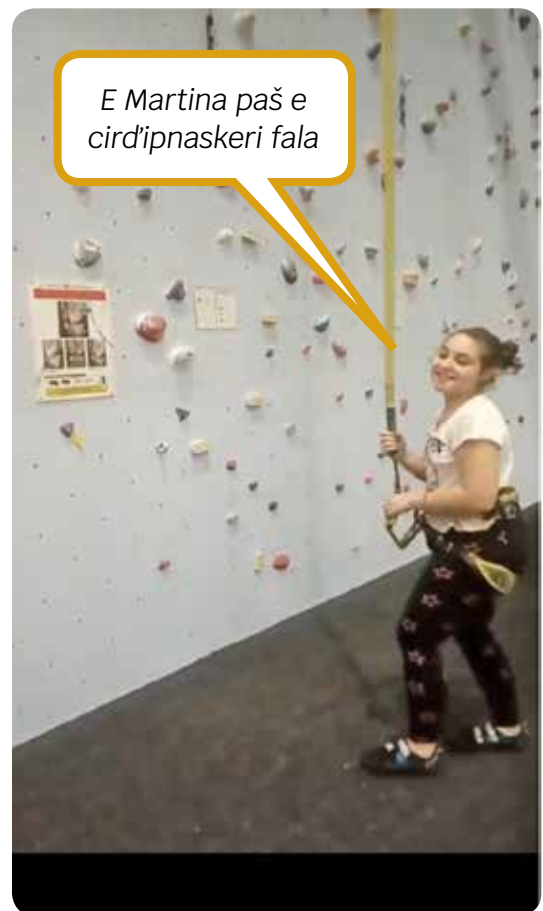
virbakere raŕa – vrbové prútie

A Šajipena andro vol'no vacht

Vol'no vacht oda hin čiro perdal e fizikakeri the psichikakeri zoral'ipnaskeri regeneracija. O manuša akor keren peskere športoskere, artikane, relaksačna aktiviti. O terne manuša nekbuter čiro predživen paš o internetos, varesave keren športos, varesave rado šunen o bašaviben, vaj dikhen e televiza. Vareko rado genel o gend'a. Ńilaje but manuša dromaren pre dovolenka ko moros. Hin but interesa, save o manuša šaj keren andro vol'no vacht. Varesave džene andro vol'no vacht keren kulturna aktiviti, sar: džan andre mozi, teatros, galerija, muzejumos.

1. Gen, so vakerel e Martina pal peskero vol'no vacht.

Miro nav hin Martina. Man hin vol'no vacht akor, sar avav khere andal e sikhad'i, kerav mange o kherutne sikhlu'uvibnaskere buća. Nekbuter vol'no vacht man hin sombatone the kurke, kana mange na kempel te džal andre sikhad'i the pro prazņini. Rado phirav ke phuri daj, bo me la rado dikhav. Joj mange sakovar tavel lačo chaben the pekel bokel'i. But vol'no vacht predživav mira famil'ijaha. Amen savore phiras avri. Jevende phiras pro l'egos te korčul'inel pes, te hin avri jiv, phiras the te sankinel pes. Man hin mek cikno phral, vičinel pes Matuš. Te hin avri šukar idejos, phiras pro ajse čhavorikane thana, kaj hin but atrakciji the perdal mande. Hin odoj trampolina, pre savi rado chuťkerav. Me buterval probal'ind'om te džal pre cird'ipnaskeri fala u cirdav man upre, no mek calo fala na pregel'om. Ńilaje rado phirav pre bicig'l'a, pl'ivinav, rado phirav pro kerekakere korčul'i. Mire daj-dad hine sikhlarde, vašoda the len Ńilaje hin dovolenka u akor phiras pro šukar veša-pañengere thana the dromaras motoriha andro aver them ko moros.

Obr. 48

2. Phen pale pro phučibena.

- So šaj keren o manuša andro vol'no vacht?
- So nekbuter keren o terne manuša?
- Phen, so kerel e Martina andro vol'no vacht.

3. Irin charno tekstos, so tu keres andro vol'no vacht Ńilaje the jevende?

Kerutne/Slovesá

Časovanie slovieš I. triedy, II. triedy a III. triedy v budúcom čase. Prítomný podmienovací spôsob (kondicionál prítomný) slovesa „te jel”, napríklad **me avavas (avás), tu avehas, amen avahas (avás).**

A1 Šajipena andro vol'no vacht

Gen, sar organizinel la Simonakeri daj o vol'no vacht lakere pheňenge.

E Nikola the e Erika hine la Simonakere pheňa. Jon dživen andre Angl'ija. Lengeri daj na domukhel lenge andro vol'no vacht but te bešel paš o komjuteris, vaj paš e televiza. Joj lenge o vol'no vacht organizinel. Phiren andro pl'ivišagoskero klubos, kaj imar sikh'l'ile igen mištes te pl'ivinel. E Erika phirel pro baletos u e Nikola sikh'l'ol te bašavel pre gitara. Lengeri daj kamel, kaj andro vol'no vacht te keren ajsa aktiviti, save len interesinen u save lenge šigitinena te bararel lengero talentos the anena lenge radišagos. Pal lakero, nane nič goreder, sar te mukhel peskere čhaven ča avka te bešel le mobiloha andro vast, vaj te bavinel bavišaga pro kompjuteris.

1. Gen merkindones u phen, so kerel e Nikola the e Erika andro vol'no vacht.

Obr. 49

Obr. 49.1

E Nikola rado mal'inel the šigitinel la dake andre kuchňa te pekel bokel'a.

Obr. 49.2

Obr. 49.3

E Erika rado genel. Joj hiňi igen lačhi sikh'l'uvňi. Andro vol'no vacht phirel pro baletos.

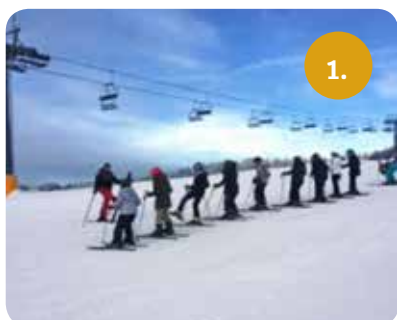
Obr. 49.4

E Erika the e Nikola rado pl'ivinen. Ňilaje phiren le dadeha the la daha ko moros. Jon phiren the andro pl'ivišagoskero klubos.

B Športos

1. Gen merkindones o tekstos pal o športos u phen e šerutni informacija.

O športos hino lačo perdal amaro sasšipen. O aktivno čalaviben the o sasto chaviben peren le manušeske mištes pre leskeri psichika, pre fizikakero zoral'ipen. Varesave manuša keren o športos profesijonalnones, jon phiren pre europakere the lumakere prekidkeribena. Aver manuša keren o športos ča avka perdal peskero sasšipen. O športos pes šaj kerel individuanones, sar o tenis, o pl'ivišagos, o bicigl'išagos, o ližišagos the aver. O kolektivno športos hin o hokejis, o fotbalis, o basketbalos, o volejbalos the aver. O športos hin nilajutno the jevendutno.

Obr. 50

Obr. 51

Obr. 52

Obr. 53

Obr. 54

Obr. 55

2. Lekhav lačhes pal o čitre, savi športoskeri disciplina dikhes.

1	2
3	4
5	6

3. Phen charnes pal tiro kamaduno športos.

4. Savo hino tiro kamaduno športovcos?

5. So rado keres nilaje the jevende u so tuke o športos anel.

Kerutne/Slovesá

Perfektum slovies – I., II. a III. slovesnej triedy.

Tvorenie podstatných mien od slovies. Budúci čas slovies I., II. triedy a slovesa "te avel".

B1 Prindžargutne slovačika the romane manuša andro športos

1. Gen o tekstos pal o slovačika the romane športovca.

Andro biciglišagos hin prindžargutno o **Peter Sagan**, savo kheld'a avri but europakere the lumakere prekidkeribena. Andro tenis hin prindžargutni e **Dominika Cibulkovo**. Kamaduno jevendutno športos hin o ližišagos. Pro Slovačiko hin but thana, kaj šaj phiren o manuša te l'ižinel pes. O čhave pen rado jevende sankinen, vaj keren le jivestar jivune manušes. Pro Slovačiko hin bares prindžargutni e **Petra Vlhovo**, savi kheld'a avri o europakere the lumakere prekidkeribena andro ližišagos. Romane čhave rado bavinen fotbalis, varesave phiren andro športoskero klubos te kerel maribnaskero športos, sar: Box, Kickbox, Judo, Karate. Nane but Roma, save keren o športos profesijonalnones, no arakhen pes the ajse Roma. Andre kulturistika sas prindžargutno o **Adam Cibul'a** pal o Slovačiko, no imar ada športos na kerel. Andro boksos hino pro Slovačiko prindžargutno o **Viliam Tanko**, sikh'l'ol the pre uči škola. Profesijonalno hokejistas pro Čechiko hino o **Dominik Lakatoš**. Andro fotbalis pro Čechiko sas bares prindžargutno o **Jozef Gabčo**, vičinenas les the Ronaldo pal o nekfeder fotbalistas Brazilijatar. Akana profesijonalno fotbalistas hin leskero čho.

But profesijonalna fotbalisti pre luma korkore udžanen peskeri romaňi identita, sar: portugalsko reprezentantos **Ricardo Andrade Quaresma**, saves vičinen the Gipsy. O Talijanos **Andrea Pirlo** korkoro pal peste vakerel, kaj hino le Romendar-Sinti. Profesijonalno francuziko fotbalistas **Eric Cantona** (imar hino pre penzija), sas legenda andro fotbalis u na sas les problemas te vakerel, kaj hino Manouche (Manuš) – francuziko Rom. The e bulgariko legenda andro fotbalis o **Christo Stoičkov** pes na ladžal vaš peskeri romaňi identita.

2. Gen, sar dikhen o športos e Kristina, e Simona the o Kristijan.

E Kristina

Man hin lačho cirdl'ipen ko športos. Nekradeder kerav ñilajutne športi. Me bešav la famil'ijaha andro foros Oostende paš o moros u vašoda ñilaje phirav te pl'ivinel. Mek rado phirav pre bicigl'a, bo adaj andre Belgija, but manuša phiren pre bicigl'a the andre buči. Rado bavina basketbalos the volejbalos, ala športi kerav andre škola.

E Simona

Našti phenav, kaj man o športos na interesinel, ča akana man nane ajci vol'no vacht perdal o športos. Ñilaje buterval dromarav ko moros, bo rado pl'ivina. Nekradeder phirav pre turistika andro aver interesantna fora te dikhel aver kulturakero artikaňiben the historikakere khera.

O Kristijan

Man nane igen baro cirdl'ipen ko športos. Akana sikh'l'uvav pre uči škola u mek sikh'l'arav le čhaven andre bazutni artikaňi škola, ta nane man but vol'no vacht. Varekane džav andro Fitness centrum sikra te cvičinel, bo džanav, kaj o športos hin lačho perdal manušeskero saštipen.

C Teatros the filmsos

1. Gen o vakeriben pal o teatros.

O teatros hino jekhetañbnaskero artikañiben. Te o manuš dikhel varesavo teatralno bavišagos džidones, hin les olestar buterval predžid'ipen pro calo džživipen. Prindžaras ala teatralna formi: opera, opereta, baletos, teatralno bavišagos, muzikalos. **Opera** hin bašavibnaskero-dramatikakero žanros, kaj calo ačhiben pes phenel avri le gil'avibnaha u o orchestros paše bašavel, varekana hin andre opera the baletos. E opereta hin tiš bašavibnaskero-dramatikakero žanros, ča andre opereta pes o ačhiben phenel avri na ča gil'avibnaha, al'e the le vakeribnaha. O **baletos** hino khel'ibnaskero žanros ačhil'a khatar o dešeftato šelberš andro Francuziko. Andro baletos pes o ačhiben phenel avri le teštoskere khel'ibnaha, savo džal le bašavibnaha. The o **muzikalos** hino bašavibnaskero-dramatikakero žanros, ča o ačhiben pes phenel avri buter vakeribnaha – dijalogenca, sar gil'avibnaha. Bratislavate hin baro profesijonalno Slovačiko nacijonalno teatros, savo l'idžal peskeri historija le ezeros eña šel bištone beršestar. Kašate hin Themutno teatros the romano teatros Romathan.

Themutno
teatros Kašate.

Obr. 56

Slovačiko
nacijonalno teatros
Bratislavate.

Obr. 57

Romathan
Kašate

Obr. 58

2. Phen pale pro phučibena.

- Save artikane žanri šaj dikhas andro teatros?
- So hin aver maškar e opera the opereta?
- Savo artikano žanros hin o muzikalos?
- Savo artikano žanros hin o baletos?
- Salas imar varekana andro teatros?

3. Savo oda hin teatralno žanros? Phen!

- Andro teatros pes gil'avel the vakerel.
- Andro teatros pes ča gil'avel.
- Andro teatros pes ča vakerel.

C1 Filmos

Akana peske o manuša šaj kiden avri všel'ijaka filmskere žanri. Pro klasikano 2D filmos samas berša sikhade. Akana šaj dikhas the o filmi andro 3D le špeciálna okul'arenca. Andro utolšone berša šaj dikhas the buter filmi pal o Roma, andre save pes vakerel na ča slovačika, no the romanes.

Varesave filmi pal o Roma

Obr. 59

Ružové sny/Ružova sune

Slovačiko filmos kerdo andro ezeros eňa šel eftavardešthešovto (1976) berš, vakerel pal o kamiben maškar o poštaris Jakub the romaňi čhaj Jolanka. Le Jakuboskere daj-dad na kamen la Jolanka, bo hiňi Romaňi. O filmos sikhavel pre dikriminacija, pro nalačo cirdl'ipen maškar o džene andal e majorita the Roma. O Jakub džal la Jolanaha andro foros u probal'in te dživel jekhetane. No o ružova sune na l'ikerenas but u jon pes rozgele. E gil'i andal ada filmos „O poštaris avel“ prindžaren savore Roma.

Obr. 60

Cigáni idú do neba/O Roma džan andro zegos

Rusiko filmos kerdo andro ezeros eňa šel eftavardešthepandžto (1975) berš vakerel pal o kamiben maškar o čorachano, savo čorelas le grajen the romaňi čhaj andal o taboris, pal savi phenenas, kaj džanel te kerel čohaňiben. O kamiben maškar o Zobar the e Rada agorinel lengere meribnaha, vašoda, bo soduj džene kamen peske te mukhel o biphandlo džživipen. Andro filmos šaj dikhas le phirdune Romengero džživipen, šaj šunas šukar romane gil'a.

Obr. 61

Cigán/Rom

O filmos sikhavel o džživipen andre romaňi osada Richnavate. Buter pes andro filmos vakerel romanes. Angluňi rola bavinel o dešuštarberšengero romano čhavo Adam. Le dades leske murdaren u e daj džal romeste pal o šogoris. Leskero moštovno dad čorkerelas, kerelas nalegalna kšefti u kamelas pre oda te cirdel the le Adam. O pharo džživipen andre leskeri komunita, o konflikti le zakonenca, ada džživipen na kamelas. No na arakhelas ňisavo drom, sar peskero džživipen te visarel. O filmos agorinel avka, kaj o Adam murdarel peskere moštovne dades.

1. Phen pale pro phučibena.

1. Dikhl'al varesavo ale filmendar. Phen, savo pes tuke nekbuter pačisal'olas u soske?
2. Dikhl'al mek the aver varesave filmi pal o Roma? Irin charnes pal lengero ačhiben u savo predžid'ipen tuke ande asangutno, vaj pharejileskero?

C2 Romano teatros Romathan

1. Gen merkindones pal o romano teatros Romathan. Vaker pal leskero angluno džanl'ipen.

Andro majos 1992 berš, o ministros pre kultura zathod'a Kašate elšino romano profesijonalno teatros Romathan. Akorestar o Romathan bararel amari romaňi kultura na ča pro Slovačiko, al'e the andro aver thema pre luma. Elšini premijera andro Romathan sas e insenacija Than perdal o Roma. Andro romano teatros keren nekbuter o džene, save agorinde e Maškarutňi artikaňi škola Kašate. Andro lengero repertoaris hin komediji – Romano hakaj, Butdžanl'i fajtica, Asabnaskere romane vakeribena the aver, paramisa – O Paramisaris the e Pherasuňi, Džminocis, Drabutňi rok'l'a, Sar o Del kerd'a le Romes, O tavibnaskero HAM, HAM the aver, muzikalos – Somnakuno romano hangos. Andro dojekh teatralno žanros pes vakerel romanes the slovačika. Le teatros hin peskero ochestros. Le teatroskero direktoris pes vičinel Karol Adam.

Mulano than – Oda hin čačuno ačhiben pal e Romaňi grupa tel o dujto lumakero mariben, savi ačhavelas o tunelis pro Slovačiko tel o partos Petič. Pro agor le maribnaske sas o tunelis čhido tele.

Obr. 62

Obr. 63

Somnakuno romano hangos – Ada ačhiben vakerel pal le Romengero dživipen tel e Matija Terezijakero rajaripen u agorinel andro koncentračno lageris Auschwitz.

Obr. 64

Sar o Del kerd'a le Romes – paramisi, o aktora vakeren romanes the slovačika.

Obr. 65

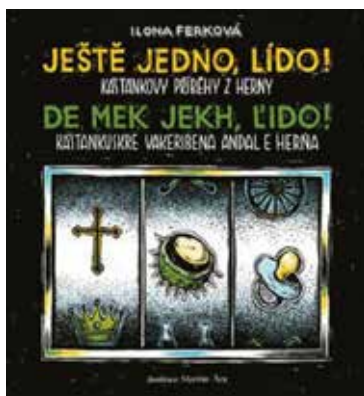
Našado kamiben – Thod'i hiňi andro historikakere berša, kana chudl'as o dešeňatošelberš andre Rumunija u sikhavel e interakcija maškar o phirdune Roma the gavutno rajaripen. O šerutno motivos hino o nadomukhlo kamiben maškar o gavutno raj the e romaňi džuvl'i.

D Romaňi čhib sar literarno čhib

Ilona Ferková

Obr. 66

Obr. 67

Aver lakere publikaciji

Mosard'a peske o dživipen anglo love/
Pokazila si život kvôli peniazom
Pal o duj phrala/O dvoch bratoch
Sikhl'ard'i buči – somnakuňi buči/
Remeslo má zlaté dno
Čačikaňi paramisi/Skutočný príbeh
Sar ačhl'a o suboris „Amare neni“/Ako
vznikol súbor „Naše tety“
Vakeriben pal e Angl'ija/Rozprávanie
o Anglicku
De mek jekh, L'ido!/Ešte jeden, Lýdia!

1. Gen pal lakeri bijografia.

E Ilona Ferkovo ul'il'a andro 26. junos 1956 Rokycanende. Sar phird'a avri e škola, ta gel'a andre buči, kaj kerelas manualno buči. Andro eňavardešta berša kerelas sar koordinatorka andre čechiko-romaňi škola Rokycanende perdal o cikne čhavore. Adi buči kerelas andro projektos Začít spolu (Jekhetano agor) u zaačhelas les o Open Society Found. Andro berša 1999 – 2003 la famel'ijaha dživelas sar azilantka andre Bari Britanija, adad'ives pale bešel andro Rokycany. Kerd'a manušengero jekhetaňiben Asociace romských žen, savi del o vast le romane džuvl'enge, le famel'ijenge the le sajipneske pal o čhavore. Vašoda, hoj bararelas romane manušengeri kulturno the socijalno emancipacija, chudl'a štatno metalos Čechiko republ'ikatar. Perel maškar nekšundeder manuša andre romaňi literarno generacija andal eňavardešta berša le bištone šelberšendar. Imar ciknorestar kamelas te irinel o paramisa, save vakerelas lakero dad, baro paramisaris, o Karol Daňo. Romanes chudl'a te irinel, sar prindžard'a la Milena Hübschmannovo pro folklorno festivalos, kaj khelelas le suboriha Amare neni, savo joj korkori thod'a pro pindre u kaj kerelas the šeral'a. Peskere prozaicka teksti chudl'a te del avri andro romane perijodika Amaro lav, Romano kurko, Romano hango, Nevo romano gendalos, Kereka, Romano džaniben. Pal'is khatar o paramisa pregel'a andre peskeri dujto gend'i kijo realno čačipen, anglunes pal romengero socijalno dživipen, oda hin andre lakeri gend'i charne paramisenca Čorde čhave (1996). Agorutňi paramisi Trastune benga hin andre lakeri literarno buči igen interesantno, bo hin andre e kombinacija, o realno adad'ivesutno dživipen – duje čhavorengeri daj, savi phirel te bavinel o automata u na džanel peske te del olestar smirom – the o motivos khatar purano tradikakero oralno vakeriben – kana avel o mulo. Andro berš duj ezera diňa avri o Romano džaniben e paramisi Kalo či parno. Andro berš duj ezerathebišto diňa avri e gend'i De mek jekh, L'ido!

2. Vaker pal la Ilona Ferkovakero dživipen the lakere literarna buča.

NEVE LAVA

- artikaňi buťi** – umelecká práca
o socijalno dživipen – sociálny život
bavišaga pro kompjuteris – počítačové hry
o ližišagos – lyžovanie
e cird'ipnaskeri fala – lezecká stena
o predžid'ipen, -a – zážitok
e luma – svet
biphandlo dživipen – slobodný život
e opera, -i – opera
e opereta, -i – opereta
gavutno rajaripen – dedinské panstvo
nakamaduno, ~i, -e – neobl'úbený
kamaduno, ~i, -e – obl'úbený
e komedija, -i – komédia
kerekakere korčuľi – kolieskové korčule
fizikakero zoral'ipen – fyzická sila
lumakere prekidkeribena – svetové súťaže
oralno vakeriben – ústne rozprávanie
maškarutňi artikaňi škola – stredná umelecká škola
o basketbalos – basketbal
nacijonalno teatros – národné divadlo
nadomukhlo, ~i, -e – nedovolený
našado kamiben – stratená láska
e emancipacija, -i – emancipácia
o baletos, -i – balet
o tenis – tenis
o interesis, -a – záujem
o mulo, -e – mŕtvy
o muzikalos, -i – muzikál
o pl'ivišagos, -a – plávanie
o prekidkeriben, -a – súťaž
o volejbalos – volejbal
o metalos, -a – medaila
o teatralno bavišagos – divadelná hra
pharejileskero, -i, -e – smutný
o teatros, -i – divadlo
o bavišagos, -a – hra
o ačhiben, -a – príbeh
o bicigl'išagos – bicyklovanie
o artikaňiben, -a – umenie
o biphandlo, ~i, -e – slobodný
o utolšone berša – posledné roky
o čohaňiben, -a – čarovanie
o čorachano, ~i, -e – zlodej
o moštovno dad – nevlastný otec
ňilajutno športos – letný šport
o direktoris, -a – riaditeľ
o filmes, -i – film
jevendutno športos – zimný šport
o paramisaris, -a – rozprávkar
o kamiben, -a – láska
o klubos, -i – klub
o talentos, -i – talent
o športos, -i – šport
e suboriskeri šeral'i – vedúca súboru
o aktoris, -a – herec
themutno teatros – štátne divadlo
šerelo, ~i, -e – vedúci
o fotbalis, -a – futbal
te bararel – rozvíjať
o hokejis, -a – hokej
vol'no vacht/čiro – vol'ný čas
gil'avibnaskero zboros – spevácky zbor
teatralno orchestros – divadelný orchester
o gil'ošis, -a – spevák

A Beršeskere kotora

1. Gen merkindones pal o beršeskere kotora u vaker pal tiro kamaduno beršeskero kotor.

JEVEND

Sako beršeskero kotor hino varesoha šukar. Pal o jesos avel o jevend. O lange kašta učharel o jiv. Šukares hin te dikhel, sar o jivune čercheňora peren tele pre phuv. E phuv, o veša hine učharde le jiveha. Le jiveha hine učharde the kherengere dachi. O paňi andro leňa fad'inen. O d'ivesa hine charneder u o raťa d'ind'ardeder. But manušenje pes o jevendutno idejos pačisal'ol vašoda, bo šaj keren jevendutne športi, phiren pro hed'i te ližinel pes, o čhave pes sankinen the ačhaven jivune manušen. Avri hin šil, o manuša pen uraven tates the o džviri pes thoven pro jevendutno soviben. Le jevendeha hino phandlo the nekšukareder inepos andro berš e Karačoňa. Jevendutne čhona hine o decembor, o januaris, o februaris.

JAROS/JARA

Pal o šilalo jevend avel e jara. Jarone sitinel o kham. O jiv džal tele. O lulud'a baron, e čar želeňisal'ol. The o veša pre jara šukares želeňisal'on. Pre želeňi čar sikhaven peskere šerore elšine parne lulud'a. O čirikle urňisal'on pale andal o tate thema. Pal dojekh sera šund'ol lengero šukar gil'aviben. The o riča ušten upre andal o jevendutno soviben u o mokuški dochal utolšone pendechora. O čerešni the o phabal'ina pes urde andro parne-ružova sagošne gada. The o berval'a peskere bzučišagoha den te džanel, kaj avl'a o jaros. Jarone buterval del o brišind. Pre mal'a šaj dikhas le manušen sar sadzinen, kaj lenge pal'is e phuv te del barval'i uroda. Jarone l'ikeras e Patrad'i. Jaroskere čhona hine o marcos, o april'is, o majos.

ŇILAJ

O Ňilaj hin bares šukar beršeskero kotor. D'ind'arde tate d'ivesa the charne tate raťa. O veša-paňa hin pherd'i energijaha. O kašta andro veša sitinen šukar želena farbaha. Calo d'ives sitinel o kham, buterval bijal jekh chmarica pro belavo zegos. Tel o kašta barol želeno čar le but farebna Ňilajutne lulud'enca. Ňilaje hin le čhaven prazňini u le buťakere manušen dovolenki. O Ňilaj hin beršeskero kotor, pro savo savore manuša nekbuter užaren. Ada beršeskero kotor cirdel le manušen ko paňi, andro veša-paňa. O famil'iji dromaren ko moros, keren Ňilajutne športi. Ňilajutne čhona hine o junos, o julos o augustos.

JESOS

O jesos šaj phenas, kaj hino šukar the butfarebno beršeskero kotor. Pal o tato Ňilajutno idejos avel o šileder jesutno idejos. O d'ivesa hine charneder the šileder. Jesone phurdel e balvaj, pal o rukha peren pre phuv o šarge prajta. Pro phabal'ina dikhas doavle phaba, pro ambrol'ina ambrola. Varesave manuša phiren andro veš te kidel chundrul'a. O čirikle urňisal'on andro tate thema. Andro bara hin le manušen but parne, vaj šarge duduma. Andal e šargo dudum len avri o andruno, keren pre dudum jakha, nakh, danda u thoven andre momel'i. Pal'is la thoven avri anglo kher, vaj pre blaka. Andre Amerika l'ikeren ajso d'ives, savo pes vičinel „halloween“, kana pes o terne manuša uren andro kostimi u phiren kher kherestar, kaj hine andro blaki thode „halloweenska šarge duduma“, pal'ikeren lenge u chuden gul'ipena. Jesoskere čhona hine o septembros, o oktobros, o novembros.

A1 Vakeriben pal o beršeskere kotora the idejos

1. Phen, pal savo beršeskero kotor džal.

Obr. 68

1.

Avri hin šil, del jiv, fad'inel.

Obr. 69

2.

Avri hin šukares, e čar želeňisal'ol, o lulud'a baron.

Obr. 70

3.

Avri phurdel e balvaj.
O šarge prajta peren tele
pal o rukha

Obr. 71

4.

Avri hin tates. Calo d'ives
sitinel o kham. Le čhaven
hin prazňini

2. Pherd'ar lače laveha o phend'a.

1. Jarone sitinel
2. O lulud'a e čar
3. Buterval del
4. Jarone l'ikeras
5. Ňilaje hin calo d'ives
6. O manuša phiren pre ko moros.
7. Le čhaven hin bare
8. Jesone buterval phurdel
9. O prajta pro rukha hine
10. Jevende del
11. O čhavore ačhaven
12. Jevende l'ikeras inepos

Príslovky/Paškerutne

Príslovky času – **jarone, Ňilaje, jesone, jevende, d'ivese, raťi.**

Príslovky miesta – **avri, adaj, odaj, ko moros, khere.**

Príslovky spôsobu a miery, napríklad **lačhes, šukares, šil.**

Časovanie sloviess I. triedy, II. triedy, III. triedy v prítomnom čase – **phurdel, del, peren, l'ikeras, fad'inel.**

Množné číslo životných a neživotných podstatných mien – **prajta, manuša, lulud'a, čhave, rukha.**

B Vakeriben pal o veša-paňa

1. Gen, soske kampil le manušeske veša-paňa.

Dojekh manušeske kampil ko dživipen o veša-paňa. Bijal kada našti dživas pre amari planeta. Le veša-paňenca sam zorales phandle. O veša-paňa amenge keren o kislikos, savo dichinas, den amen but ke oda, kaj šaj predživas the den amen but šukariben, savo taťarel amare jile, the e vod'i. But mangavne hine le vešengere rukha. Šukar želeno čar, o prajta, save čenginen andre balvajori. Pre planeta hin but paňa. Bare londe paňa, the cikne leňora, no the o gule paňa pro pijiben. Kana amen na ul'ahas paňi pro pijiben, našti džid'il'amas pre luma. Varekana čirla sas o manuš buter phandlo le veša-paňenca, no adad'ives hin bari tehnika u o manuša but chasňaras avri oda, so amenge kampil te arakhel. Buterval na duminas pre oda, kaj te merkinas pro veša-paňa, kaj te mukhas ada šukariben the aver generacijenge. O manuša berš so berš buter džungl'aren o paňa, mukhen andre o chemikaliji the čivkeren andre o džungipena. Čingeren avri o rukha andro veša, save amenge keren o kislikos. Len avka o kherutno than but džvirenge, save po sikra naš'ol pal e luma. Ezera the ezera motora sako d'ives džan pro droma u mukhen avri andro luftos o plini, save mosaren o luftos – keren smokos, savo o manuša dichinen u savoro lenge ačhel pro buke. Ala plini keren o luftos šutleske buter u buter. E balvaj ala plini buch'arel u pal'is le brišindeha pes ada džungipen dochudel andro paňi, andre phuv, andro savoro, so barol pro mal'i. Pro Slovačiko hin but ajse džviri, čara the lulud'a, save o themutno zakonos arakhel. Hin adaj igen šukar thana. Bares barikane hine o Slovaka pro hed'i, sar: o Uče Tatri, Cikňi Fatra, Bari Fatra, Muransko planina, Slovačiko krasos, Slovačiko rajos the aver. Le manušenge kampil te džanel, hoj te na l'ikerena la phuvakero čačipen, šaj aven našade.

2. Kide avri lačo palephend'ipen.

1. Phen, kampil amenge te dikhel pro veša-paňa?

- a) he, bi o veša-paňa našti dživas b) na, na kampil

2. Phen, so nekbuter mosarel o luftos.

- a) o motora b) o džanibnaskere arakhl'ipena

3. Phen, so džungl'arel o paňa.

- a) o chemikaliji andal o fabriki b) o nalače plini

4. Phen, soske o džviri našaven kherutno than andro veša?

- a) o manuša kidel o chundrul'a b) o manuša čingeren avri o rukha

5. Hin pro Slovačiko zakonos, savo varesave džviri, čara the lulud'a arakhel?

- a) he hin ajso zakonos b) nane ajso zakonos

6. So pes šaj ačhel le manušenca te na l'ikerena o phuvakero čačipen?

- a) šaj aven našade b) nič pes na ačhela

3. Phen pale pro phučibena.

1. Phen, save šukar thana hin pro Slovačiko.
2. So našti keras, kaj te na mosaras o veša-paňa?
3. Irin charno tekstos pal o veša-paňa paš tiro bešibnaskero pašal'ipen.

C Turistika

1. **Šun mištes, so vakerel o Slavo pal e turistika u phen, pre save thana sas.**
 Man hin lačho cirdl'ipen ke turistika. Te phirel andro veša-paňa hin mištes, anglunes perdal mire čhave. Somas la famil'ijaha te dikhel but šukar thana pro Slovačiko. Buterval samas andro Uče Tatri, kaj phiren na ča jevende, no the andre aver beršeskere kotora but turisti the andal aver europakere thema. Bares šukar than hin o Štrbakero plesos. Oda hin phandlo paňi. Pašal o phandlo paňi džal phirado, pal savo phiren o turisti u šaj dikhen šukar veša-paňa, hed'i, veša, paňi. Le manušes, savo avel pre ada than hin baro predžid'ipen, savo leske ačhel andre god'i. Kaštuno phirado le rukhakere košarenca, savo pes vičinel Bachletka, sikhavel soha hine o veša-paňa šukar pro than Spišakeri Magura. Šaj dikhas adaj le vešune džviren the čara, save hine le themeskere zakonoha arakhade. Sako berš nilaje phiras ko moros andre Chorvačiko. Na sam odoj ča paš o moros, te pes del, ta džas te dikhel the šukar thana andre ada them. Samas andro nacionalno parkos, savo pes vičinel Plitvicka phandle paňa. Phirahas vešeha u dikhl'am but phandle paňa, perde paňa the telphuvakere chara. Nilaje phirav le čhavenca andro parkos Kašate, savo pes vičinel „Anička“. Adaj hin veša-paňengeri chaňig. O paňi „Gajdovka“, sar vakeren o doktora, šigitinel paš o džombrakere chavibnaskere problemi. Rado adaj phirav vašoda, kaj andro parkos hin but bavišagaskere šajipena perdal o čhave. Šaj bavinen ping-pong, fotbalis, volejbalos, bedmintonos, šaj chuťkeren pre trampolina, šaj peske ačhaven la pošatar burkos, vaj ča avka šaj denaškeren pal e čarori.

Obr. 72

Obr. 73

Obr. 74

Obr. 75

D Romaňi čhib sar literarno čhib

Margita Reiznerová

Obr. 76

Obr. 77

Lakere publikaciji:

Romaňi paramisi/Rómska rozprávka

Kale ruži/Čierne ruže

Le Romengero gendalos/Zrkadlo Rómov

Sar o Del tradňa le Romen avri/Ako Boh vyhнал Rómov

Suno/Sen

E phuv – amari daj/Zem – naša matka

1. Gen pal lakeri bijografija.

Ul'il'a andro pandžto majos ezeros eňa šel sarandathepandžto berš andro gav Malé Bujovce paš e Bartva pro Slovačiko. Tel o dujto lumakero mariben lengero gav labarde avri o Němci u avka andro ezeros eňa šel sarandathešovto berš (1946) gel'a calo famil'ija Prahate pro Čechi. Lekaró dad the daj labarenas o cehli the kerenas chart'iko buči. Našti phird'a andre škola, bo sas la mek ochto phrala-pheňa u na sas len love. Kerelas buči sar sastipnaskeri phen dešujekh berš. Pal'is gil'avelas andro folklorno suboris Perumos. Sas bari manušni andre romaňi kultura, andro ezeros eňa šel eňavardešto berš (1990) sas šerutni andre organizacija Združenie rómskych autorov. Šigitinelas le romane autorengé te del avri elšine lekhade buča andre romaňi čhib. Irinelas gil'utne the paramisa. Peskere elšine gil'utne diňa avri andro l'il Šunen Romale, pal'is andro l'ila Amaro lav, Romano gendalos, Romano lav, Lačo lav, Romano kurko, Romano hangos, Romano džaniben. Lakero gil'utnikano zbornikos SUNO avl'a avri andro berš duj ezera. Buter sar biš berš dživelas la famil'ijaha andre Belgija. Andre Belgija the mul'as andro dešušovto septembros duj ezerathebišto berš (16. septembra 2020), sar eftavardešthepandž beršeskeri.

2. Vaker charnes pal la Reiznerovakero dživipen the lakere literarna buča.

NEVE LAVA

avri fad'inel – vonku mrzne
avri kerades – vonku je horúco
avri šil – vonku je chladno
avri tates – vonku je teplo
bachtalo dživipen – šťastný život
belavo zegos – modré nebo
beršeskero kotor – ročné obdobie
del brišind – prší
del jiv – sneží
džanibnaskero arakh'i'ipen – vedecký vy-
 nález
džungalo idejos – škaredé počasie
e ambrol'in, -a – hruška
e berval'i, -a – včela
e chmarica, -i – mráčik
e chundrul, -a – huba
e mokuška, -i – veвериčka
e par'ni lulud'i – snežienka
e phabal'in, -a – jabloň
e telphuvakeri char – jaskyňa
o hed'os, -i – hora
o jesos – jeseň
o jevend – zima
o jivuno manuš – snehuliak
o phirado, -e – chodník
o predžid'ipen, -a – zážitok
o ričh, -a – medveď
o rukh, -a – strom
o rukhakeri košaris – koruna stromu
o šajipen, -a – možnosť
phurdel e balvaj – fúka vietor
phuvakero čačipen – zákon Zeme
Plitvicka phandle paňa – Plitvické jazerá
psychikakero sas'ipen – psychické zdravie
sitinel o kham – svieti slnko

e turistika – turistika
europakere thema – európske krajiny
fizikakero sas'ipen – fyzické zdravie
folklorno suboris – folklórny súbor
chavibnaskere problemi – tráviace prob-
 lémy
jesutno idejos – jesenné počasie
jevendutno idejos – zimné počasie
jevendutno soviben – zimný spánok
jivu'ni čercheň – snehová vločka
kaštuno phirado – drevený chodník
literarno bu'či – literárne dielo
nacijonalno parkos – národný park
ňilajutno idejos – letné počasie
o jaros/e jara – jar
o ňilaj – leto
o phandlo pa'ni – jazero, pleso
o bavišagos, -a – hra
o burkos, -i – hrad
o dachos, -i – strecha
Spišakeri Magura – Spišská Magura
šarge duduma – žlté tekvice
Štrbakero plesos – Štrbské pleso
šukar idejos – pekné počasie
te čenginel – cengať
te ur'nisal'on – letieť
veša-paňa – príroda
veša-paňengeri cha'niġ – prírodný prameň
vešuno džviroš – lesné zviera
džombrakere problemi – žalúdočné prob-
 lémy
o gendalos, -a – zrkadlo
te labarel o cehli – vypal'ovať tehly
vešengere rukha – lesné stromy
themutno zakonos – štátny zákon

A Čirlatuno the akanutno Romengero dromaripen

O dromaripen hin le Romenca zorales phandlo jekhetane. Hino thodo andre romaŋi historija. Kerelas pes buterval zoraha, savi pro Roma domukhenas aver manuša, the avke penge o Roma rodenas peskero than pre luma. O Roma pen dochudle andro but thema, kaj ačhile te dživel the dživen odoj but šel berša. No o dromaripen nane ča akor, kana tumen tradel vareko jekhe thanestar pro aver. Adadžives dromaren o manuša pal o feder dživipen, pal e buči, pal o sikhadžipen, pal o sasčipen, vaj ča avke, kaj šukares te predživen o vol'no čiro. Pro Slovačiko imar čirla o Roma na dromaren sar varekana. No but Roma dromarenas, kana gel'a amaro them andre Europakeri unija, vaj kana pel'a tele o socijalisticko režimos. O them phundril'a the ko kamelas, šaj džalas ode, kaj duminelas, hoj arakhela feder dživipen. But Roma adadžives dživen andre Angl'ija, vaj andre Belgija, no the andre Kanada. Le Romen arakhaha andre dojekh europakero them. Šukar hin, kaj pes o Roma dovakeren peskera romaŋa čhibaha the ačhal'on penge. Varekana o Roma dromarenas le verdanenca the le grajenca. Adadžives dromaren avka, sar the aver manuša le motoriha, busoha, šifaha, eroplanoha, mašinaha. Avke šaj predžas buter thema tel o charno čiro. Ňilaje dromaras ko baro paŋi, kaj te kidas zor le khamestar the le paŋestar. Dromaras pal e famil'ija, sava kamas te dikhel, vaj pal o amala, vaj oda hin bučakere droma. Adadživesutno čiro hin ajso, kaj bi o dromaripen ča phares džid'il'amas. O manuša dromarenas furt čirla the akana. Pal dojekh rodenas the roden feder than perdal peskero dživipen. But romane famil'iji oda avke kerde, buterval mukhle le papen, le baben, okla famil'ija u gele adarig. No aven adaj aver manuša andal aver thema, save kamen pro Slovačiko te kerel buči. E Europa hiŋi phundrad'i sakoneske u oda hin mištes.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Sar dromarenas o Roma varekana?

- a) verdanenca the grajenca b) mašinaha

2. Soske dromaren o Roma?

- a) pal feder dživipen the buči b) te dikhel aver thema

3. Sar dromaren adadžives o Roma?

- a) avka sar the aver manuša b) avka sar čirla

4. Kaj akana dživen but Roma pal o Slovačiko?

- a) andre Indija b) andre Angl'ija, Belgija, Kanada

5. Dromaren o Roma the ko baro paŋi pre dovolenka?

- a) he dromaren b) na dromaren

6. Sar pen dovakeren o Roma andro aver thema?

- a) themutŋa čhibaha b) romaŋa čhibaha

3. Phen pale pro phučibena.

1. Sar tu dromares andre sikhadži?
2. Hin tumen motoris?
3. Kaj dromaren Ňilaje?
4. Dromarehas imar le eroplanoha?
5. Vaker pal tiro predžid'ipen le dromaripnaha.

B Dromeskere verdana, lengere lačhipena the nalačhipena

1. Phen, save lačhipena the nalačhipena hin, te dromaras ale dromeskere verdanenca.

Obr. 78

Dromaripen motoriha – lačhipena the nalačhipena
Nekbuter manuša akana dromaren motoriha. Nekbareder lačhipen te dromaras le motoriha hin, kaj šaj džas kaj kamas the kana kamas. Šaj pes dochudas the pro themeskere thana, kaj na phiren o busi, vaj o mašini. Nekbareder nalačhipen hin, kaj o motora mel'aren amaro dživipnaskero maškarutņipen.

Obr. 79

Dromaripen busoha – lačhipena the nalačhipena
O manuša dromaren busoha sako d'ives andre buťi, o sikh'uvne andro školi, vaj busoha dromaren the o manuša pal o gava andro foros. Šaj dromaras busoha the andro aver thema. Lačhipen hin andre oda, kaj o busos pal o drom buterval ačhel u avka pen o manuša šaj dochudel pašeder ke pengero kher. Nalačhipen hin andre oda, kaj andro busos hin the aver džene u varesave šaj vakeren zorale hangoha, ta le manušes nane ajsu komfortos u the o busos mel'arel amaro dživipnaskero maškarutņipen.

Obr. 80

Dromaripen eroplanoha – lačhipena the nalačhipena
Nekbareder lačhipen hin, kaj le eroplanoha pes šaj dochudas andro aver thema sigeder, sar aver dromeskere verdanenca. O eroplanos anel le manušenge komfortos paš o dromaripen. Nalačhipen hin andre oda, kaj the o eroplanos, sar the aver dromeskere verdana, bares mosarel o luftos u nekbuter kerel klimaticka visaribena. Pre aver sera mek oda, kaj o dromaripen le eroplanoha hin perdal o manuša nekkučeder dromaripnaskeri forma.

Obr. 81

Dromaripen bicig'aha – lačhipena the nalačhipena
O bicig'išagos hin bares kamaduno športos, savo le manušeske šigitinel te federisarel leskeri kondicija the o sastipen. E bicig'a sar dromeskero verdan, saveha šaj phiras andre buťi the andre sikhad'i, hin akana jekh dromeskero verdan, savo na mosarel amaro dživipnaskero maškarutņipen. Nalačhipen hin andre oda, kaj pro bicig'išagos kampil te dikhel pro idejos.

C Dromaripen andro aver thema

1. Gen merkindones soske o manuša dromaren andro aver thema.

O dromaripen hin manušengero nekbuter kamaduno keriben andro vol'no vacht. But manuša dromaren pal e luma, kaj te prindžaren aver them, aver kultura, architektura, chabena. Nilaje dromaren o manuša ko moros. Kamen te land'ol andro moros, te kal'ol pro kham, ča avka te ačhavel peske. Nekbuter kamanune thema hin e Grecija, o Španijeliko, o Turčiko the o Talijaniko. O Slovaka rado dromaren ko moros andre Chorvačiko. Pre dovolenka nekbuter nilaje šaj džan o famil'iji individualnones, vaj lenge e dovolenka šaj kerel avri e dromeskeri kancelarija. Akor na kempel ča te lel peske avri e destinacija, kaj kamas te dromarel, o terminos kanastar dži kana kamas te avel pre dovolenka the te počinel avri. E dromeskeri kancelarija savoro vaš amenge kerela avri, no ajsi dovolenka hiňi kučeder. Varesave famil'iji radeder dromaren individualnones, anglunes te len hin cikne čhave. But slovačika famil'iji dromaren le motoriha andre Chorvačiko ko Jadransko moros. Ajsi dovolenka hin tuňeder, no o destinacija, o hotelis the savoro aver so kempel, kerel avri e famil'ija korkori. Te dromaras andro aver them kempel amenge platno themutno preukazis, vaj platno pasportos.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Soske dromaren o manuša andro aver thema?
2. Sar šaj dromaren o famil'iji andro aver thema?
3. So le manušenge kempel te lel peha, te dromaren andro aver them?

Vašonava/Zámená
Paškerutne/Príslovky
 Opytovacie zámená – **kaj?**,
khatar?
 Príslovky miesta, napríklad **adaj**,
odoj, avri, andre, khere.
 Inštrumentál podstatných mien.

3. Dikhen, kaj rado dromaren o manuša pre dovolenka. Salas imar pre ajsi dovolenka, kaj?

Rodos
Grecija

Obr. 82

Benatki
Talijaniko

Obr. 83

Obr. 84

Dubrovnik
Chorvačiko

Malorka
Španijeliko

Obr. 85

D Miro dromaripnaskero predžid'ipen

1. Gen, so vakerel e Adrijana pal peskero dromaripnaskero predžid'ipen.

O dromaripen hin perdal mande nevo kulturengero, nevo manušengero the nevo historikakere kherengero arakhiben. Nekbuter dromarav mira butberšengera baratkiňaha. Imar samas jekhetane andro but šukar fora. Oda berš samas andre Ungriko, te dikhel e Pešta. E Pešta hin bares šukar foros. Phiren odoj but turisti andal aver thema. Peštate hin šukar architektura the o manuša andro foros sas lačhejileskere, savoro pes mange Peštate pačisal'olas. Samas pro but thana, dikhl'am šukar historikakere khera sar: e Ribarengeri bašta, Sente Štefanoskeri bazilika, Budinsko burkos. Elšinovar andro burkos bešelas o thagar Bela IV. peskera famil'ijaha beršestar ezeros duj šel sarandatheetato dži o berš ezeros duj šel šovadešthepandžto. Le dešuštar šelberšestar pes o burkos sakovar ačhavelas. Bari rekonstrukcija pro burkos kerde andro dešoachtoto šelberš e thagarňi Marija Terezija u pal'is andro dešeňato šelberš o thagar František Jozef. O burkos dičhol avri avka dži adad'ives. Akana andro burkos hin duj muzejuma. Jekh Peštakero historikakero muzejumos sikhavel le foroskeri historija. Dujto hin e Ungriko nacionalno galerija, kaj šaj dikhas originalna ungrike čitre the sochi. Pregel'am pes the pal o lancoskero phurd, savo ačhad'a o grofos István Széchenyi u pal leste pes the o phurd vičinel. Samas te dikhel the pro leperdo than leňakeri sera, kaj dikhl'am le manušengere kamašl'i. Oda hin leperd'ipen pro Čhinde, saven adaj l'ivinde o fašisti. Le manušen ačhade andro šoros, phende lenge, kaj te čhiven tele o kamašl'i, jekhetane len phandle lancoha. O Fašisti jekhvar l'ivinde, elšino murdardo manuš perelas ando paňi u cirdelas pal peste aver manušen. Hin adaj khatar šovardeš kamašl'engere pari, muršikane, džuvl'ikane, no the čhavorikane. Našti te phenel, keci manušen avka o nacisti murdarde. Samas the andro Peštakero ZOO the botanicko bar, savi hiňi jekh le nekphureder ZOO pre luma. Hin la šelthependa beršeskeri historija. Odoj dikhl'am but ekspoziciji le džvirenca the but interesantna atrakciji perdal o čhave. Amaro drom Peštate agorind'a andro termalno paňi. Ale dromaripnastar mange ačhil'a bares šukar predžid'ipen dži add'ives.

Parlamentos
Peštate

Obr. 86

O phirduno paš
o Dunaj

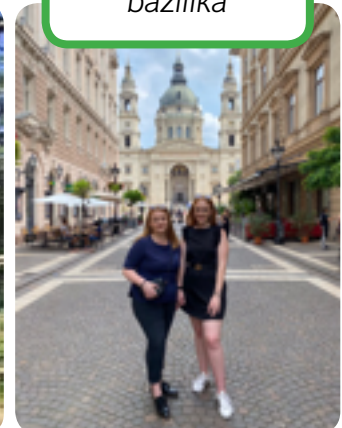
Obr. 87

ZOO
Peštate

Obr. 88

Sentne
Štefanoskeri
bazilika

Obr. 89

E Romaňi čhib sar literarno čhib

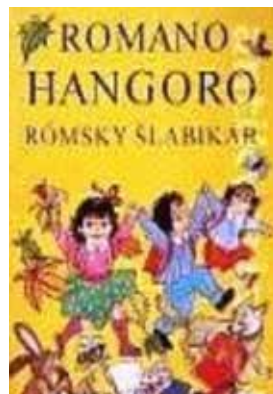
Dezider Banga

Obr. 90

Obr. 91

Obr. 92

Poezija

Záružlie a lekno
Rozhovory s nocou
Modrá búrka
Horiaca višňa
Magnólie zhasínajú
Lúčenie s ohňom
Slniečny vánok
Agáty neumierajú

1. Vaker pal leskeri bijografija.

Romano gil'utňaris, lekharis, dramaturgos, šefredaktoris. Andro berš duj ezeratheeňato chudl'a baro themutno udžanl'ipen – Rad L'udovíta Štúra III. triedy vaš o kulturakero the romaňa literaturakero buchl'aripen. Ul'il'a andro bišuštarto augustos ezeros eňa šel trandatheeňato berš pro gav Hradište. Pal e bazutňi sikhad'i sikh'l'olas pre maškaturňi pedagogicko sikhad'i Krupinate. Pal'is sikh'l'olas pre Filozoficko fakulta e slovačiko čhib the e historija. Sar agorind'a e uči sikhad'i kerelas buťi sar profesoris pro gimnazijium Tereberište. Andro berša ezeros eňa šel šovardeštheeňato dži o berš ezeros eňa šel eftavardeštheochtoto sas dramaturgos andre Slovačiko televizija andre Literarno redakcija Kašate. Irind'a televizna paramisa sar: Epaš, Tehliar a král', Barborkin pavúk the aver. Andro berš ezeros eňa šel eftavardeštheeňato gel'a Bratislavate u kerelas buťi sar redaktoris andro jekhetaňibnaskero l'il Nová cesta dži o ezeros eňa šel eňavardešto berš. Andro berš ezeros eňa šel eňavardešto berš sas šeralo andro dženengero jekhetaňiben Romani kultura, šetredaktoris le kulturno-jekhetaňibnaskere l'ileske Roma the le čhavorikane l'ileske Lulud'i.

Dezider Banga kidl'a upre o romane paramisa, romane gil'a u gil'utňikanes len prethod'a andre slovačiko čhib. Romaňi poezija prethod'i andre slovačiko čhib diňa avri andre gend'i Pieseň nad Vetrom. O romane paramisa prethode andre slovačiko čhib diňa avri andre gend'i Čierny vlas the andre buchl'ard'i romaňa paramisengeri antologija Paramisa. Perdal o čhave irind'a romaňi angluňi gend'i Romano hangoro the čitruno lavengero Mal'ovaná rómčina/Mal'imen romaňi čhib. Peskere gil'utne prezentinelas andro gil'utňibnaskere kidipen sar Rozhovory s nocou, Modrá búrka, Horiaca višňa. Mul'a andro 23. novembros duj ezera bišudujto berš.

2. Vaker pal le Bangaskero dživipen the leskere literarna buťa.

NEVE LAVA

angluňi gend'i – šlabikár
botanicko bar – botanická záhrada
buchl'aripen, -a – rozvoj
čhavorikano l'il – detský časopis
čitruno lavengero – obrázkový slovník
dramaturgos, -a – dramaturg
dromeskere verdana – dopravné prostriedky
dromeskeri kancalarňa – cestovná kancelária
dživipnaskero maškarutňipen – životné prostredie
e bicigl'a, -i – bicykel
e Grecija – Grécko
e mašina, -i – vlak
e motorka, -i – motocykel
e Pešta – Budapešť
e šifa, -i – loďka
e štacija, -i – stanica
e thagarňi, -a – kráľovňa
o thagar, -a – kráľ
o trolejbusis, -i – trolejbus
o Turčiko – Turecko
o Ungriko – Maďarsko
o Talijaniko – Taliansko
phundrado, -i, -e – otvorený
platno pasportos – platný cestovný pas
te dromarel – cestovať
te pačisal'ol – páčiť sa
te phirel pro pindre – chodiť peši

tel o charno čiro – za krátky čas
termalno paňi – termálna voda
themutno preukazis – občiansky preukaz
gil'utňaris, -a – básnik
o kidipen, -a – zbierka
gil'utňibnaskero kidipen – básnická zbierka
zoralo hangos – silný hlas
gil'utňikanes – básnický
jekhetaňibnaskero l'il – spoločenský mesačník
klimaticka visaribena – klimatické zmeny
klimaticko visariben – klimatická zmena
lačhejileskero, -i, -e – milý
lekharis, -a – spisovateľ
nacijonalno galerija – národná galéria
o busos, -i – autobus
o eroplanos, -i – lietadlo
o vilaňis, -a – električka
o biciglišagos, -a – bicyklovanie
o burkos, -i – hrad
o dromaripen – cestovanie
o Chorvačiko – Chorvátsko
o komfortos – komfort
o motoris, -a – auto
o predžid'ipen, -a – zážitok
o Španijeliko – Španielsko
buťakero drom – pracovná cesta
čhavorikano l'il – detský časopis
o leperd'ipen – spomienka

A Romengero uraviben čirla the adad'ives

1. Gen, sar pen uravenas o Roma varekana the sar pen uraven akana.

Dojekh nacija hin peskere tradiciji the andro uraviben. The oda but phenel pal e nacija. Kana džal pal o Roma, sas oda avka, kaj o murša urenas gada the cholov. Pro gad lajbikos, vaj gerekos, pro šero stad'i. Pro pindre urenas ciracha, vaj kamaš'i. O džuvl'a urenas d'ind'arde rokl'i, bluzi u pašal peste phandenias pochtan, vaj bare khosne. O phureder džuvl'a na phandenias o khosno tel e brada, al'e palal šereste. Le Romengero uraviben na sas jekh, buterval džalal avri olestar, so len denas o gadže. Gada len denas vaš e buči, so ke lende kerenas, vaj akor, kana lenge imar o purane gada na kampelas. No the avka pes o Roma rado barikañarenas. O džuvl'a rado thovenas andro bala čati the andro meña mirikle, vaj brezl'eti pro vasta. Varesave džuvl'a hordinenas rokl'i andral žebenca. Andro žebi thovenas oda, so mangenas avri le gadžendar, vaj so chudenias vaš e buči ko gadže. Ajsi rokl'a pes vičinelas "romaňi/ciganska." Romane lavutara bašavenas bare barvale gadženge andro khera the andro bišto šelberš andro kavehazi u lengero uraviben sas aver. Uravenas pen avka, sar o barvale gadže. Romano uraviben l'ikerenas penge o vlachike Roma. Jon rado hordinenas uraviben le viragune the bl'išćace pochtanendar. O džuvl'a hordinenas viragune, d'ind'arde, rakimen the but fodrengere rokl'i. Paš o rokl'i urenas o bluzi ipen ajse pochtanestar. O vlachike murša urenas cholova the gada. Andro lengero uraviben sas lolo, želeno, abo šargo sinos. O pochtan sas the tuñeder the kučeder pal oda, sar savo Rom dživelas. O džuvl'a hordinenas bare somnakune čeña, angrušta, lanci andre men. The o murša hordinenas thule somnakune lanci andre men, angrušta, vareko the čeña. Akana šaj dikhas ajso romano uraviben pro džuvl'a the pro murša ča andro romano khel'ibnaskero suboris. Adad'ives pen o Roma uraven avka, sar the aver manuša. O terne manuša pen uraven modernones. O terne čhaja pen imar na ladžan te sikhavel o pindre, vaj aver teštoscere kotora. Uren pre pende charne vigana, rokl'i the cholova. Rado uren uče kamaš'i, pulovera, bl'uzi. O murša uren d'ind'arde the charne cholova, gada, ancugi, trički, svetera, športiko uraviben, kamaš'i. Jevende pre pende uras tate gada, gubi the tate kamaš'i, vaj tate ciracha. Nilaje pre pende uras frimeder gada, loke, na thule. O Roma, avka sar the aver manuša, pen uraven pal oda, kaj džan. Khere len hin aver uraviben, sar andre buči. Šukares pen uren pro inepi, pro bijav the pro aver dživipnaskere situaciji. O gada penge o Roma cinkeren. Šaj peske cinas savoro, so pes amenge pačisal'ol kučeder, vaj tuñeder uraviben.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Vaker, sar pen varekana uravenas o romane džuvl'a the o murša.
2. Savi rokl'a pes vičinelas "romaňi/ciganska?"
3. Save Roma nekbuter l'ikerenas o romane tradiciji andro uraviben?
4. Uraven pen o Roma mek avka the adad'ives?
5. Kaj mek šaj dikhas čirlatuno romano uraviben?
6. Sar pen akana uraven o terne Roma?
7. Phen, so tu rado ures, savi farba hiňi tiri kamaduňi.
8. Phen pal peskero, sar dikhes akanutňi moda?

B Bazutne uravibnaskere kotora the lengero cinkeriben

1. Gen o tekstos pal uravibnaskero cinkeriben prekal o internetos.

Sako berš hin buter manuša, save cinkeren peskero uraviben prekal o internetos. On-line uravibnaskero cinkeriben šaj kerel avri o manuš andal peskero kher, na kampil leske te phirel pal o botune khera. But boti, save bikenen o uraviben online, keren tuñeder akciji pro bikeñiben the den kvalitna informaciji pal o materijalos, uravibnaskero gin, barva, uravibnaskeri značka u avka o manuš šaj peske cinel nekmoderneder uravibnaskere kotora. O cindo tovaris anel le manušeske o kurijeris, vaj e poštova služba dži ko leskero khereskero vudar. No mek the avka buter manuša phiren peske o uraviben te cinkerel andro boti, bo kamen o uraviben te probal'inel avri. Andro bare fora o značkova butiki hine andro bare botune khera sar OC Aupark, OC Galeria, OC Tesko, OC Optima.

2. Gen, so vakeren o Kristijan, e Simona the e Kristina pal o cinkeriben prekal o internetos the pal peskero kamaduno uraviben.

O Kristijan

Prekal o internetos cinkerav ča varesavi elektronika. O uraviben cinkerav andro uravibnaskere boti, vaj značkova butiki. Kerav buči sar sikh'l'ardo andre bazutni artikañi sikhad'i, vašoda me andre buči phirav andro ancugos u paše gad, vaj urav cholov the sakos. Miri kamaduñi farba hin kal'i. Khere, sombatone, vaj kurke, kana na džav andre buči, vaj varekhaj te bašavel amara fimil'ijakera bandaha, rado phirav urdo andro športoskere gada. Miro kamaduno športoskero uraviben hin rifle, mikina, teniski.

E Kristina

Mire uravibnakere kotora buterval cinkerav prekal o internetos. Nekbuter cinkerav športoskero uraviben – trički, mikini, cholova. Me rado phiravav elasticka štilovo čhingerde rifl'i. Sar len urav, sakovar mange avel pre god'i miri lači baba, bo joj, kana len dikhelas pre mande, phenelas, či man na ladžav te urel čhingerd'i cholov. Bares pes čudal'ines, kaj ajse čhingerde cholova bikenen andre bota. Prekal o internetos buterval cinkerav the e kozmetika. Jekh, so na cinav prekal o internetos hin o kamašl'i. Me rado phirarav botaski the teniski. Miri kamaduñi značka hin o Nike.

E Simona

Me narado phirav te cinkerel o uraviben andro boti, vašoda savoro cinkerav prekal o internetos, o uraviben, e kozmetika. Rado urav športoskero uraviben no the d'ind'arde rokl'i, vigani. Me rado phiravav ajso uraviben, andre savo pes mištes šunav. Miri kamaduñi farba hin bordovo, kremiko, kal'i.

3. Phen pale pro phučibena.

1. Phen, sar tu dikhes o uravibnaskero cinkeriben prekal o internetos?
2. Vaker pal tiro kamaduno uraviben, kamaduñi farba, kamaduñi modno značka.

C Uraviben pro všel'ijaka dživipnaskere situaciji

Džuvl'ikano uraviben.

Paš o džuvl'ikano uraviben našti vakeras pal varesave pravidli, bo e moda perdal o džuvl'ikano uraviben hin sakovar aver. Elegantno uraviben hin la džuvl'a akor, te peske kidel avri o gada, save lake il'inen. Paš oda lake kempel te dikhel pre farba, kaj te džal ke lakere berša, pre balengeri farba, pre cipakeri barva, pro lakero učiben the pro šaltos. Kaj te avel e džuvl'i lačhes urad'i, na kempel lake but gada, ča bazutno uraviben andre buči, khere, pro športos the te džal andro jekhetañiben pre varesave kulturna aktiviti. Adre buči kempel te urel ajse gada, andre save pes e džuvl'i mištes šunel, bo odoj hiñi but d'iveseskero čiro.

Muršikano uraviben.

Pal o muršikano uraviben pes phares vakere. O ancugi imar o murša na uren avka, sar varekana. Buter terne murša uren športiko uraviben. No le muršenge, save keren buči, kempel andre buči aver uraviben, buterval džal pal oda, savi buči keren. Oda murš pes džanel te urel, te bajinel pal oda, kaj leskero uravibnaskere kotora hine andro barvi, save džan jekhetane. E cholov the o sakos hine buterval jekhe pochtanestar the buterval hine andre jekh barva. Ko šištiner sakos džal e cholov parneder pochtanestar. Džuvl'ikano the muršikano uraviben džal avri the pal o idejos andro beršeskere kotora. Šištiner uraviben uren o džuvl'a the o murša andro šileder jeventutne čhona u le parneder pochtanendar uren o uraviben andre jarone the ñilajutne čhona. O terne manuša rado pen uren modernones. Cinkeren penge uravibnaskere kotora, saven hin značka. Ajso uraviben hino the kučeder.

Kamadune uvavibnaskere znački maškar o terne manuša hine:

Adi značka hiñi akana bares buchl'ard'i. Keren na ča športike kamašl'i, no the športiko uraviben the športike kempel'ipena.

Modno značka perdal o luksusno uraviben, no the kamašl'i, šperki, ori, kozmetika.

Adi značka hiñi prindžargutñi le parfinenca, no keren the e džuvl'ikañi the muršikañi konfekcija, ori, džuvl'ikane taški, khameskere okul'ara. Pre savore produkti hin lengero logo – Meduza, oda hin simbolos le talijanikakere luksusoske.

Hiñi luksusno talijaniko značka. Adre leskeri produkcija hin na ča o uraviben, no the ori, parfini, khameskere okul'ara.

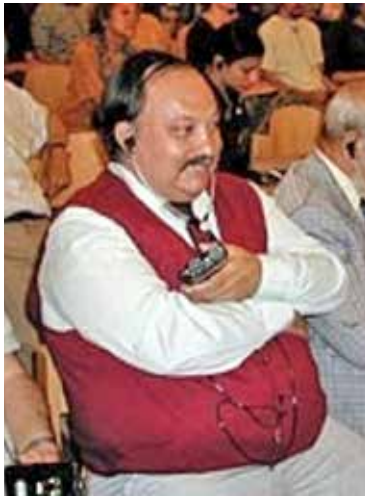
NIKE hiñi calo lumakeri prindžargutñi kamašl'engeri značka, no keren the štilovo uraviben perdal o džuvl'a the murša.

Ala značkakero uraviben avel avri andal sicilijakero uravibnakero štilos, tipicko perdal adi značka hin lengere kale ancugi, keren the parfini, ori, khameskere the dijoptikakere okul'ara.

E Romaňi čhib sar literarno čhib

Vladimír Oláh

Obr. 93

Obr. 94

Literarno buři

Khamori luludi/Slnečnica
 Le khameskere čhave/Deti slnka
 Khamutno kamiben/Žiar lásky
 Amaro drom pal o Udut/Naša
 cesta za svetlom
 Pal oda, so kerena devleskere
 bičhade/ Skutky apoštolor

1. Gen pal leskeri bijografija.

Jekh nekšunder romano gil'utňaris o Vlado Olah, ul'il'a andro bišudujto majos ezeros eňa šel sarandatheetfato berš pro Slovačiko. E daj kerelas buři pre stavba, ta barolas paš e baba the o papus. Pal o čhavorikano dživipen andro romano gav but leperel. O papus the e baba na džanenas te genel, aňi te irinel, al'e les l'idžanas ko sikh'l'uviben the ke literatura. Sikh'l'olas pre maškarutňi hutňicko sikhad'i andro foros Banska Štiavnica. E sikhad'i na agorind'a, na sas len love, vašoda gel'a te kerel buři. Jekh berš kerelas pre šachta, pal'is gel'a ko slugadža the odoj gel'a pre maškarutňi slugadžiko sikhad'i. Pal'is kerelas buři sar slugadžis the paše sikh'l'olas pre Filozoficko fakulta Univerzity P. J. Šafarika Kašate pre eksterno forma, oboris e andragogika. Andro berš 1984 chudl'a titulos PhDr. E uči škola agorind'a igen mištes, no bijal leskero nalačo sastipen, mukhl'a o slugadžipen u andro 1986 berš gel'a te dživel la famil'ijaha Prahate, kaj imar sas ča pro invalidno penzija. Pal o berš 1990 sas aktivno andro etno-emancipacijakero procesis. Thod'a pro pindre andro berš 1991 e Matica romaňi pro Čechiko – romano kresťansko the sikh'l'uvipnaskero jekhetaňiben, kaj sas šeralo. Sikh'l'olas the e teologija, thod'a andre romaňi čhib varesave kotora andal e Biblija sar Janovo evangelium, Apoštolské skutky. Hino jekh le autorenar, save thode andre romaňi čhib perdal o čhavore o teksti andal e Biblija – O Del vakerel ke peskere čhave. Diňa avri kidipena la poezijaha: Khamori luludi, Le Khameskere čhave, Khamutno kamiben the agorutňi Amaro drom pal o Udut. Andre peskeri literarno buři phenel pal o kamiben ko Deloro, ke romňi, ko čhavore, ke romaňi nacija. Andro berš dujezerathešovto chudl'a e literarno udžanl'ipen la Milena Hüschmannovatar vaš e literatura. Vlado OLah mul'a andro duj ezera dešudujto berš.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Kaj ul'il'a o Vlado Olah the savi sikhad'i agorind'a?
2. Kana gel'a la famil'ijaha te bešel Prahate?
3. Save aktiviti perdal o Roma kerelas the save literarna buři irind'a?
4. Savo udžanl'ipen chudl'a o Vlado Olah?

NEVE LAVA

- ancugos, -i** – oblek
e rokľ'a, ʔ-i – sukňa
e d'ind'ard'i rokľ'a – dlhá sukňa
e charňi rokľ'a – krátka sukňa
o gad, -a – košel'a
lolo gad – červená košel'a
e bluza, -i – blúza
o pochtan, -a – látka
e cholov, -a – nohavice
d'ind'ard'i cholov – dlhé nohavice
charňi cholov – krátke nohavice
e fodra, -i – volán
e guba, -i – teplý kabát
e čapka, -i – čapica
e stadi'/kalapa – klobúk
e žeba, -i – vrecko
charno, ʔ-i, -e – krátky
kal'i cholov – čierne nohavice
khosno, -e – šatka
leketa, -i – zástera
o gerekos, -i – kabát
o lajblikos, -i – vesta
o puloveris, -a – pulóver
o sveteris, -a – sveter
o teluno gad – tielko
o tričkos, -i – tričko
o viganos/šlafrogos – šaty
o kotor, -a – kus
o somnakaj – zlato
somnakuno, ʔ-i, -e – zlatý
somnakuno lancos – zlatá retiazka
o lancos, -i – reťaz
brez'eta, -i – náramok
e angrušt'i, -a – prsteň
e čeň, -a – náušnica
mirikle – náhrdelník
o supermarketos, -i – supermarket
kamaš'engeri sklepa – predajňa obuvi
e kamaš'a, ʔ-i – topánka
e cirach, -a – čižma
o uraviben, -a – oblečenie
čhavorikano uraviben – detské oblečenie
ňilajutno uraviben – letné oblečenie
jevendutno uraviben – zimné oblečenie
kamaduno uraviben – obľúbené oblečenie

A Romengere chavibnaskere sikhli'ipena

1. Gen o tekstos u phen, save chavibnaskere sikhli'ipena sas le Romen varekana.

Pro Romengero chaviben the lengere chavibnaskere sikhli'ipena nekbuter perelas lengero dživipnaskero štilos. Anguno mangli'ipen pro chaben sas o čal'ariben the o šmakos. O Roma varekana o chaben cinenas, vaj les chudenas vaš o varesave avrikerd'ipena the vaš e buči ko gadže. O phirdune Roma varekana tavenas o chaben andro kotlos, vaj bareder piri pre phundrad'i jag. But zabešle romane famil'iji varekana tavenas u mek the adad'ives taven pre šparheta. O chaben kisitinelas nekphureder džuvli' andre famil'ija. Šigitinenas lake o čhaja the o borija. Mek the akana o taviben andro romane famil'iji hin la džuvl'akeri buči, ča frima terne romane murša džanen te tavel. But Roma na sle aňi varekana u nane aňi adad'ives igen barvale. Šaj phenas, kaj adad'ives mek buter romane famil'iji dživen čores. Le muršen nane buči u andre famil'ija hin buter čhave, savenge kempel te chal. Vašoda andro čoreder famil'iji taven buter areskere chabena sar haluški gul'a arminaha, haluški šutl'a arminaha, haluški ciraleha, pišota, marikl'a. Barvaleder Roma taven buter maseskere chabena sar peke masa, riski, gul'ašis, perkeltos, holubki, pherard'i kachňi. O Roma chan buter balano mas, sar kachňakero mas. La kachňatar taven kachňakeri zumin. Andro but romane famil'iji pes tavel ča jekhvar d'iveseste. Le Romen hin ajso sikhli'ipen, kaj jekh chaben na chan mek the aver d'ives. Romane čhave rado pijen gule paňa, tejos, frimeder pijen thud. O tejos varekana kerenas avka, kaj labarenas o cukros u pal'is les čhorenas le paňeha. O Roma frimeder chan thudeskere avrikerd'ipena the frukti.

Sar tavelas miri baba o goja.

Miri baba džanelas te kerel smačne goja. O papus sas lačo muraris, andro gav les udžanenas the o gadže. Te andre varesavi gadžikaňi famil'ija murdarenas le bales, ta vičinenas le papus vaš o goja, save lenge ačhenas. O papus anelas khere but goja, e baba sokovar leske phenelas: „Imar pale mange and'al bari buči“. No e baba rado kerelas o goja, bo džanelas, kaj len rado chas. Džalas ke chaňig u žužarelas o goja, varekana the duj ori. Pal'is len thovelas andro lon pre jepaš ora, pale len žužarelas andro paňi, visarkerelas len u žužarel dži akor, sar imar andro goja na sas aňi sikra čiken. Pre ajci but goja kampil'a the but kompira te čuchinel pro tarlos. Oleha lake šigitinelas lakeri čhaj, miri bibi. Joj rado chalas goja. Andro kompira thovelas e baba lon, purum, cesnakos, papros the aro. Pal'is jekh le gojengero agor phandelas andre le parne thaveha, pherarlas e goj dži jepaš, phandelas andre dujto gojengero kotor u avka kerelas savore goja. O goja thovelas andro paňi te tavel. Tavelas len andre bari piri jekh ora. Sar imar sle o goja tade, lelas len avri u mukhelas len te šudrol avri. Pal'is o goja pekela andro žiros. Oda imar samas savore ke baba u chahas o goja, paše šutle ugorki.

B O phučibena the palepheñibena phandle le chabnaha the le pijibnaha

1. **So rado chas?** Me rado chav pherard'i armim.
2. **So narado chas?** Me narado chav haluški ciraleha.
3. **So rado pijes?** Me rado pijav tejos.
4. **So narado pijes?** Me narado pijav thud.

1. So amenge kempel te kamas te tavel ala chabena?

a. So amenge kempel, te kamas te kerel goja?

Te kamas te tavel goja, kempel amenge kompira, lon, papros, cesnakos, aro.

b. So amenge kempel, te kamas te kerel marikl'a?

Te kamas te kerel marikl'a, kempel amenge aro, sikra lon the pañi.

c. So amenge kempel, te kamas te kerel holubki?

Te kamas te kerel holubki, kempel amenge armin, mas, riskaša.

2. Šun o vakeriben maškar e romñi the o rom.

Romñi: So tavava tajsa?

Rom: Ta imar chal'omas kachňakeri zumin the haluški gul'a arminaha.

Romñi: Džanes, kaj o haluški o čhave narado chan.

Rom: Ta lenge šaj keres pišota ciraleha u kachňakeri zumin the jon rado chan.

Romñi: Mištes, imar čirla lenge na tađom pišota.

Rom: Kurke avela miro dad the e daj. Cin pašvare, bo jon rado chan peke pašvare u paše taveha kompira.

Romñi: Mištes, pekava mek the bokel'i phabenca.

Rom: Le čhaven hin so tosara te chal?

Romñi: He, hin amen maro, kifl'i, čhil, šoldra. Kerava lenge, so kamena.

Šaj lenge kerav the dzevel'i.

Rom: Lačhes. Tajsa dža andre sklepa u cin savoro, so tuke kempel andro taviben.

Romñi: He, tosara džava sig andre sklepa, cinava mek balevas, le čhavege banani, naranči the phaba.

3. Phen pale pro phučibena.

1. Pal save chabena pes vakerelas andro dijalogos?
2. Save ingredijenciji amenge kempel pro goja?
3. Save ingredijenciji amenge kempel pre marikl'i?
4. Save chabena nekbuter taven o čoreder romane famil'iji?

Predložky/Anglonava

Použitie predložiek zakončených na **-e andre, angle, ke, bije, pre, preke.**

Použitie predložiek zakončených na iné samohlásky: **kija, bi.**

Použitie predložiek zakončených na spoluhlásky: **tel, paš, vaš.**

B1 Aver phučibena the palepheñibena phandle le chabnaha the le pijibnaha

1. Gen o phučibena the o palepheñibena.

1. So šaj chas the pijas pro tosarutno chaben?

Pro tosarutno chaben šaj chas maro čhileha, šoldra, salama, dzevel'i, siros, jogurtos, šaj pijas tejos, thud, kakaos, kaveja.

2. So šaj chas the pijas pro dilos?

Pro dilos šaj chas zumin, mas, kompira, haluški, pišota, žel'eñina, šaj pijas, limonada, džusos.

3. So šaj chas the pijas pro račakero chaben?

Pro račakero chaben kempel te chal ča loko chaben, sar žel'eñinovo šalatos, mačo, bokel'i, palačinki, šaj pijas tejos, limonada.

4. So kempel te chal, kaj te avas saste?

Kaj te avas saste, kempel amenge te chal but žel'eñina the frukti.

2. Phen o phend'a slovačika.

1. Rado chav kompira maseha.
2. Lače pišota tavel miri daj.
3. O dad rado chal peko mas kompirenca.
4. O čhave rado pijen tato thud u chan kif'i čhileha.
5. Miri baba tavel lače goja.
6. Maseskeri zumin chas kurke pro dilos.
7. Adad'ives e bibi Roza tavel marikl'a maseha.
8. La dakere bokel'a hine igen lače.

3. Phen pale pro phučibena.

1. So rado chas?
2. So narado chas?
3. So rado pijes?
4. So narado pijes?
5. Savo hino tiro kamaduno chaben?
6. Savo hino tiro nakamudono chaben?
7. Save frukti rado chas?
8. So chas pro tosarutno chaben?
9. So chas pro dilos?
10. So chas pro račakero chaben?
11. Phen, savo hin sasto u savo nasasto chaben.
12. Phen, save chabena taven ke tumende khere.
13. Phen, save chabena dikhes pro čitre?

Obr. 95

4. So chan o vegetarijana.

But milijoni manuša pre calo luma hine vegetarijana. Nekbuter andre Indija. O vegetarijana na chan mas the maseskere produkti. Le džvirengere produktendar chan ča thud, siri, jogurti the jandre. Chan but žel'eñina the frukti.

C Simona vakerel pal o taviben andre lakeri famil'ija

1. Gen o tekstos u phen sar pes tavel andre la Simonakeri famil'ija, ko the so rado chal.

Me dživav mira famil'ijaha imar dešupandž berš andre Angl'ija. Sam pandž džene u ke amende hin avka, kaj amen o čhave, me the mire duj mandar terneder pheña varesave chabena rado chas u varesave chabena na chas. Miri phen, e Erika, na chal mas, mek varesar chala jekh svižo riska kachňakere masestar. Chal the kachňakeri zumin le kherutne rezankenca. Miri daj sakovar kerel khere chumer pro jandre. E Erika chal but žel'eňina, paradiči, paprika, ugorki. Rado chal the frukti, banani jahodi, mal'ini, dudum. E Nikola, miri dujto phen, rado chal mas, riski, gul'ašis, perkeltos, rado chal the žel'eňina. Le fruktendar chal ča phaba. Me chav the mas, no nekbuter chav žel'eňinova šalati, mače. Amen chas but žel'enina, pro tosarutno chaben chas jandre, jogurti, maro čhileha, šoldra, siros. Pijas the thud, no buterval pijas tejos. E daj amenge na gul'arel o tejos cukroha. Gule paňa, kola, džusos pijas ča varekana paš o dilos. Amen savore radeder pijas ča žužo paňi. Miri daj the o dad na kiden penge avri o chaben, no e daj tavel ajso chaben, savo amen, o čhave, rado chas. Miro dad hino kucharis u varekana kerel amenge špecijaliti, les e kuchariko bući bares interesinel. Amen hin bacht, hoj the e daj the o dad rado taven, bo o Angl'ičana buterval phiren te chal andro reštauraciji. But angl'icike džuvl'a narado taven. Miri daj na ča rado tavel, joj the rado pekel. Sako kurko amen hin khere bokel'a. E daj pekel bokel'a the torti le Angl'ičanenge pro mangipena. Šaj phenav, kaj amen chas sastes, pre oda dodikhen mire daj-dad. Angl'iciko tosarutno chaben hin „English breakfast“. Oda hin kolbasa, balevas, chundrul'a, jandre, paradiči, fizola. Dujto angl'iciko kamaduno chaben pes vičinel „Fish and chips“. Oda hin mačo, hralnolki the chirchil. Mek the o chaben, savo pes vičinel „Bangers and mash“. Oda hin grilimen kolbasa, pučimen kompira the omački.

Bangers and mash

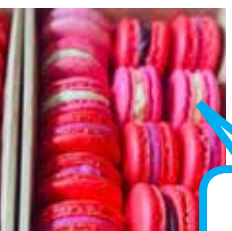
Fish and chips

English breakfast

La dakere torti

La dakere bokel'a

Obr. 96

D Romaňi čhib sar literarno čhib

Emil Cina

Obr. 97

Literarno buči

Poezija

Pal o manuša, so mariben na kerenas/O l'ud'och, ktorí nevedli vojny

Dar/Strach

Amaro lav/Naše slovo

Pal baro kamiben/O vel'kej láske

O školaru/Školáci

The ajsi šaj avel e Vil'ija/Aj taký môže byť Štedrý deň

Bacht/Šťastie

1. Gen pal leskeri bijografija.

O Emil Cina ul'il'a andro berš ezeros eňa šel sarandatheetato Prahate-Libeň. Leskere phure daja the dada sle pal o Slovačiko. Andro visočansko podňikos Auto Praga sikh'il'a avri profesija, frezaris. Pal'is biš berš phirelas le motoriha, le angarenca, mek le dadeha the le phraleha. Le eňavardešte beršendar kerelas buči andro čechiko rozhlasís Regina. Anglunes bajinelas pal o kher u le ezeros eňa šel eňavardešthedujtone beršestar sas redaktorís the moderatorís andre relacija Klub dorozumění.

Ko irišagos les and'a, avka sar the but aver manušen, e Milena Hübschmannovo. Andro berš ezeros eňa šel eňavardešto chudl'a te del avri romano žurnalis Amaro lav, kaj sas leskeri elšišni poezija. Pal'is kerelas sar redaktorís andro žurnalis Sdružení romských autorů, Gendalos the pal'is Nevo romano gendalos, kaj zathod'a e rubrika perdal o čhavore Čhavorengere seri. Le beršestar ezeros eňa šel eňavardešthesovto kerelas tiš buči le čhavorikane suboriha Čhavorikaňi luma. Irinelas the andro žurnalis Kereka. Irind'a čechika the romane teksti andre gend'i le fotografijenca O školaru.

Kerd'a romaňi verzija andro baro filmes le režiseristar Emir Kusturica – Černá kočka, Bílý kocour. Andre romaňi čhib thod'a varesave kotora andro filmes Roming. Andre gend'i Devla, devla! hin leskere duj miti Pal o manuša, so maribena na kerenas the Pal baro kamiben. Cikneder poezija kerd'a the andre angluňi gend'i Amari abeceda, savi irind'a e Milena Hübschmannová. Mul'as andro duj ezera dešutrito berš.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Savi buči kerelas o Emil Cina?
2. Ko les and'a ko irišagos?
3. Save romane žurnala diňa avri?
4. Andro savo čhavorikano suboris kerelas buči?
5. Savi gend'i irind'a andre čechiko the romaňi čhib?
6. Andre savi gend'i kerd'a cikneder poezija?
7. Andre savi redakcija sas redaktorís the moderatorís?

Romano garudo lav

Džanel te čhinel sar čhuri, džanel te sasťarel o jilo, šaj tut anel pro lačo drom, šaj tut marel pal o drom tele. (o lav)

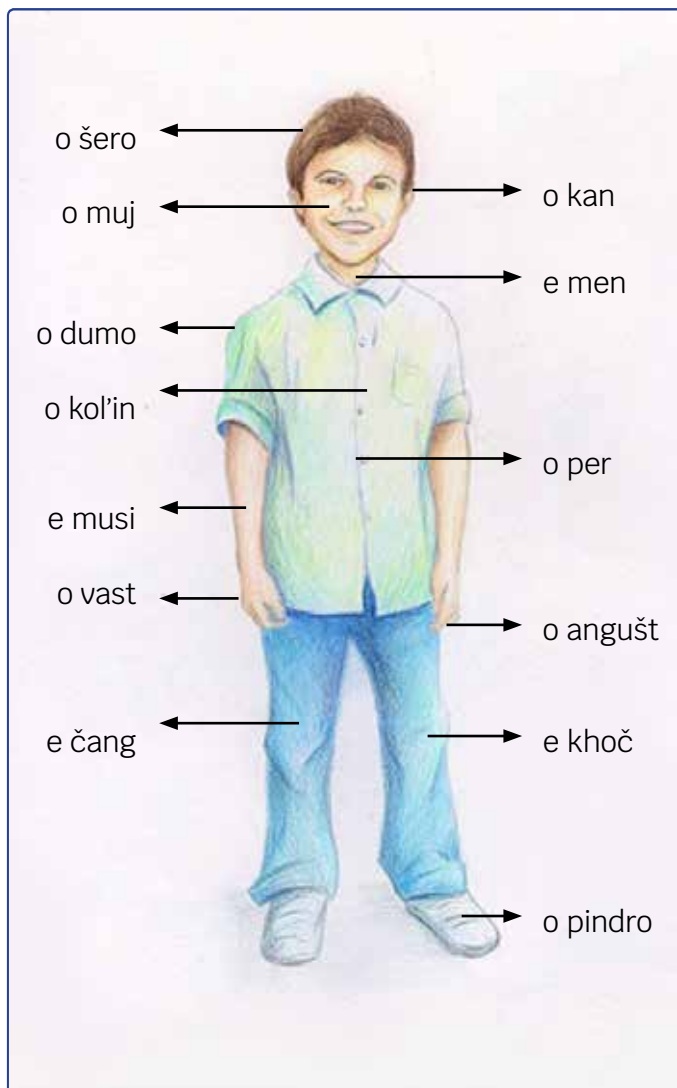
NEVE LAVA

e ambrol, -a – hruška
e bokel'i/bokhel'i, -a – koláč
e citrona, -i – citrón
e čhil'av, -a – slivka
e draka – hrozno
e dudum, -a – melón
e dzevel'i, -a – praženica
e gul'i armin – sladká kapusta
e jahoda, -i – jahoda
e kaveja, -i – káva
e limonada, -i – sladký nápoj
e lovina, -i – pivo
e mal'ina, -i – malina
e mandarinka, -i – mandarínka
e marikl'i – placka z múky a vody
e mol, -a – víno
e palačinka, -i – palacinka
e paprika, -i – paprika
e paradiča, -i – paradajka
e phabaj, -a – jablko
e purum, -a – cibul'a
e riskaša – ryža
e šoldra, -i – šunka
e šutl'i armin – kyslá kapusta
e ugorka, -i – uhorka
e zumin, -a – polievka
e želeňina – zelenina
haluški ciraleha – halušky s tvarohom
chal'omas – chcel by som jesť
o aro – múka
o balevas, -a – slanina
o bananos, -i – banán
o ciral – tvaroh
o čhil, -a – maslo
o dilos, -i – obed
o džusos, -i – džús

o frukti – ovocie
o goja – bravčové črevá
o holubki – holúbky
o jandro, -e – vajce
o jogurtos, -i – jogurt
o kakaos – kakao
o kifl'os, -i – rožok
o kompira – zemiaky
o mačho, -e – ryba
o maro, -e – chlieb
o mas – mäso
o narančos, -i – pomaranč
o paňi – voda
o pišot, -a – piroh
o repaňis, -a – mrkva
o siros, -i – syr
o šalatos, -i – šalát
o tejos, -i – čaj
o thud, -a – mlieko
peke pašvare – pečené rebierka
pherardi armin – plnená kapusta
raťakero chaben – večera
sig – skoro
te cinel – kúpiť
te chal – jesť
te kerel – urobiť
te pijel – piť
te tavel – variť
tosarutno chaben – raňajky
e fizola – fazul'a
o chirchil – hrach
e pendech/o akhor, -a – orech
sasto chaben – zdravé jedlo
nasasto chaben – nezdravé jedlo

A Teštoscere kotora

1. Gen pal o čitre avrune testoškere kotora.

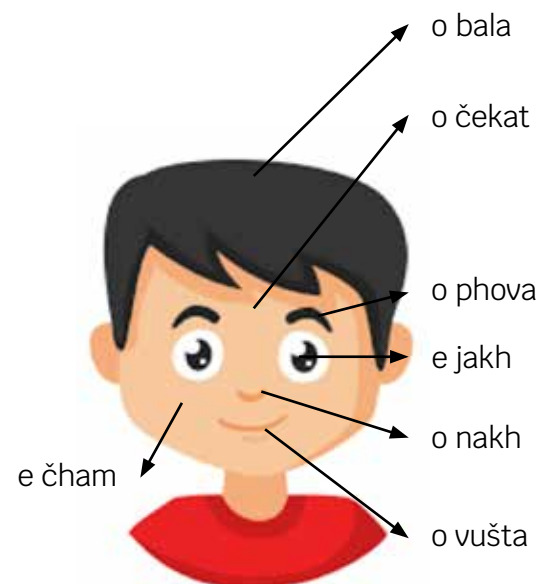

Obr. 98

2. Gen andrune testoškere kotora.

o buke, e saňi goj, e buchl'i goj
o kalo buko, e džombra,
chol'akeri phukňi, o rat,
parne ratora, lole ratora, o jilo,
o bubreškos, o kokal, špingl'a,
o pašvare, o kirklo, dumeskero
kokal

3. Gen o teštoškere kotora pro šero.

Obr. 99

4. Phen pale pro phučibena.

1. Save avrune teštoscere kotora hin le manušes?
2. Save andrune teštoscere kotora hin le manušes?
3. Save teštoscere kotora hin tut pro šero?
4. Save teštoscere kotorendar hin le manušes jekh, duj, buter?

Romano pheras O Rom doktoris.

Sas jekh Rom, doktoris, phenas Požomate. Avel ke leste jekh raňi:
„Sig, sig, doktorina, l'igind'om e suv, so som te kerel?“
O Rom lel pandž koruni andal e žeba, del la raňake: „Džan, cinen tumenge aver.“

Te le Romestar phučena, so hin jekhbuter andro džživipen, phenela: „Sasťipen“.
Jekh romano god'aver lav vakereľ: „O Rom peske doktoris korkoro!“

A1 Ko doktoris

1. **O Kristijan sas nasvalo, pal o trin d'ives gel'a ko doktoris. Šunen o dijalogos u phenen, savo nasval'ipen sas le Kristijan the so leske kamp'l'a te kerel, kaj te sastol avri.**

Ko doktoris

K Lačo d'ives!

D Lačo d'ives, so tumen dukhal?

K Imar trin d'ives man dukhal o šero, o kirlo the chasav.

Na šunav man mištes, našti nič chav, bo cirdel man pro čhandl'ipen.

D Hin tumen horučki?

K He, sas man trandatheeňa. But man šuťarel. Pijav but tejos, no nič mange na ažutinel, ča but khaml'uvav.

D Mištes, akana tumen predikhava. Phundraven o muj. Hin tumen angina.

O mandl'i hine bares labarde. Lekhavav tumenge o l'il pro tableti.

O tableti kiden a sako šov ori. Kampil tumenge te paš'ol andro had'os u te pijel but tato tejos. Keren buťi?

K He, raja doktorina!

D Akor tumenge lekhavav o l'il andre buťi. Ačhena khere u jekhe kurkeha avena pre kontrola.

K Mištes, raja doktorina! Pal'ikerav tumenge! Ta me avava pale jekhe kurkeha. Talam imar avava sasto u šaj džava andre buťi.

2. **Gen o tekstos u phen pale pro phučibena.**

O Frantas mange and'a gitara

Mange sas pandž berš, o Frantas sas imar baro čhavo. Imar dživelas romňaha. Akor mek na bašavelas pre cimbalma, al'e pre gitara. Me somas nasvalo, paš'uvás andre špital'a. Le Frantaske, mre phraleske, has man pharo. Andre špital'a avil'a, and'a mange cikňi gitarica. „Le, bašav le sestričkenge!“ Me na džanavas, ta mange o Frantas sikhavlas, kaj te thovel o angušťa. Me bašavavas, bašavavas, avka sikh'uvavas. O sestrički vičinenas: „Aven, aven, ča šunen, sar oda romano čhavo bašavel!“ Andre miro jilo sas baro baripen. Pre gitara bašavavas, mire phrales, le Frantas, leperavas – sig sastil'om avri.

3. **Phen pale pro phučibena.**

1. So and'a o Frantas le phraleske andre špital'a?
2. Soske ada kerd'a?
3. Džanelas le Frantaskero phral te bašavel pre gitara?
4. Ko les sikhad'a te bašavel pre gitara?
5. Sar leske ada šigitind'a?
6. Bašavelas mek o Frantas the pre aver bašad'i?
7. Savo cirdl'ipen sas maškar o phrala?

Podstatné mená/Šerutne nava
Množné číslo podstatných mien, príslovky odvodené od podstatných a prídavných mien predpony **bi-**, **na-**, napríklad **bižužes**, **nalačhes**, **namistes**.
Stupňovanie prídavných mien – pravidelné a nepravidelné.

B Nasval'ipena, phageripena the o aver nasval'ipnaskere pharipena

Adad'ives šaj jel le manušen but nasval'ipena, akanutne jekhprindžareder manušengere nasval'ipena hine: o nakhatos, džungalo nasval'ipen, e astma, gulo nasval'ipen, the infekčna nasval'ipena – o šargo nasval'ipen, e angina, e chripka, Korona virusis (COVID-19), the čhavorikane nasval'ipena: o rudl'i, kl'eščoskeri encefalitida.

1. Gen o vakeriben pal la Erikakeri nasval'i čhajori.

La Erikakeri šoveberšengeri čhajori pes na šunelas lačhes. Duj d'ivesa la sas horučka, chasalas, na smakinelas lake o chaben. Dukhalas la o šero the o kirlo. E Erika laha gejl'a ko doktoris andre špital'a. O doktoris la čhajora predikh'l'a, dikhl'a lake andro kirlo, šunelas la le fonendoskopoha, sar lake marel o jilo. O doktoris phend'a la Erikake, hoj la čhajora hin angina. Oda hin infekčno nasval'ipen andro kirlo. O nasval'ipen hino bidarangutno, te pes lačhes sasťarel. O doktoris lekhaďa o receptos pro tableti – antibijotika the o tableti le chasestar. Phend'a, kaj o atibijotika kidela sako ochto ori u o tableti le chasestar raťi anglo soviben. La čhajorake kempel te dol'ikerel kherutno sasťariben – te paš'ol andro had'os, te l'ikerel o pijibnaskero režimos, te pijel but tejos u sako d'ives te lel o tableti. La Erikake kempel la čhajoraha te ačhel khere. O doktoris lake lekhaďa o l'il andre buťi. Jekhe kurkeha avela la čhajoraha pre kontrola. Te e čhajori sasťola avri, kampela lake te dol'ikerel sasťipnaskeri prevencija. Oda hin sasto džživipnaskero štilos, lačho chaben, but frukti the žel'eňina, te kerel o športos, te dol'ikerel e higijena, te thovkerel o vasta the o danda.

O pharipena paš e angina hine: o mandl'i hine bares labarde, bari dukh andro kirlo, bare horučki, le manušes dukhal o šero, zoraes chasal, le manušeske pes phares l'iginel, o manuš pes na lačhes šunel u cirdel les pro čhandl'ipen.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Sar pes šunelas la Erikakeri čhajori?
2. So la dukhalas?
3. Savo infekčno nasval'ipen la sas?
4. Save tableti lake lekhaďa o doktoris?
5. Savi sasťipnaskeri prevencija kempel la čhajorake te dol'ikerel?

So kempel te kerel, kaj te na chudas o infekčno nasval'ipen?

1. Paš o chasaben učharen tumenge o muj.
2. Ma džan pašes ko manuša, save hine imar nasvale.
3. Ma džan pro thana, kaj hin but manuša.
4. Chan but lačho chaben, frukti the žel'eňina.
5. L'ikeren o pijibnaskero režimos, e higijena.

Romane hadki

Hin man duj pheňa, savoro dikhen, ča jekh avra na dikhel (o jakha)

Te na marel, merel. (o jilo)

Hin jekh lol'i phen maškar o trandatheduj parne phrala. (e čhib, o danda)

So hin tut ajci, keci tut hin angušta? (o naja)

B1 Nasval'ipena, phageripena the o aver nasval'ipnaskere pharipena

1. Gen o tekstos pal o šargo nasval'ipen the leskeri prevencija.

Adad'ives o Roma phiren ko doktoris sar the aver manuša. No mek the adad'ives hin andro romane komuniti infekčno nasval'ipen, savo pes vičinel šargo nasval'ipen. Ada nasval'ipen hin le nažuže vastendar, kaj o manuša chan o chaben namorde vastenca. Andre romane tabora, nane dol'ikerd'i e higijena, paš o khera len hin mel the nažužipen. O šargo nasval'ipen tipos A chuden jekhbuter o cikne čhavore the o terneder čhave. O nasvale manuša čhanden, dukhal len o per, hin len horučki, na kamen te chal. Šargisal'on lenge o jakha the e cipa. Mušinen te džal andre špital'a u te l'ikerel e dijeta. Nasvale manuša hine izolimen, aver manuša našti džan ke lende, bo the jon nasval'ona.

So šaj te kerel, kaj te na chudas o šargo nasval'ipen?

- te thovkerel peske o vasta sapuňiha, te samas pre toaleta the anglo chaben;
- te chal ča lačhes tado chaben;
- te del peske e vakcina pro šargo nasval'ipen.

2. Gen o tekstos pal o korona virusis COVID-19, prindžaripena the prevencija.

O Korona virusis (COVID-19) hino infekčno nasval'ipen arakhado le Korona virusiha SARS-CoV-2. Elšinovar sas arakhlo avri paš o nasvale le phare respiračna nasval'ipnaha andro decembros duj ezera dešeňato berš andro činaňiko foros Wu-chan. Ada infekčno nasval'ipen pes andro berš duj ezera bišto dochudl'a andro dojekh lumakero them. COVID-19 perel pro respiračno sistemas, varesave manušenge kerel the baro bukengero labard'ipen u pro oda buterval o manuša the meren. O nasval'ipen pes l'idžal maškar o manuša paš o vakeriben, chasaviben the te o manuš del čikh. Andre dojekh lumakero them o kompetentna manuša roden šajipena, sar te ačhaven ada infekčno nasval'ipen. Roden avri pozitivna dženen le antigenoskere testoha pro nasval'ipen COVID-19 the RT-PCR testoha. Sako dženo pal o testišagos chudel negativno, vaj pozitivno paťado l'il. Te hino o manuš pozitivno, kempel leske te vičinel peskere doktoris u te phenel leske pal o infekčno nasval'ipen u pal'is kempel leske te ačhel khere andre karantena. Kada infekčno nasval'ipen šaj chudel o manuš odoj, kaj pes l'ikeren but manuša, andro sklepi, bare botune khera, andro dromeskere verdana.

Jekhbareder prindžaripena le nasval'ipnaske Korona virusis (COVID-19) hine:

- nevo biačhado chasaben;
- le manušen dukhal o šero;
- phares pes leske dichinel;
- le manušes hin bari horučka.

Prevencija:

- te phiravel avri o učariben/respiratoris pro muj;
- te thovel o vasta sapuňiha;
- te chasňarel o dezinfekčna produkti pro vasta;
- pro thana, kaj hin buter džene, te ačhel duj metri jekh avrestar;
- te del peske e vakcina pre korona virusis COVID-19.

Podstatné mená/Šerutne nava
Skloňovanie neživotných
podstatných mien mužského
a ženského rodu.
Tvorenie podstatných mien
od slovies a prídavných mien.

C Romengero sasťariben čirla

1. Gen o tekstos pal le Romengero sasťariben varekana u phen pale pro phučibena.

Perdal o Roma hin o sasťipen nekbareder. Varekana o Roma na phirenas ko doktoris sar adad'ives. Le doktoren kampelas te poťinel, o Roma sas čore, na sas len love.

O Roma pen sasťarenas korkore, vaj vičinenas la phura romňa, so džanelas te sasťarel. Andro dojekh gav sas jekh, vaj duj phure romňa, save prindžarenas o draba. Lenca the mek aver keribnenca sasťarenas le manušen. Džanas, hoj o Roma avle andal e Indija u ande peha varesave tradiciji, sar te sasťarel. Phenas, o Roma chasňaren la dakero thud te varekas dukhal o kan, e jakh. The andre Indija pes mek dži adad'ives chasňarel la dakero thud. O phure romňa džanen te sasťarel bandurkaha – randen jal'i bandurka, thoven pro buklomatos, kana pes kerđol. O buklomatos pal'is na kidel pes upre. Tadi bandurka cirdel avri o phumba, kana o buklomatos hino imar fest opre kidlo. Te o nasval'ipen na sas le Devlestar, sasťonas avri. Te le manušes na džanenas te sasťarel, phenenas: „O Del les mard'as, arakh'l'a les e vera, oda hin pokeriben.“ O Roma paťan, hoj sakone manušeske šaj „perel jakhendar,“ no neksigeder la šukara džuvl'ake abo šukare čhavoreske, te pre leste dikhen o gore. Akor hin le manušeske phujes, dukhal les o šero u šaj pre ada the merel. Ajse manušeske pes kerel „jagalo paňi.“

Sar pes kerel? Andre kuči čhiven l'etno paňi, čhiven andre eňa umblava. Te nane umblava, ta len o švabl'iki, labaren jekh švabl'ikos, ole švabl'ikostar labaren aver, pal'is trito, štarto dži eňato. Avrilabarde šerore čhivkeren andro paňi. Te o umblava, vaj švabl'iki peren tele kije fenek, pel'a tumenge jakhendar. Keci umblava peren tele, ajci dženenendar tumenge pel'a jakhendar. Te o umblava, vaj švabl'iki aven upre, na pel'a tumenge jakhendar. Pal'is pijen trival kole paňestar, makhen tumenge pro čekat, palal pre men, anglal pro vasta the pro burňika. O paňi čhiven avri odoj, kaj ňiko na phirel. E čuči kuči previsaren u mukhen avka dži tosara. Na kaj mek oda d'ives pijen kola kučatar! Pale tumenge ačhelas jakhendar.

Adad'ives o Roma phiren ko doktoris. Sar pen varekana sasťarenas, leperen ča o phure Roma.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Soske o Roma varekana na phirenas ko doktoris?
2. Sar pen o Roma sasťarenas?
3. So phenelas e phuri romňi te na džanenas le manušes te sasťarel avri?
4. So chasňaren o Roma dži adad'ives te varekas dukhalas o kan, e jakh?
5. Phen, so kampil te kerel, te varekaske „perel jakhendar“. Paťas pre ada?
6. Džanes, sar pes kerel „jagalo paňi“?

Džanes vareso pal oda, sar pen varekana o Roma sasťarenas? Phuč la babatar u lekhav lakero vakeriben.

D Lačo dživipnaskero l'ikeriben

1. Gen o tekstos pal o lačo dživipnaskero l'ikeriben u phen, so kempel te kerel, kaj te avas saste.

Adad'ives but manuša džanen, kaj o lačo sasťipen oda hin dureder the bachtaleder dživipen. Akana o manuša buter bajinen pal peskero sasťipen sar varekana. Chan sasteder chabena, keren jevendutne, vaj ňilajutne športi, phiren pro preventivna predikhibena. Nalače chavibnaskere sikh'l'ipena šaj keren bare nasval'ipena, sar o džungalo nasval'ipen, vaj o infarktos. O manuša akana kamen te avel zorale, saste, te aven andre lači forma. But džuvl'a the o murša l'ikeren dijeti, kaj len te avel šukar teštos. Vašoda but džene phiren te športinel, o murša keren e kulturistika, chan but frukti the žel'eňina, kiden o vitamini, varesave manuša na chan mas, hine vegetarijana. But manuša l'ikeren sasto dživipnaskero štilos, keren o športos, bo čačipen hin, hoj oda manuš savo športinel, hino sasteder the feder pes šunel. O frukti the e žel'eňina keren amare teštoske lačhes, bo len hin but vitamini. Phenel pes, kaj le manušeske kempel sako d'ives te chal choča pandž kotora frukti, vaj žel'eňina. O frukti the e žel'eňina hine but thavale, žužaren amare goja u den amen čal'ardo šuňiben. Na kempel pal'is but te chal žirosne the nasaste chabena. Vašoda, bo o žiros amen na čal'arel u amen hin pal'is kaml'ipen buter te chal. O frukti the e žel'eňina anglo chaben mištes thovas tel o čul'ardo paňi. Thovas peske the o vasta, kaj te na avas nasvale le nalače virusendar. Jekhkfeder hin te chal jale frukti the žel'eňina vašoda, bo hin len but vitamini u le tavibnaha the pekibnaha o vitamini našl'on.

So kempel te kerel, kaj te avas saste.

- te chal saste chabena, but frukti the žel'eňina (phabaj, ambrol, čhil'av, pendeč, čerešňa, dudum, draka, naranča, dzaruno drakhoro, baracka, broskiňa, bananos, borovka, paprika, repaňis, purum, paradiča, petruška, armin, runkl'a, cesnakos, kalerabos, celeris, ogurki);
- te kerel o športos;
- tates pes jevende te urel;
- te l'ikerel e higijena;
- te l'ikerel pijibnaskero režimos;
- sakovar beršeste te phirel pro preventivno predikhiben.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Phen varesave saste chabena, save taven andre tiri famil'ija?
2. Soske hin lačhes te kerel varesavo športos?
3. Sar tu l'ikeres o sasto dživipnaskero štilos?
4. Rado chas frukti the žel'eňina? Save?
5. Soske kempel le manušeske te phirel pro preventivna predikhibena?
6. Phen tire lavenca, so oda hin te phenas, kaj kempel te l'ikerel e higijena?

Kerutne/Slovesá

Časovanie slovies III. triedy v perfekte, imperfekte a v budúcom čase.

Modálne častice – **šaj, našti**.

Prítomný podmieňovací spôsob

(kondicionál prítomný) slovies I. a II. triedy.

E Romaňi čhib sar literarno čhib

Ján Horváth

Obr. 100

Obr. 101

Lekhad'a

Tumenge/Vám (1999)

Verdan le grajenca džal/Voz ťahaný koňmi ide d'alej (2007)

1. Gen pal leskeri bijografija.

Ul'il'a andro jekhto decembros ezeros eňa šel pendatheeňato berš. (1. 12. 1959) andro gav Bilovec. Leskeri romaňi čhib džal avri buter dijalektendar vašoda, bo leskere phure dada sle pal o Ungriko. O Jan Horvath sikh'il'a avri buťakeri profesija strojno zamečnikos u chudl'a te kerel buťi andro Vitkovicka železarňi. Pal o berš 1990 sas baro manuš andre romane emancipačna aktiviti. Andro berša 1990 – 1991 kerelas buťi sar angluno tajomňikos andre Romaňi manušengeri inicijativa (ROI) Prahate. Kerelas šefredaktoris the redaktoris andro romane žurnala Romano kurko the Amaro lav, save delas avri o Rompress. Agorind'a maškarutňi sikhad'i, avri sikh'il'a sar buťakero andre pustikengero kher. Beršestar 1994 kerelas buťi sar dokumentaristas andro Muzeum romské kultury Brnoste, the sar romano pedagogicko asistentos andre sikhad'i Ostravate. Sikh'arelas romaňi čhib the romaňi historija pro maškarutne sikhad'a andro foros Most. Te lekhavel chudl'a andro ochtovardešta berša. Kerelas jekhetaňi buťi la Milena Hübschannovaha, denas avri o romano magazin. Andro berš 1999 leske dine avri leskere gil'utne kidipena Tumenge, the andro berš 2007 o gil'utno kidipen O verdan le grajenca džal. Eňavardeštone beršendar lekhavelas peskere gil'utne the e proza andro romane magazini (Lačo/Amaro lav, Romano kurko). Leskeri poezija hiňi tiš andre romaňi angluňi gend'i Amari abeceda. Peskera l'iterarno buťaha o Jan Horvath kamelas le Romenge te sikhavel, kaj o Roma šaj aven barikane vaš peskeri kultura the romaňi čhib, hoj the o Roma vareso džanen te kerel the avre manušenge pre luma tiš vareso šaj den. Kaj jon šaj avre manušenge den oda, so but manuša roden: baro kamiben ke daj, ko dad, ke famel'ija the ko čhavore. Mul'as andro duj ezera bišto berš (4. 6. 2020), sas leske šovardeš berš.

2. Vaker pal leskeri bijografija the literarno buťi.

NEVE LAVA

o sasťipen – zdravie
teštoskere kotora – časti tela
o teštos – telo
o nasval'ipen – choroba
o šero, -e – hlava
o bal, -a – vlas
o muj, -a – tvár
e jakh, -a – oko
o nakh, -a – nos
o kan, -a – ucho
o dand, -a – zub
o vušt, -a – pera
e čhib, -a – jazyk
e men, -a – krk
o kirlo – hrdlo
o jilo, -e – srdce
nasvalo, -i, -e – chorý
e džombra – žalúdok
o per, -a – brucho
o čekat – čelo
e chripka – chrípka
e musi, -a/od zápästia hore – ruka
e čang, -a – noha
o pindro, -e – chodidlo
infekčno nasval'ipen – infekčná choroba
te dukhal – bolieť
e angina – angína
e astma – astma
o pharipen, -a – ťažkosť
te l'ikerel e dijeta – držať diétu
e špital'a, -i – nemocnica
e higijena – hygiena
te džal ko doktoris – ísť k lekárovi
e sasťipnaskeri phen – zdravotná sestra
o rat – krv
te chal sastes – jesť zdravo
namištes man šunav – cítim sa zle
ču'al mange andal o nakh – tečie mi z
 nosa

o buke – pľúca
o kalo buko – pečeň
o ratoro, -e – krvinka
e goj, -a – črevo
e kori goj – slepé črevo
chol'akeri phukni – žľčník
o phiko – rameno
o nakhatos – nádcha
e špingl'a, i – slezina
o angušť, -a – prst
te pijel tato tejos – piť teplý čaj
sasto, -i, -e – zdravý
te sasťarel – liečiť
te bajinel – starať sa
te šunel pes – cítiť sa
te chasal – kašľať
jakhendar – z očí
andro had'os – v posteli
o vast, -a/od zápästia dole – ruka
o džungalo nasval'ipen – rakovina
o gulo nasval'ipen – cukrovka
o šargo nasval'ipen – žltáčka
o šuko nasval'ipen – tuberkulóza
o thul'ipen – obezita
dumeskero kokal – chrbtica
parne ratora – biele krvinky
dukhal man – bolí ma
te khaml'ol – potiť sa
e fenek – dno
e burňik, -a – dlaň
o phure dada – predkovia
o kidipen, -a – zbierka
o phagl'ipen, -a – zlomenina
o preventivno predikhiben – preventívna
 prehliadka
o sasťariben, -a – liečenie

A Technikakere the džanibnaskere arakhl'ipena

1. Gen o tekstos pal o džaniben the technika.

O džaniben the technika amen, le manušen, l'idžal anglal. Domukhel amenge but lačhipena, kerel feder amaro dživipen, del amen but informaciji. Varekana dičhol, kaj nane agor le džanibnaske the la technikake, kaj o manuš kerel ajse buťa, pal save anglo vajkeci deš berša na džalas aňi suno. Savoro džal sid'ara anglal, so sas čačo idž, imar tajsja na musaj oda avke te avel. O manuš pes dochudl'a imar the andro kozmos, dromarel eroplanoha, kerel pro kompjuteris, surfinel pro internetos. Hin amen inteligentna the but god'aver ažutipnaskere mašini andre amare khera the džanibnaskere arakhl'ipena sar hin o radijos, televiza, pračka, mikrovlnka the aver. Jon amenge lokisaren e bući, keren feder o d'ives, varesave amen the bavinen. Buter buťa andro fabriki imar keren o mašini, mechanicka linki, o manuš buterval ča pre savoro dodikhel, kaj sa mi džal avka, sar kampil. Vičinas peske le mobilna telefonenca andro savo ča kamas aver them. Vakeras peha prekal o internetos, dikhas pes, kaj the te avaha pestar dur, sako pre aver kotor la lumake. Sid'ara pes dodžanas, so pes kaj ačhil'a, bo o informaciji džan sid'ara ko manuša. Imar cikne čhave džanen te kerel la technikaha, sikhl'on oda andro sikhada, no the khere. Kada savoro amenge lokisarel o dživipen. The avke mištes džanas, kaj e technika amen na dela oda, so džanel te del manuš, manušeske. Vašoda kampil amenge kada savoro te chasňarel god'aha the te džanel, kaj na e technika hiňi angluňi, al'e o manuš, leskero dživipen hino angluno. Paťiv, lače cirdl'ipena maškar o manuša, šigitišagos jekh avreske, ada hin nekbareder barval'ipen savo prindžaras.

2. Thov kerekate lačo phend'ipen.

1. Savi chasna hin le manušen le džanibnaskere arakhl'ipendar?

- lokisaren lenge e bući khere
- keren vaš lenge e bući

2. Savo teknikakero arakhl'ipen amenge domukhen te vakerele le manušenca andro aver thema the te dikhel len?

- internetos, mobilno telefonos
- televizoris

3. Keren o manuša andro fabriki mek avka, sar kerenas čirla?

- na, hin len machanicka linki, jon ča pre savoro dodikhen
- he, savoro keren ča o manuša

4. So hin nekbareder andro manušengero dživipen?

- paťiv, šigitišagos jekh avreske
- chaben the pijiben

3. Phen pale pro phučibeba.

- Save teknikakere arakhl'ipena hin tumen khere?
- Phen pal peskero, soha hin feder o mobilno telefonos?
- Save programi rado dikhes pre televiza?

B Komunikacija the lakere formi

1. Gen o tekstos pal komunikacijakere formi.

Tel o lav komunikacija, šaj o manuš anglunes achal'ol, kaj oda hin vakeriben maškar duj, vaj buter manuša. No kada lav del buter šajipena le manušenge sar šaj l'idžan maškar peste o informaciji. E komunikacija šaj jel lavegeri the nalavengeri. E verbalno komunikacija hin ajsi, kaj chasňaras o lava, vaj andro vakeriben, vaj andro lekhaviben. Adi komunikacija buter chasňaren o manuša, sar e nalavengeri komunikacija. Nalavengeri komunikacijakeri forma hin e gestikulacija, mimika, artikulacija, teštoskere čalavibena. Nalavengeri komunikacija chasňaren o manuša le šuňibnaskere nasval'ipnaha, paš savi o lava pes phenen avri le vastengere znakenca. Lavengeri komunikacija hin o dijalogos, kana vakeren duj džene, vaj buter džene, šaj avel phundrado, kana pes o džene arakhen u jekhetane vakeren. Lavengeri komunikacija hin the o monologos, kana vakerel ča jekh dženo u aver džene les ča šunen. Akana pre lavengeri komunikacija pes bares chasňaren o mobilna telefoni, o internetos, kaj šaj o manuša vakeren prekal o Skype the Messenger. Adi komunikacijakeri forma nekbuter chasňaren o manuša, save dživen andro aver thema u khere, pro Slovačiko, len hin famil'ija, ta avka na ča šaj jekhetane vakeren, no the šaj pen dikhen. Lavengeri komunikacija hin the o mailos, l'il, čitruňi karta (te irinas varekaske mangipen ko berša, inepi). Šaj phenas, kaj lavengeri komunikacija hine savore vakeribnaskere formi paš save chasňaras o lava. Kampel mek te phenel, kaj akana but manuša keren pro internetos buťi. Prekal internetova programi šaj o manuša sikh'l'on, šaj kiden the l'idžan dureder o informaciji.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Save komunikacijakere formi prindžaras?
2. Vaker pal lavengeri komunikacija.
3. Vaker pal nalavengeri komunikacija.
4. Phen, soha hin lačhi u soha nalačhi e komunikacija prekal o mobilno telefonos.
5. Sar šaj chasňaren o manuša o internetos?
6. So hin pal tiri god'i feder, o vakeriben muj mujeha, vaj o vakeriben prekal o mobilos, vaj internetos?

Podstatné mená/Šerutne nava
Skloňovanie životných a neživotných podstatných mien.

Interpunkcia v rómčine

Používanie interpunkčny znakov v rómskom pravopise – **bind'i, phučlo, hazdune, vičin.**

Slovesá/Kerutne

Časovanie sloviev v prítomnom, v imperfekte, v perfekte a v budúcom čase.

Obr. 102

Obr. 103

Obr. 104

C Bare lumakere džanibnara andro bišto šelberš

1. Gen pal o rusike pheña andro džaniben.

Natalija Pankovovo

Ljubov Pankovovo

Obr. 105

Obr. 106

Obr. 107

Varekana na džanas jekhetane o lava „Rom“ the o džaniben. Te vakeras pal e romaňi inteligencija, našti bisteras pre Ljubov Pankovovo the pre lakeri phen Natalija Pankovovo. Soduj džeña sle bare rusike džuvl'a andro džaniben. Lengero dad o Nikolaj Alexandrovič Pavlov thoda andre romaňi čhib e gil'utňi „Cigáni“, savi irind'a baro rusiko gil'utňaris o Puškin. Peskere čhajen l'idžalas ko sikhad'ipen, kamelas, kaj te agorinen e uči sikhad'i. E Natalija Pankovovo sikh'olas chemija u e Ljubov sikh'olas e bijologija. Soduj džeña agorinde e univerzita. E Natalija (1924 – 1991) kerelas buťi trandathepandž berš andro džanibnaskero–arakhibnakero ustavos perdal o organicka pašalutne produkti the farbi. Lakeri profesijonalno karijera sas bachtal'i. Kerd'a nekfrimeder tranda kijanidova farbi. Džanelas mištes te gil'avel the te khelel. E Ljubov Pankovovo ul'il'a andro berš ezeros eña šel bišupandžto. Chudl'a titulos Ph.D. andro bijologicko džaniben – oboris manušengeri the džvirengeri fizijologija. Kerelas buťi sar džanibnaskeri buťakeri andro fizijologicko laboratorijumos CIETIN. Kerelas the pedagogicko buťi. Pro univerziti vakeras pal e džvirengeri fizijologia pal o učeder nervova keribena the pal o anatomicka–fizijologicka ajsipena, save hin le čhavoren the terne manušen andro adolescentna berša. Pre adi tema irind'a buter džanibnaskere gend'a.

2. Gen pal o aver bare lumakere džanibara.

Niels Henrick David Bohr (1885 – 1962) – kerelas džanibnaskeri buťi andro jadrovo the atomovo fizika. Vaš leskero arakh'l'ipen andro atomoskeri štruktura chudl'a jekh chemijakero elementos nav pal leste – bohrium (Bh).

Albert Einstein (1879 – 1955) – kerelas džanibnaskeri buťi andre fizika. Kerd'a e relativitakeri teorija, kerd'a bari buťi pro kvantova mehanikakero buch'l'aripen, andre štatistikakeri mehanika the kozmologija. Pal leste chudl'a nav chemijakero elementos – einsteinium (Es).

Alexander Fleming (1881 – 1955) – kerelas džanibnaskeri buťi andre bijologija, mikrobijologija. Kerelas jekhetañi buťi avre džanibarenca u arakhe avi o atibijotikum – penicilin.

Marie Skłodowska–Curie (1867 – 1934) – kerelas džanibnaskeri buťi andre fizika the chemija. Kerd'a radijoaktivitakeri teorija, arakh'l'a avri neve chemijakere elementi – radijum the polonijum.

C Kamaduno čitrariben

1. Gen pal la Simonakeri artikaŇi buři.

E Simona andro berš duj ezera bišujekhto agorind'a e uči sikhad'i Kingston School of Art andre Angl'ija. Dochudl'a titulos BA (Bachelor of Arts). Pre uči sikhad'i sikh'l'olas na ča te mal'inel, no the te kerel artikane fotografiji, films, sochi the moderno artikaŇi inštalacija. Nekbuter la interesinel le džuvl'engero dživipen andro minoriti, lengero ačhad'ipen andre politikakeri, ekonomikakeri, socijalno sfera the minoritakeri diskriminacija. E inšpiracija perdal peskeri atikaŇi buři kidel le bare artikavňendar sar e Barbara Kruger the Eva Hesse. Kamel dureder te kerel buři andro artikaŇiben, te mal'inel u te kerel jekhetaŇi buři pro intersantna čitregere vistavi. Šukar hin, kaj pes na ladžal vaš peskeri romaŇi identita, kerel jekhetaŇi buři jekha bara romaŇa organizacijaha andre Angl'ija, savi del te prindžarel bare romane manušen pre luma. E Simona sikhavel drom le romane čhajenge, kaj the jon šaj keren buři, savi len interesinel the pre savi len hin talentos, ča kempel peskeri talentos le sikh'l'uvibnaha dureder te buch'arel.

2. Dikh la Simonakere varesave čitre.

Obr. 108

D Bare romane manuša andre romaňi kultura

PhDr. Jozef Facuna, PhD.

Obr. 109

O Jozef Facuna hino bares džanlo terno Rom. Imar dešupandž berš kerel buťi andro Themutno pedagogicko ustavos Bratislavate. Kerel lačhi buťi perdal romaňa čhibakero thoviben the sikhlariben andro bazutne the maškarutne sikhada.

Šunen o vakeriben, savo leha kerd'a e Eva.

E Rajeja Facuna, phenen amenge, kaj tumen sikhlonas?

F E maškarutňi sikhad'i la maturitaha agorind'om andro foros Žilina u pal'is dureder sikhluvavas pre Univerzita Mateja Bela andro foros Banská Bystrica. Imar pre bazutňi sikhad'i mange phenavas, kaj kamav andro dživipen vareso te dochudel the te šigitinel le manušenge. Mire daj-dad mange sakovar phenenas, kaj te sikhluvav, kaj man te avel feder dživipen.

E Phenen vareso buter pal Tumare aktiviti phandle la romaňa čhibakere sikhluvibnaha andro školi.

F Miri ambicija hin, kaj andro školi pes te sikh'arel e romaňi čhib. Hin man ajso god'ipen, kaj la romaňa čhibakero ačhad'ipen andro jekhetaňiben te avel ajso, sas hin le aver nacijkere čhiben the avrethemutne čhiben. Vašoda le mire projektova grupaha realizinas projekti, keras neve gend'a, buťakere irki the lavengere. Keres maškarthemutne konferenciji, seminara the sikhlaribena. Sikh'aras romaňi čhib the romaňi kultura le sikh'arden, le pedagogicka asistenten.

E Keras jekhetaňi buťi pro buter sikhluvibnaskere publikaciji perdal o predmetos Romaňi čhib the literatura the perdal o predmetos Romaňi kultura the realiji. Phenen pal save publikaciji džal.

F Keravas jekhetaňi buťi paš vajkeci publikacijakero keriben. Leperava ča duj publikaciji, save hine pal miro but kample. Elšiši publikacija hiňi perdal o sikhluvne adre bazutňi sikhad'i andro 2. klasa.

E publikacija hiňi kerd'i andre slovačiko the romaňi čhib. O sikhluvne šaj sikh'on andro duj čhiba, slovačiko the romaňi čhib. Ke publikacija hiňi kerd'i the e buťakeri irka. Dujto publikacija hiňi perdal o sikh'arde, hiňi pal o Romengero dživipen the čirlatuňi romaňi kultura. Soduž publikaciji šaj arakhen pro Themutno pedagogicko ustavoskero webos.

E Andro mediji the andro l'ila pes vakerel, kaj kampil andro bazutne sikhada, anglunes andro primarno sikhluviben te chasňarel e dakeri – romaňi čhib paš o sikhluvne andal o romane komuniti vašoda, kaj but ajse sikhluvne na džanen te vakerel slovačika. Džanas, kaj o sikh'arde na džanen romanes the andre dojekh škola nane pedagogicko asistentos, savo džanel romanes u šaj šigitinel le romane sikhluvnenge paš o sikhluviben. Keren varesave aktiviti the perdal o sikh'arde, save na džanen romanes?

F Sikhlaribnaskere aktiviti save keras, hine perdal savore sikh'arde, save sikh'aren le sikhluvnen andal o romane komuniti. Sikh'aras le sikh'arden, save džanen romanes the le sikh'arden save ča angluňaren te sikh'ol e romaňi čhib. Pre ala sikhlaribnaskere aktiviti hin amen le sikh'ardendar lačhe reakciji.

E Pro agor amenge phenen pal tumare plani andro avelutňipen.

F Kamav dureder te kerel sikhlaribnaskere aktiviti andre romaňi čhib perdal o sikh'arde, te kerel le sikhluvnenge gend'a perdal romaňi čhib the pre romaňi kultura. Te kerel savoro perdal oda, kaj e romaňi čhib the e romaňi kultura te sikh'on o sikhluvne andro buter školi pro Slovačiko. Gondol'inav, kaj ala plani buch'arena romaňa nacijkera minoritakero sikhad'ipen the marena tele o bidžañibena the o stereotipi ko Roma.

E Pal'ikerav! Mi avel tumenge savoro avri!

D1 Bare romane manuša andre romaňi kultura

1. Gen pal o bare romane manuša andre romaňi kultura.

Karel Adam

Obr. 110

Gejza Adam

Obr. 111

Karel Adam, DiS.art

Karel Adam hino profesijonalno lavutaris – primašis, dirigentos the le beršestar ezeros eňa šel eňavardeštheochtoto dži o duj ezera dešušovto berš the direktoris andro profesijonalno romano teatros Romathan. O Karel Adam agorind'a Themutno konzervatorijum Kašate. Angloda kerelas buťi andre artikaňi agentura Pragokonzert the Slovkoncert. Tel peskeri profesijonalno karijera bašavelas the andre Bari Britanija, Dansko, Švedsko, Irsko, Švicariko the aver thema. Sar direktoris andro teatros Romathan sikhad'a, kaj e romaňi čhib šaj chasňaras na ča andro romane gil'a, no the andro teatralna žanri. O Karel Adam kerel lačo nav le Romenge na ča pro Slovačiko, al'e the andro aver thema. Vaš peskeri profesijonalno buťi andro bašaviben chudl'a buter udžanl'ipena sar: Somnakuňi medajla pal o romano festivalos Moskvate andro berš duj ezera, udžanl'ipen le Kašakere primatoristar andro berš duj ezera, Leperd'i medajla le Slovačika republ'ikakere prezidentostar andro berš duj ezerathedujto, Leperd'i medajla Chatama Sofera andro berš duj ezerathetrito, Gipsy Spirit andro berš duj ezerathedešto the aver.

PaedDr. Gejza Adam, PhD.

Gejza Adam sas sikh'l'ardo, direktoris pre maškarutňi sikhad'i, aktivistas, bičhado andro Federalno parlamentos le beršestar ezeros eňa šel eňavarthedešto dži o berš ezeros eňa šel eňavardešthedujto. Jov hino lavutariskera fajtatar. Dživel Kašate. O univerzitno sikhad'ipen the o akademicko titulos PaedDr., chudl'a pre Pedgogicko fakulta Periješiste. Doktoransko sikhad'ipen agorind'a andro berš duj ezera dešto pre Uči sikhad'i svato Alžbetakeri perdal o sasťariben the socijalno buťi. Zathod'a e Maškarutňi artikaňi sikhad'i Kašate, kaj sas buter sar deš berš direktoris. Sas andre komisija perdal o nacijakere minoriti the etnicka grupi pro Slovačiko, komisarib perdal Romengero sikh'l'uviben andre romaňi organizacija International Romani Union. O Gejza Adam hino the baro romano politikakero aktivistas. Vaš peskeri but beršengeri buťi perdal e romaňi kultura, romaňa čhavengero sikh'l'uviben, perdal romaňa čhibakero buch'l'aripen the thoviben andro sikh'l'uvibnaskero sistemas, chudl'a but udžanl'ipena sar: Leperd'i medajla le Slovačika republ'ikakere prizidentostar R. Schusteristar, Leperd'i plaketa vaš but beršengeri buťi andro romaňa kulturakero buch'l'aripen the romane terne manušengeo sikh'l'uviben, Udžanl'ipen le Themeskere pedagogicko ustavostar vaš o romaňa čhibakero thoviben andro sikh'l'uvibnaskero sistemom the vaš o romane čhavengero the sikh'l'uvnengero sikhad'ipnaskero učariben the aver.

2. Phen, savi buťi kerel o primašis Karel Adam the savi buťi kerel o Gejza Adam.

E RomaŇi čhib sar literarno čhib

Andrej Giňa

Obr. 112

Obr. 113

Lekhad'a

PaŤiv – Ešte vieme, čo je
úcta
Bijav/Svadba
Pre lavkica/Na lavičke
Pro odpustos/Na hostine
Pal o Škiparis/O Škiparovi
Andre mašina/Vo vlaku

1. Gen pal leskeri bijografija.

Andrej Giňa ul'ila andro elšino januaris 1936 berš andro Tolčemešis/Šarišske Sokolovce. Sas lekharis the lavutaris. Peskere čhavorikane berša predžid'ila andro gav Tolčemešis, khatar leskera famil'ija the savore Romen andal o gav tradle avri andro ezeros eňa šel sarandathedujto berš. Tradle len pro ritos, savo pes vičinelas Pod Hineškou. Adro berš ezeros eňa šel sarandathešovto, leskeri famil'ija gel'a te bešel Prahate u pal'is Rokycanende, kaj o Andrej Giňa phirelas pre bazutňi sikhad'i. Sikh'l'il'a avri tavičiske, kerelas buťi andre Źelezarňa Hradek u paše mek sikh'l'olas pre Pedagogicko sikhad'i Plzňate. Na agorind'a e sikhad'i bo kaml'a leske te džal pro slugadžipen. Pal o kampil'utno slugadžipen ačhil'as profesijonalne slugadžiske. Sar profesijonalno slugadžis sikh'l'olas mek pre sastaribnaskeri sikhad'i u kerelas sastaribnaskeri buťi andro slugadžiko plukos. Andro berša ezeros eňa šel šovardeštheeňato dži o berš ezeros eňa šel eftavardešthetrito, kerelas aktivno buťi andre organizacija Zväz Cigánov-Rómov. Pal o berš ezeros eňa šel ochtovardeštheeňato sas čhibalo andro Kulturno zväzos. Andro bište berša publikinelas peskere literarna buťa andre romane perijodika. Irind'a e gend'i – PaŤiv – Ještě víme, co je úcta. Hino autoris le paramisengere kidipnaske Svadba – Bijav. Adrej Giňa sas the lavutaris, bašavelas pre gitara the pre brugova. Andro berš ezeros eňa šel ochtovardeštheštarto zathod'a rom-popovo banda Rytmus 84, kaj bašavelas buter sar biš berš. Mul'a andro duj ezera dešupandžto berš.

2. Phen pale pro phučibena.

1. Kaj ul'il'a o Andrej Giňa?
2. Kaj gel'a leskeri famil'ija te bešel pal o dujto lumakero mariben?
3. Savi buťi kerelas o Andrej Giňa the pre save bašad'a bašavelas?
4. Save literarna buťa irind'a o Andrej Giňa?

NEVE LAVA

technikakere arakhl'ipena – technické
vynálezy

o džaniben, -a – poznanie, veda, vedomosť

džanibnaskere arakhl'ipena – vedecké
vynálezy

o radijos, -i – rádio

e pračka, -i – práčka

e televiza, -i – televízor

o kompjuteris, -a – počítač

e šil'ardi, -a – chladnička

o telefonos, -i – telefón

o mobilos, -i – mobil

o visavačis, -a – vysávač

e mikrovlnka, -i – mikrovlnka

kamaduno bašaviben – oblúbená hudba

o kidl'ipen, -a – zbierka

o čitro, -e – obraz

te čitrarel – maľovať, kresliť

te mal'inel – maľovať

phundrado vakeriben – priame rozpráva-
nie

džanlo manuš – vzdelaný človek

o gil'ošis, -a – spevák

e gil'oškiňa, -i – speváčka

minoritakeri diskriminacija – diskriminácia
minorít

romaňi phurikaňi gil'i – rómska starodávna
pieseň

romaňi bašavibnaskeri banda – rómska
hudobná kapela

halgatos/ halgatovos – ťahavé, pomalé
melódie

o lavutaris, -a – hudobník

nacijakeri čhib – národný jazyk

avrethemutňi čhib – cudzí jazyk

buťakeri irka – pracovný zošit

artikaňi buťi – umelecká práca

artikaňi fotografija – umelecká fotografia

čitrengeri vistava – výstava obrazov

chemijakero elementos – chemický prvok

anatomicka-fizijologicka ajsipena – ana-
tomicko-fyziologické vlastnosti

učeder nervovo keriben – vyššia nervová
činnosť

o sasťariben, -a – liečenie

te kresl'inel – kresliť

džvirengeri fizijologija – fyziológia zvierat

džanibaris, -a – vedec

bijologicko džaniben – biologická veda

e artikavňi, -a – umelkyňa

o bašadi, -a – hudobný nástroj

o udžanl'ipen, -a – uznanie, ocenenie

o ačhad'ipen, -a – postavenie, zastúpenie

leperdi medajla – pamätná medaila

somnakuňi medajla – zlatá medaila

romaňi gil'i – rómska pieseň

adolescentna berša – dospievajúce roky

o slugadžis, -a – vojak

paramisengero kidipen – zbierka rozprá-
vok

džanibnaskeri gendi – vedecká kniha

teštoskere čalavibena – pohyb tela

artikaňi buťi – umelecká práca

čitruňi karta – pohľadnica

profesijonalno slugadžis – profesionálny
vojak

te buchl'arel – šíriť, rozširovať

o buchl'aripen, -a – rozširovanie

o sikhad'ipen, -a – vzdelanie

o učaripen, -a – zvyšovanie

o ačhad'ipen, -a – postavenie

te angluňarel – začínať

avelutňipen – budúcnosť

o bidžaňiben, -a – predsudok

te barval'arel – obohacovať

o artikaňiben, -a – umenie

A Miri sikhad'i, sikh'uvibnaskere predmeti

1. Šun so vakerel o Kristijan pal e Jarka.

E Jarka dživel Perješiste. Lake hin ehta berš u phirel andre bazutni sikhad'i. Andre lengeri sikhad'i phiren but romane čhave the o slovačika čhave.

Joj phirel andre jekhto klasa. Lengeri sikh'ard'i pes vičinel Katka, hiňi terňi u but lači manušni. Andre klasa phiren deš romane čhave the deš slovačika čhave. Lengeri sikh'ard'i džanel the romanes, na savoro, no te kempel, varesave lava phenel romanes. Andre lengeri klasa phirel the e asistentka e Marika. Joj hiňi romaňi, terňi čhaj avrisikhad'i u te kempel te šigitinel le čhavenge, te vareso na džanen, vaj na achal'on so vakerel slovačika e sikh'ard'i. Hin len but sikh'uvibnaskere predmeti sar e matematika, slovačiko čhib, geňiben, lekhaviben, o športos, o gil'aviben, e angl'iciko čhib, o čitrariben.

2. Phen pale pro phučibena.

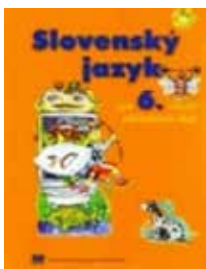
- Keci berš hin la Jarmilake?
- Kaj joj bešel?
- Andre savi sikhad'i phirel?
- Save čhave laha phiren andre klasa?
- Džanel lakeri sikh'ard'i te vakerel romanes?
- Ko hiňi e Marika?
- Save predmeti sikh'ol e Jarmila?

3. Phen pale pro phučibena

- Pre savi sikhad'i sikh'ol o Edo?
- Pre savi sikhad'i sikh'ol o Janko?
- Savo oboris sikh'ol o Edo?
- Savo predmetos rado sikh'ol o Janko?
- Savi buťi kamel te kerel o Janko?
- Vaker pal tiri sikhad'i.

O Janko the o Edo vakeren pal peskere sikhad'a.

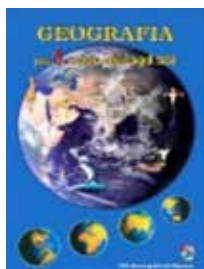
- J** Sar sal Edo? Kaj phires andre sikhad'i?
- E** Pal'ikerav, mištes. Me sikh'uvav pro Privatno bašavibnaskero the dramatikakero konzervatorijum. A tu kaj sikh'os?
- J** Me sikh'uvav pro gymnazijum Kašate. Phirav imar andre štarto klasa, ada berš kerava e maturita.
- E** Me som andre elšini klasa, sikh'uvav te bašavel pre lavuta. Bašavav the pre zongora. Na sikh'ovas e matematika, chemija, fizika. Hin amen but artikane predmeti.
- J** Me rado sikh'uvav e matematika, kamav pal e maturita te sikh'ol pre uči sikhad'i. Me kamav te sikh'arel le cikne čhaven e matematika the e informatika.

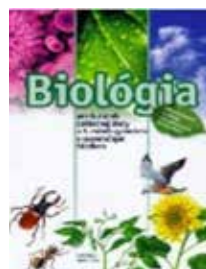
Obr. 114

Obr. 115

Obr. 116

Obr. 117

Obr. 118

Obr. 119

B Romane čhavengero sikh'uviben varekana

Varekana but romane čhave na phirenas andre sikhad'i. Sas the berša, kana naši phirenas andre sikhad'i. Pal'is avle o berša kana andre sikhad'i kampl'a te phirel savore čhavenge u the le romane čhavenge. No na sas oda perdal o čore Romane famil'iji loko. Na sas len love pro školakere ažutipena sar, pingala, taški, blajvaza, gend'a, irki. Love kampelas the pro uraviben, kamaš'i, chaben. Jevende kampelas tato uraviben, kamaš'i, bo e sikhad'i sas andro gav u o Roma bešenas dur le gavestar. Jarone the pro jesus o romane čhave kerenas cikne buťa perdal e famel'ija, kaj len te avel so te chal. Šigitinenas pro mal'i, andro veša, vaj phirenas pal o trast the purane gada. Buterval khere ačhenas o nekphureder čhaja, save bajinenas pal o cikne čhavore u the šigitinenas la dake savoreha so kampelas andro kher te kerel. Vašoda o romane čhavore na phirenas andre sikhad'i avka, sar kampelas. Mek the adad'ives but romane čhave bijal o čoripen khere, na phiren sako d'ives andre sikhad'i.

1. **Phen pal tiro, so hin akana aver, federisa'ile o šajipena perdal le romane čhavengero sikh'uviben?**
2. **Gen, sar e lekhad'i Tera Fabijanovo leperel peskero sikh'uviben andre bazutni škola.**
 Sar me phiravas andre škola
 Sas efta the jepaš, harangozinenas andre khangeri.
 Andre miri trijeda avenas jekh pal aver o rakle o rakl'ija. Anenas len lengere daja. Duj trin daja avle andre trijeda, thode pengere rakl'ijoren andre angluňi lavka te bešel. Dikhenas pre ma banges. Al'e me ačhil'om te bešel andre angluňi lavka, kamavas te avel god'aver. Ča užaravas, kana avá god'aver. E učitel'ka na avelas u na avelas. Furt ča mek rakle, rakl'ora avenas andre.
 Rajkanes urde sas, savoren sas taški, le rakl'ijoren sas pantl'iki andro bala. Ajci-ajci e učitel'ka avl'a. Dikh'l'a man andre angluňi lavica. „Ko tut thod'a arde te bešel?“ Cirdňa man avri andal e lavica, bičhad'a man te bešel palal. „Kodoj ela tiro than.“ Paše phagl'i blaka, avrether savorendar. Šunavas man sar širotá. Soske som adaj te bešel korkori? Phares mange sas, hoj manca na sas aňi jekh romano čhavoro the daravas. Šund'omas man zoraleder, te paš ma vareko beštahas. Al'e somas korkori, korkorori.
3. **Phen pale pro phučibena.**
 1. Phen, sar pes šunelas e Tera andre škola?
 2. Phirenas laha mek the aver romane čhave andre škola?
 3. Sas e učitel'ka/sikh'ard'i ke late lačhi?
 4. Vaker savo sas tiro elšino d'ives andre sikhad'i?
 5. So pes tuke nekbuter pačisal'ol andre tiri sikhad'i?
 6. Phirenas tuha andre jekh klasa the romane čhave?

Romane god'aver lava

Dilino phenel, so džanel, god'aver džanel, so phenel.

Dilino tutar asala, god'aver sikh'ola.

God'aver lav mol buter sar love.

C SIKHL'UVIBNASKERO SISTEMOS PRO SLOVAČIKO

1. Gen pal o sikhluvibnaskero sistemas pro Slovačiko u phen pale pro phučibena.

Andre **dakeri sikhad'i** phiren pro Slovačiko o čhave trine beršendar dži pandž berš. Šaj phiren pro themutne dakere sikhad'a, pro privatna cikne sikhad'a the pro rašajipnaskere cikne sikhad'a the pro čhibakere cikne sikhad'a. Andre **bazutni sikhad'i** phiren o čhave šove beršendar. The o bazutne sikhad'a hine themutne, privatne the rašajipnaskere. Andre bazutni sikhad'i phiren o sikhluvne eňa berš. Savore čhavage kempel te phirel andre bazutni sikhad'i. Perdal o sikhluvne la godakere nasval'ipnaha, sikhluvne le jakhengere nasval'ipnaha, sikhluvne le šuňibnaskere nasval'ipnaha, sikhluvne le buter nasval'ipnenca hin **špecijalna bazutne sikhad'a**. Kempel te phenel, kaj andre špecijalna bazutne sikhad'a phiren the but romane čhave the te len nane ňisavo teštoskero, vaj mentalno nasval'ipen, buterval ča bijal oda, kaj na džanen mištes te vakerel slovačika. O sikhluvne pal e bazutni sikhad'i šaj sikhluvne dureder pro **maškarutne sikhad'a**. Maškarutne sikhad'a šaj aven themutne, privatne te rašajipnaskere. O sikhluvne šaj phiren pro gimnazijum, pro konzervatorijum, pro maškarutne džanibnaskere sikhad'a. Maškarutne džanibnaskere sikhad'a hine the ča trine beršengere, kana o sikhluvne chuden ča avrisikhado l'il. Pro maškarutne sikhad'a štare beršengere, o sikhluvne keren e maturita u pal'is šaj džan dureder te sikhluvne pre uči sikhad'i. Lačhes hin, kaj akana but terne Roma agorinde o uče školi, nekbuter oboris socijalno buči. Akana keren sar socijalna bučakere, šigitinen le Romenge andro romane komuniti.

2. Phen pale pro phučibena.

- Keci beršendar phiren o čhave andre dakeri sikhad'i?
- Keci beršendar phiren o čhave andre bazutni sikhad'i?
- Keci berš phiren o čhave andre bazutni sikhad'i?
- Save bazutne sikhad'a hin pro Slovačiko?
- Kaj akana sikhluvne but romane čhave?
- Kaj šaj sikhluvne o sikhluvne pal e bazutni sikhad'i?
- Save maškarutne sikhad'a hin pro Slovačiko?
- Kaj šaj džan o sikhluvne te sikhluvne pal e maturita?
- Soske but romane čhave phiren andre špecijalno bazutni škola the te len nane ňisavo mentalno nasval'ipen?

3. Irin charno tekstos pal tiri sikhad'i, savo oboris sikhluvne, save predmeti, savo hino tiro dikhiben pre romaňa čhibareko sikhluviben.

4. Phen andro savo čiro hine o kerutne.

me sikhluvav, joj paš'olas, tu thul'oha,
amen bokhal'uvahas, tu terd'ohas,
jon phirena, jov barola, me šuťuvava,
amen cind'il'am, jon čal'ile, tu khaml'os

Podstatné mená/Šerutne nava
Životné a neživotné oikoklitické podstatné mená ženského rodu zakončené na **-i**.
Slovesá III. triedy v prítomnom čase, v minulom čase –
v imperfekte, v perfekte
a v budúcom čase.

D Romaňa čhibakero ačhad'ipen andro sikh'uvibnaskero sistemas pro Slovačiko

1. Gen o tekstos pal e romaňi čhib u phen pale pro phučibena.

Andro berš ezeros eňa šel eftavardešthejekto e čhibakeri komisija paš e organizacija Zváz Cigánov-Rómov pro Slovačiko, savake šerutňi sas e Milena Hübschmannovo, kerde lekhavibnaskeri romaňa čhibakeri kodifikacija. Kerde pravidli perdal romaňa čhibakero lekhaviben pro severocentralo – slovačiko dijalektos, bo ale dijakektoha akor vakerenas nekbuter Roma pro Čechiko the pro Slovačiko. Andro ezeros eňa šel eftavardešthejekhto berš uprune raja andre Slovačiko republ'ika deklarind'a le Romenge o udžanl'ipen sar romaňi nacija u avka sas le Romenge garantimen lengero kulturno the etnicko buchlaripen. E romaňi nacija šaj chasňarel savore zakoni, save e Ustava andre Slovačiko republ'ika garantinel savore nacijakere minoritenge, save dživen pro Slovačiko. Jekh le zakonendar vakerel, kaj the le Romenge hin domukhlo te sikh'arel e romaňi čhib andro slovačika sikhad'a. Pro Slovačiko pes e romaňi čhib šaj oficijalnones sikh'arelas le duj ezera ochtoto beršestar, kana sas la romaňa čhibakeri štandardizacija. Joj thod'a legislativno baza perdal o barard'ipen the sikh'uviben andre romaňi čhib. Ada šajipen chasňarde avri buter o privatna sikhad'a pro Slovačiko. Romaňi čhib sar sikh'uvibnaskero predmetos sikh'aren Kašate pro Privatno bašavibnaskero the dramatikakero konzervatorijum, pro Konzervatorijum Jozefa Adamoviča Kašate, pre Privatno maškarutňi džanibnaskeri škola pedagogicko the socijalno Kašate, pro Privatno bašavibnaskero the dramatikakero konzervatorijum Rima Sombadate, pro Privatno gimnazijum Kremnicate, pro Privatno jekhetaňakeri sikhad'i Kežmarkoste. Kampil te phenel, kaj nane but sikh'arde, save šaj sikh'aren e romaňi čhib the andro skovačika themutne školi. Akana adi situacija sikra federisal'ol vašoda, bo o sikh'uvne šaj sikh'on e romaňi čhib the pre uči škola Nitrata the pre univerzita Perješiste. Pre univerzita Perješiste sikh'on o sikh'uvne e romaňi čhib le avre sikh'uvibnaskere predmetoha u avka šaj sikh'aren the e romaňi čhib andre bazutne the maškarutne sikhad'a.

2. Phen pale pro phučibena.

- Andro savo berš kerďa e Milena Hübschmannovo romaňa čhibakeri kodifikacija?
- Pre savo dijalektos sas kerde o pravidli perdal romaňa čhibakero lekhaviben?
- Andro savo berš udžanle le Romenge pro Slovačiko romaňi nacija?
- Save beršestar pes šaj pro Slovačiko sikh'arel e romaňi čhib andro školi?
- Andre save školi sikh'on akana o sikh'uvne e romaňi čhib?
- Phen pal tiri god'i, kampil le romane čhavage te sikh'ol lengeri dakeri čhib?
- Phen, soske but terne Roma akana na kamen te vakerel romanes?

D1 Romaňa čhibakero ačhad'ipen andro sikh'uvibnaskero sistemas pro Slovačiko

1. Gen o tekstos pal e Privatno jekhetaňard'i sikhad'i Kežmarkoste u phen save obora andre sikhad'i sikh'on o sikh'uvne.

Moderno sikhad'i tel o Tatri

Privatno jekhetaňard'i sikhad'i Kežmarkoste ačhil'a andro julos duj ezeratheeňato berš. Lakero angluno hin te sikhavel le čhaven andal romane komuniti. E sikhad'i bararel avri terne Romen pro džanibnaskere buťa. Sako berš organizinel andro foros Kežmarkoste andro burgos festivalis, kaj o sikh'uvne andal o bazutne the maškarutne sikhad'a pal calo Slovačiko sikhaven peskere buťakere, artikaňibnaskere avrikerd'ipena. Andre sikhad'i sikh'on o terne romane čhave atraktivna sikh'uvibnaskere trineberšengere obori sar artikaňibnaskero stolaris, frizeris, muraris, pinciris. O sikh'uvne pal o trin berš šaj sikh'on dureder mek duj berš u keren penge e maturita. Bares interesantno hin o oboris krajčiris – džuvl'ikano uraviben.

Andro oboris – krajčirka the konfecijakero keriben pro prakticko sikh'uvibnaskero kotor, siven bares škar uravibnaskere kotora, kostimi, romano čirlatuno uraviben, špecijalna modna avrikerd'ipena. E Privatno jekhetaňard'i sikhad'i Kežmarkoste hiňi thod'i andro buter maškarthemutne projekti. O sikh'uvne phiren pro slovačika the meškarthemutne modna kheld'ipena u vaš peskere uravibnaskere keribena dochuden bare udžanl'ipena.

Obr. 120

E Romaňi čhib sar literarno čhib

Gejza Demeter

Obr. 121

Obr. 122

Lekhad'a

O mule maškar amende/
Mrtvi medzi nami
Stavka/Stávka
Duj jepaša/Rozpolený duch
O umblado/Obesenec
Le Devleskeri bar/Božia
záhrada

1. Gen pal leskeri bijografija.

Gejza Demeter ul'il'a andro dešujekhto majos ezeros eňa šel sarandatheetftato berš pro Čechiko. Baril'a avri paš o phuro dad the daj pro Slovačiko. Leskero phuro dad sas charťas. Adaj agorind'a e bazutňi sikhad'i. O gimnazijum agorind'a pro Čechiko, kaj dživenas leskeri daj the o dad. Sikh'olas Prahate pre Univerzita doktoriske, no pal o trin the jepaš berš o sikh'uviben mukhl'a. Il'a romňa, sas len čhajori u dživelas andro Neratovice pro Čechi. Sar avl'a khere pal o slugadžipen, kerďa peske kurzos pal e žurnalistika u chudl'a te kerel buťi sar žurnalistas. Te lekhavel chudl'a imar sar sikh'uvno, kidelas upre romane paramisa, bavinelas andro teatros, kaj lekhavelas the o teatralna bavišaga. But baro andro leskero dživipen sas leskero prindžaripen la Milena Hübschmannovaha, savi les l'igend'a ko irišagos andre romaňi čhib. Kerelas buťi andro Romane autorengero jekhetaňinen Prahate. Adi organizacija diňa avri leskere elšine paramisa andre romaňi čhib Stavka, Duj jepaša, O Umblado, andre cikňi gend'i O mule maškar amende. O Gejzas Demeter andre peskere vakeribena chasňarelas o tradikano žanros, vakeriben pal o mule, savo hin maškar o Roma but kamaduno. Vakerel pes pal o mule sar pal o but biphandle the bibachtale manuša, save kamen pal o meriben te arakhel peskero smirom. O Gejza Demeter jekhetaňarel o darad'ipen le asabnaha. Pal o leskere phure dadeskero vakeriben lekhad'a dešujekh paramisa andre romaňi the čechiko čhib, save diňa avri andro duj gend'a. O paramisa andre romaňi čhib sle publikimen andre gend'i Le Devleskeri bar. O paramisa andre slovačiko čhib sle publikimen andre gend'i Rajská záhrada. Mul'as andro duj ezera dešupandžto berš.

2. Vaker, kaj sikh'olas o Gejza Demeter the savo žanros chasňarelas andro literarna buťa.

NEVE LAVA

e škola/sikhađi, -i, ~-a – škola
e angliciko čhib -e, -a – anglický jazyk
e artikaňi škola, -e, -i – umelecká škola
e bazutňi sikhađi, -e, ~-a – základná škola
o konzervatorijum, -a – konzervatórium
o čitrariben – výtvarná výchova
o dizajnos – dizajn
e fizika – fyzika
e francuziko čhib – francúzsky jazyk
o gil'aviben – hudobná výchova
e cikňi/dakeri sikhađi – materská škola
e geografija – zemepis
e themutňi sikhađi, -e, ~-a – štátna škola
o vakeriben, -a – rozprávanie
e privatno sikhađi – súkromná škola
e rašajbnaskeri sikhađi – cirkevná škola
o sikhađipen – vzdelanie
e špecijalno bazutňi sikhađi – špeciálna základná škola
e sikh'uvibnaskeri ora, -e, -i, – vyučovacia hodina
e gend'i, ~-a – kniha/učebnica
e šerutňi, -e – predsedníčka
e themutňi proba, -e, -i, – štátna skúška
o sikh'uvibnaskero sistemas, -e, -i – vzdelávací systém
o sikhađipnaskero ažutipen, -e, -a – učebná pomôcka
e maturitakeri proba, -e, -i – maturitná skúška
o eksterno kotor la maturitakera probakero – externá časť maturitnej skúšky
o interno kotor la maturitakera probakero – interná časť maturitnej skúšky
e maturitakeri komisija – maturitná komisia
o maturitakere phučibena – maturitné otázky
e klasifikacija, -i – klasifikácia
o profesoris, -a – profesor
o themutno sikh'uvibnaskero programos – štátny vzdelávací program

e historija – dejepis
e chemija – chémia
e nacija, -i – národnosť
o lekhaviben, -a – písanie
e pedagogika, -i – pedagogika
e informatika – informatika
o palepheňiben, -a – odpoveď
e Karlovo univerzita – Karlova univerzita
kamaduno predmetos – obľúbený predmet
o leperiben, -a – spomienka
te chasňarel – používať
te genel – čítať
te lekhavel – písať
te rachinel/te ginel – počítať
o umblado, -e – obesenec
e matematika – matematika
e maturita, -i – maturita
e němciko čhib – nemecký jazyk
e čechiko čhib – český jazyk
o orengero planos – rozvrh hodín
e romaňi čhib – rómsky jazyk
te sikhavel – učiť
o sikh'uvno -e – žiak, študent
e sikh'uvňi, ~-a – žiačka, študentka
univerzitetno sikhaviben – univerzitné vzdelanie
džanlo manuš – znalec, vedec, vzdelaný človek
o sikhaviben, -a – 1. úkaz, 2. učenie, poučenie
e slovačiko čhib – slovenský jazyk
e sikh'ard'i, ~-a – učiteľka
o sikh'ardo, -e – učiteľ
o charťas, ~-i – kováč
e uči sikhađi – vysoká škola
o Slovačiko – Slovensko
jepaš – polovica
e paramisi, -a – rozprávka

**PRÍLOHY K UČEBNICI
AMARI ROMAŇI ČHIB 2/
NAŠA RÓMČINA 2**

Príloha č. 1 – PREHL'AD GRAMATIKY RÓMSKEHO JAZYKA OBSAH PRÍLOHY

V úvodnej časti prílohy Prehl'ad gramatiky rómskeho jazyka uvádzame prehl'ad pravidiel pravopisu rómskeho jazyka, abecedu, prízvuk, viazanie slov, gramatické kategórie – menný rod, životnosť, pád.

V časti Slovné druhy uvádzame príklady skloňovania podstatných mien, prídavných mien, zámen, čísloviek. U sloviess uvádzame časovanie sloviess I., II., III. triedy v prítomnom čase, v imperfekte a v perfekte, rozkazovací spôsob (imperatív) sloviess I. a II. triedy, prítomný podmieňovací spôsob (kondicionál prítomný) sloviess I. a II. triedy, prítomný podmieňovací spôsob (kondicionál prítomný) slovesa „**te jel**“, podmieňovací spôsob minulý (kondicionál minulý) sloviess I., II., III. triedy. Pri príslovkách uvádzame ich odvodzovanie od prídavných mien, podstatných mien a predložiek, pravidelné a nepravidelné stupňovanie prísloviess. Pri predložkách uvádzame ich význam a spájanie s podstatným menom.

Pri spojkách uvádzame príklady používania zlučovacích spojok – **the, u, ta** a príklady používania zlučovacích spojok – **kaj, te**. Pri časticiach uvádzame používanie častíc – **te, mi, ma** a modálnych častíc **šaj** (môcť) a **našti** (nemôcť). Pri citoslovciach uvádzame ich význam.

ABECEDA A GRAMATICKÁ NORMA

Rómska abeceda/Romaňi abeceda

a a, b be, c ce, č č, čh čh, d de, d' d', dz dz, dž dž, e e, f ef, g ge, h ha, ch ch, i i, j j, k ka, kh kh, l el, l' el', m em, n en, ň ň, o o, p pe, ph ph, r er, s es, š š, t te, t' t', th th, u u, v ve, z z, ž ž

V rómčine sa používa hláskové písmo latinského pôvodu. Rómska abeceda má niektoré hlásky, ktoré slovenská abeceda nemá a niektoré hlásky slovenskej abecedy v rómčine chýbajú. Hláska sa zapisuje jedným alebo viacerými písmenami, alebo písmenami, ktoré sú doplnené o diakritické znamienko – **mäkčeň**. Mäkké hlásky **d', t', ň, l'** sa vždy označujú mäkčeňom aj prípadoch, že v slovách po nich nasledujú samohlásky **i** a **e**.

Príklady: **d'ives** – deň, **pal'is** – potom, **pa'ni** – voda, **ra'ti** – v noci, **te chu'tel** –skočiť.

V rómskej abecede existujú zložky – spojenie dvoch písmen, ktoré predstavujú jednu hlásku, jeden zvuk: **ch** (c+h), **dz** (d+z), **dž** (d+ž)

V rómskej abecede nie je tvrdé y. V slovách, v ktorých sa vyskytujú tvrdé spoluhlásky **d, t, n, l**, píšeme mäkké i, ale vyslovujeme ich tvrdo. **Príklady:** **te dikhel** – vidieť, **dilos** – obed, **te demel** – udrieť, **nevo** – nový, **tiro** – tvoje, **dilino** – hlupák. Do rómskej abecedy neboli prijaté písmená **Q q, W w, X x**.

V rómčine sa prepisujú:

Q q ako – **kv** (kvazi)

X x ako – **ks, gz** (taksikos, egzistinel)

Do rómčiny sa dostali zo slovenčiny termíny s dvojhĺaskou **ia, ie, iu**, ktoré sa v rómčine zapisujú ako **ija, ije, iju**. **Príklady: populacija, tendencija, gimnazijum**. Na rozdiel od slovenčiny rómčina má ďalšie štyri spoluhlásky indického pôvodu – neznelé aspiranty: **čh, kh, ph, th**, ktoré sa vyslovujú s prídychom. Každá aspirovaná spoluhláska má svoju párovú neaspirovanú spoluhlásku:

k – kh	koro – slepý	khoro – džbán
p – ph	te perel – padať	te pherel – čerpať
t – th	the – a, i, aj (spojka),	te – ak, keď (častica); pri infinitívnom tvare sloviess
		te kerel – robiť
č – čh	te čorel – kradnúť	te čhorel – liať, sypať

PRÍZVUK

V severocentrálnom dialekte rómčiny je prízvuk obvykle na predposlednej slabike fonetického celku. Fonetický celok môže byť jedno slovo alebo aj podstatné meno po predložke, napr. pal **o** dad [pal o dat] (o otcovi) u troj a viacslabičných mien je prízvuk na tretej slabike od konca, napr. da**des**kero (otcov)

VIAZANIE SLOV

Dve slová sa vyslovia ako jeden celok, ak za slovom končiacim na vokál nasleduje slovo začínajúce tiež na vokál. Toto viazanie sa zapisuje apostrofom, ktorý nahrádza koncovkový vokál, napr. K'oda hin? = **Ko o**da hin? (Kto to je?)

GRAMATICKÉ KATEGÓRIE

V rómčine máme

- menné slovné druhy, t. j. člen (**artiklos**), podstatné mená (**šerutne nava**), prídavné mená (**kijathode nava**), zámená (**vašonava**) a číslovky (**ginutne**),
- slovesá (**kerutne**),
- neohybné slovné druhy, t. j. príslovky (**paškerutne**), predložky (**anglonava**), spojky (**phandune**), častice (**lavora**), citoslovce (**vičinde**).

Podstatné a prídavné mená, ako aj niektoré ostatné mená, rozdel'ujeme do troch skupín:

- mená oikoklitické (pôvodné) koncovkové,
- mená oikoklitické (pôvodné) bezkoncovkové,
- mená xenoklitické (prevzaté).

Mená oikoklitické, a to koncovkové aj bezkoncovkové, predstavujú slová pôvodné a tzv. staré výpožičky (z perzštiny, arménčiny, gréčtiny). Tretiu skupinu, mená xenoklitické, predstavujú tzv. nové lexikálne výpožičky, t. j. slová prevzaté v neskoršej dobe z gréčtiny, a potom zo srbčiny, rumunčiny, maďarčiny, slovenčiny a slovenských dialektov, karpatskej nemčiny, prípadne z poľštiny, rusínčiny, ukrajinčiny či iných jazykov. Skloňujú sa podstatné mená, prídavné mená, zámená, číslovky a člen. Slovesá sa časujú.

Pri menných slovných druhoch sa rozoznávajú nasledujúce gramatické kategórie:

- rod, životnosť,
- číslo,
- pád.

MENNÝ ROD

Rod je v rómčine dvojaký – mužský a ženský. Podstatné mená označujúce jedinca mužského pohlavia sú mužského rodu, napr. **o dad** (otec), **o phral** (brat). Príznačnou koncovkou pôvodných menných slovných druhov mužského rodu je **-o**, napr. **o čhavo** (syn), **cikno** (malý), **amaro** (náš). Podstatné mená označujúce jedinca ženského pohlavia sú ženského rodu, napr. **e daj** (matka), **e phen** (sestra). Príznačnou koncovkou pôvodných menných slovných druhov ženského rodu je **-i**, napr. **e rakli** (nerómske dievča), **cikni** (malá), **amari** (naša). **Rómčina nemá stredný rod.**

Výnimky: o pañi (voda), **o/e vodi** (duša)

Častejšie koncovky xenoklitických podstatných mien mužského rodu sú **-os**, **-is**, menej časté sú **-as**, **-us**, napr. **o šustros** (obuvník), **o autobusis** (autobus), **o predsedas** (predseda), **o papus** (dedo). Koncovka xenoklitických podstatných mien ženského rodu je aj **-a**, napr. **e rokl'a** (sukňa), **e doktorka** (lekárka), **e taška** (taška).

ŽIVOTNOSŤ

Podstatné mená delíme na životné (o dad, e daj...), neživotné (o kher, o kašt...)

V rómčine máme dva rody – mužský má člen **o** (o dad, o phral...) a ženský rod má člen **e** (e daj, e phen...)

Číslo podstatných mien – rozlišujeme **jednotné číslo** – **o dad, o kher, e daj, e phen** a **množné číslo** – **o dada, o daja, o pheña**

V rómčine delíme podstatné mená na **vlastné** a **všeobecné**.

Podľa životnosti delíme všetky podstatné mená na:

- životné – označujú osoby a zvieratá, napr. **e phen** (sestra), **o phral** (brat), **o čhavo** (chlapec), **o rikono** (pes), **e papin** (hus),
- neživotné – všetky ostatné podstatné mená, napr. **o kher** (maslo), **e suv** (ihla).

PÁD

Rómčina má podobne ako slovenčina kategóriu pádu, avšak tvorenie a funkcia jednotlivých pádov je odlišná. Rozoznáva nominatív, vokatív a šesť ďalších významových pádov tvorených na báze nepriameho kmeňa: akuzatív, datív, lokatív, ablatív, inštrumentál a genitív. Ďalej tvorí tzv. nepriamy pád.

Skloňovanie podstatných mien

V rómčine poznáme pre podstatné mená osem pádov a nepriamy pád.

1. Nominatív	ko? so?	kto? čo?
2. Vokatív	oslovenie	
3. Akuzatív	kas? so?	koho? čo?
4. Datív	kaske? soske?	komu? čomu?
5. Lokatív	kaste? soste?	-
6. Ablatív	kastar? sostar?	od koho? od čoho
7. Inštrumentál	kaha? soha?	s kým? s čím?
8. Genitív	kasker/o -i, -e?	čí? čia? čie?
	bi	bez

SKLOŇOVANIE PODSTATNÝCH MIEN

Mužský rod

Životné podstatné mená oikoklitické mužského rodu bez koncovky

	sg.		pl.	
nom.	phral	brat	phrala	bratia
vok.	phraleja!	brat!	phralale! phrala!	bratia!
ak.	phrales	brata	phralen	bratov
dat.	phraleske	bratovi	phralenge	bratom
lok.	phraleste	-	phralende	-
inštr.	phraleha	(s) bratom	phralenca	(s) bratmi
abl.	phralestar	od brata	phralendar	od bratov
gen.	phraleskero	brata	phralengero	bratov

Životné podstatné mená oikoklitické mužského rodu s koncovkou **o**

	sg.		pl.	
nom.	raklo	chlapec	rakle	chlapci
vok.	rakleja!	chlapče!	raklale!	chlapci!
ak.	rakles	chlapca	raklen	chlapcov
dat.	rakleske	chlapcovi	raklenge	chlapcom
lok.	rakleste	-	raklende	-
inštr.	rakleha	(s) chlapcom	raklenca	(s) chlapcami
abl.	raklestar	od chlapca	raklendar	od chlapcov
gen.	rakleskero	chlapca/chlapcove	raklengero	chlapcov

Životné podst. mená muž. rodu s koncovkami **-is, -os, -us, -as**

	sg.		pl.	
nom.	lavutaris	hudobník	lavutara	hudobníci
vok.	lavutarina!	hudobník!	lavutarale!	hudobníci!
ak.	lavutaris	hudobníka	lavutaren	hudobníkov
dat.	lavutariske	hudobníkovi	lavutarenge	hudobníkom
lok.	lavutariste	o hudobníkovi	lavutarende	o hudobníkoch
inšt.	lavutariha	(s) hudobníkom	lavutarenca	(s) hudobníkmi
abl.	lavutaristar	od hudobníka	lavutarendar	od hudobníkov
gen.	lavutariskero	hudobníkove	lavutarengere	hudobníkov

	sg.		pl.	
nom.	grofos	gróf	grofa	grófi
vok.	grofona!	gróf!	grofale!	grófi!
ak.	grofos	grófa	grofen	grófov
dat.	grofoske	grófovi	grofenge	grófom
lok.	grofoste	o grófovi	grofende	o grófoch
inšt.	grofoha(s)	grófom	grofenca	(s) grófmí
abl.	grofostar	od grófa	grofendar	od grófov
gen.	grofoskero	grófove	grofengere	grófov

	sg.		pl.	
nom.	papus	dedo	papi	dedovia
vok.	papu!	dedo!	papale!	dedovia!
ak.	papus	deda	papen	dedov
dat.	papuske	dedovi	papenge	dedom
lok.	papuste	o dedovi	papende	o dedoch
inšt.	papuha	(s) dedom	papenca	(s) dedmi
abl.	papustar	od deda	papendar	od dedov
gen.	papuskeru	dedove	papengeru	dedov

	sg.		pl.	
nom.	charťas	kováč	charťi	kováči
vok.	charťa!	kováč!	charťale!	kováči!
ak.	charťas	kováča	charťen	kováčov
dat.	charťaske	kováčovi	charťenge	kováčom
lok.	charťaste	o kováčovi	charťende	o kováčoch
inšt.	charťaha	(s) kováčom	charťenca	(s) kováčmi
abl.	charťastar	od kováča	charťendar	od kováčov
gen.	charťaskeru	kováčove	charťengeru	kováčov

Neživotné podstatné mená oikoklitické mužského rodu bez koncovky

	sg.		pl.	
nom.	kher	dom	khera	domy
vok.	-		-	
ak.	kher	dom	khera	domy
dat.	khereske	domu	kherenge	domom
lok.	khereste		kherende	
inšt.	khereha	(s) domom	kherenca	(s) domami
abl.	kherestar	od domu	kherendar	od domov
gen.	khereskero	-	kherengeru	-

Neživotné podstatné mená oikoklitické mužského rodu s koncovkou **o**

	sg.		pl.	
nom.	khosno	šatka	khosne	šatky
vok.	-		-	
ak.	khosno	šatku	khosne	šatky
dat.	khosneske	šatke	khosnenge	šatkám
lok.	khosneste	šatke	khosnende	šatkách
inštr.	khosneha	so šatkou	khosnenca	so šatkami
abl.	khosnestar	od šatky	khosnendar	od šatiek
gen.	khosneskero	-	khosnengeru	-

Neživotné xenoklitické podst. mená mužského rodu s koncovkou **-os**.

	sg.		pl.	
nom.	stolkos	stolička	stolki	stoličky
vok.	-	-	-	-
ak.	stolkos	stoličku	stolki	stoličky
dat.	stolkoske	stoličke	stolkenge	stoličkám
lok.	stolkoste	-	stolkende	-
inštr.	stolkoha	so stoličkou	stolkenca	so stoličkami
abl.	stolkostar	od stoličky	stolkendar	od stoličiek
gen.	stolkoskero	-	stolkengere	-

Ženský rod

Životné podstatné mená oikoklitické ženského rodu bez koncovky

	sg.		pl.	
nom.	phen	sestra	pheňa	sestry
vok.	pheñije! pheñe!	sestra!	pheñale! pheña!	sestry!
ak.	pheňa	sestru	pheñen	sestry
dat.	pheňake	sestre	pheñenge	sestrám
lok.	pheňate	-	pheñende	-
inštr.	pheňaha	so sestrou	pheñenca	so sestrami
abl.	pheňatar	od sestry	pheñendar	od sestier
gen.	pheňakero	sestrin	pheñengero	sestier

Životné podstatné mená oikoklitické ženského rodu s koncovkou **i**

	sg.		pl.	
nom.	džuvl'i	žena	džuvl'a	ženy
vok.	džuvl'ije!	žena!	džuvl'ale!	ženy!
	džuvl'i!		džuvl'a!	
ak.	džuvl'a	ženu	džuvl'en	ženy
dat.	džuvl'ake	žene	džuvl'enge	ženám
lok.	džuvl'ate	-	džuvl'ende	-
inštr.	džuvl'aha	so ženou	džuvl'enca	so ženami
abl.	džuvl'atar	od ženy	džuvl'endar	od žien
gen.	džuvl'akero	ženin	džuvl'engero	žien

Životné xenoklitické podstatné mená ženského rodu s koncovkou **a**

	sg.		pl.	
nom.	doktorka	doktorka	doktorki	doktorky
vok.	doktorko!	doktorka!	doktorkale!	doktorky!
ak.	doktorka	doktorku	doktorken	doktorky
dat.	doktorkake	doktorke	doktorkenge	doktorkám
lok.	doktorkate	-	doktorkende	-
inštr.	doktorkaha	(s) doktorkou	doktorkenca	(s) doktorkami
abl.	doktorkatar	od doktorky	doktorkendar	od doktoriek
gen.	doktorkakero	doktorin	doktorkengero	doktoriek

Neživotné podstatné mená oikoklitické ženského rodu bez koncovky

sg.			pl.	
nom.	suv	ihla	suva	ihly
vok.	-		-	
ak.	suv	ihlu	suva	ihly
dat.	suvake	ihle	suvenge	ihlám
lok.	suvate	-	suvende	-
inštr.	suvaha	(s) ihlou	suvenca	(s) ihlami
abl.	suvatar	od ihly	suvendar	od ihiel
gen.	suvakero	-	suvengero	-

Neživotné xenoklitické podstatné mená ženského rodu s koncovkou **a**

sg.			pl.	
nom.	rok'la	sukňa	rokl'i	sukne
vok.	-		-	
ak.	rok'la	sukňu	rokl'i	sukne
dat.	rok'ake	sukni	rokl'enge	sukniam
lok.	rok'ate	-	rokl'ende	-
inštr.	rok'aha	(so) sukňou	rokl'enca	(so) sukňami
abl.	rok'atar	od sukni	rokl'endar	od sukien
gen.	rok'akero	-	rokl'engero	-

Neživotné podstatné mená pôvodné ženského rodu s koncovkou **i**

sg.			pl.	
nom.	piri	hrniec	pira	hrnce
vok.	-		-	
ak.	piri	hrniec	pira	hrnce
dat.	pirake	hrncu	pirenge	hrncom
lok.	pirate	-	pirende	-
inštr.	piraha	(s) hrncom	pirenca	(s) hrncami
abl.	piratar	od hrnca	pireNDAR	od hrncov
gen.	pirakero	-	pirengero	-

ARTIKLOS – ČLEN

Rómčina má len dva rody – mužský a ženský. Ako poznáme akého rodu je napr. podstatné meno? Pred podstatným menom bližšie vymedzeným stojí v rómčine člen (určitý).

Tvary člena v priamom nominatívnom páde:

rod mužský jednotné číslo
rod ženský jednotné číslo

o čhavo
e čhaj

syn/chlapec
dcéra/dievča

Tvary člena nepriameho pádu:

Člen, ak stojí pred podstatným menom v inom páde ako v nominatíve má vždy tvar nepriameho pádu.

Nepriamy pád rod mužský jednotné a množné číslo:

	sg.		pl.	
N	o phral	brat	o phrala	bratia
A	le phrales	brata	le phralen	bratov
D	le phraleske	bratovi	le phralenge	bratom
L	le praleste	o bratovi	le phralende	o bratoch
I	le phraleha	s bratom	le phralenca	s bratmi
Abl.	le phralestar	od brata	le phralendar	od bratov
G	le phraleskero	bratova	le phralengero	bratov

Nepriamy pád rod ženský jednotné a množné číslo

	sg.		pl.	
N	e phen	sestra	o pheňa	sestry
A	la pheňa	sestru	le pheňen	sestry
D	la pheňake	sestre	le pheňenge	sestrám
L	la pheňate	o sestre	le pheňende	o sestrách
I	la pheňaha	so sestrou	le pheňenca	so sestrami
Abl.	la pheňatar	od sestry	le pheňendar	od sestier
G	la pheňakero	sestrin	le pheňengero	sestier

KIJATHODE NAVA/PRÍDAVNÉ MENÁ

V rómčine rozlišujeme tri základné skupiny prídavných mien:

1. Pôvodné prídavné mená, ktorých nominatív je bez koncovky – **šukar**.
2. Pôvodné prídavné mená, ktorých nominatív jedn. č. má koncovku:
 - v mužskom rode **-o**,
 - v ženskom rode **-i**, napr. **bar/o -i** (vel'ký, vel'ká), **cikn/o -ňi** (malý, malá), **ratval/o, -li** (krvavá, krvavý), **lond/o, -ďi** (slaný, slaná), **tat/o, -ťi** (teplý, teplá), v ženskom rode dochádza k mäkkčeniu spoluhlások, a to **d** na **ď**, **l** na **ľ**, **n** na **ň**, **t** na **ť**.
3. Prevzaté prídavné mená, ktorých nominatív jednotného čísla má v obidvoch rodoch koncovku **-o**, napr. (**belavo/modrý**, **rendešno/poriadny**, **šargo/žltý**).

Skloňovanie prídavných mien

sg	m		f		pl m+f	
nom.	baro	vel'ký	bari	vel'ká	bare	vel'ké
vok.	bareja!	vel'ký!	barije!	vel'ká!	barale!	vel'ké!
ak.	bares	vel'kého	bara	vel'kú	baren	vel'ké
dat.	bareske	vel'kému	barake	vel'kej	barenge	vel'kým
lok.	bareste	-	barate	-	barende	-
inštr.	bareha	(s) vel'kým	baraha	(s) vel'kou	barenca	(s) vel'kými
abl.	barestar	(od) vel'kého	baratar	(od) vel'kej	barendar	(od) vel'kých
gen.	bareskero	vel'kého	barakero	vel'kej	barengero	vel'kých
nepr. pád	bare		bara		bare	

<i>sg</i>	<i>m</i>		<i>f</i>		<i>pl m+f</i>	
nom.	šukar	pekný	šukar	pekná	šukar	pekné
vok.	šukareja!	pekný!	šukarije!	pekná!	šukarale!	pekné!
ak.	šukares	pekného	šukara	peknú	šukaren	pekné
dat.	šukareske	peknému	šukarake	peknej	šukarenge	pekným
lok.	šukareste	-	šukarate	-	šukarende	-
inštr.	šukareha	(s) pekným	šukaraha	(s) peknou	šukarenca	(s) peknými
abl.	šukarestar	(od) pekného	šukaratar	(od) peknej	šukarendar	(od) pekných
gen.	šukareskero	pekného	šukarakero	peknej	šukarengero	pekných
nepr. pád	šukare		šukara		šukare	

<i>sg</i>	<i>m</i>		<i>f</i>		<i>pl m+f</i>	
nom.	šargo	žltý	šargo	žltá	šarge	žlté
ak.	šarges	žltého	šargona	žltú	šargen	žlté
dat.	šargoneske	žltému	šargonake	žltej	šargonenge	žltým
lok.	šargoneste	-	šargonate	-	šargonende	-
inštr.	šargoneha	(so) žltým	šargonaha	(so) žltou	šargonenca	(so) žltými
abl.	šargonestar	(od) žltého	šargonatar	(od) žltej	šargonendar	(od) žltých
gen.	šargoneskero	žltého	šargonakero	žltej	šargonengero	žltých
nepr. pád	šargone		šargona		šargone	

Stupňovanie prídavných mien

Niektoré prídavné mená sa stupňujú. Rozlišujeme tri stupne:

- 1. stupeň** – pozitív, napr. **šukar** (pekný), **baro** (veľký), **cikno** (malý)
- 2. stupeň** – komparatív sa tvorí príponou **-eder**, napr. **šukareder** (krajší), **bareder** (väčší), **cikneder** (menší).
- 3. stupeň** – superlatív sa tvorí predponami **jekh-**, **nek-**, **lek-**, ktoré sa pripájajú ku komparatívu, napr. **jekhšukareder/nekšukareder/lekšukareder** (najkrajší), **jekhbareder/nekbareder/lekbareder** (najväčší), **jekhcikneder/nekcikneder/lekcikneder** (najmenší).

Nepravidelné stupňovanie

Nepravidelne sa stupňujú dve prídavné mená – **lačho**, **nalačo**:

1. lačo (dobrý)	1. nalačo (zlý),
2. feder (lepší)	2. goreder (horší),
3. jekhfeder (najlepší)	3. jekhgoreder (najhorší).

Nestupňujú sa prídavné mená odvodené od nejakého materiálu, napr. **trastuno** (železný), **kaštuno** (drevený), **somnakuno** (zlatý).

VAŠONAVA/ZÁMENÁ

V rómčine rozlišujeme zámená:

1. osobné

me (ja)	amen (my)
tu (ty)	tumen (vy)
jov (on)	jon (oni)
joj (ona)	jon (ony)

2. privlastňovacie zámená

sg. m	sg. f	pl. m+f
1. miro môj	miri moja	mire moje
2. tiro tvoj	tiri tvoja	tire tvoje
3. lesk(e)ro jeho	lesk(e)ri jeho	lesk(e)re jeho
3. lak(e)ro jej	lak(e)ri jej	lak(e)re jej
1. amaro náš	amari naša	amare naše
2. tumaro váš	tumari vaša	tumare vaše
3. leng(e)ro ich	leng(e)ri ich	leng(e)re ich

3. zvrtné zámená

pes (seba, sa pri sg.)
pen (seba, sa pri pl.)

Zvrtné zámená **pes** a **pen** sa používajú v 3. osobe sg. a v 3. osobe pl.

sg.	pl.
3. peskero svoj	pengero svoji
peskeri svoja	pengeri svoje
peskere svoje	pengere svoje

4. ukazovacie zámená

(k)ada (tento)
(k)oda (tamten)
(k)adi (táto)
(k)odi (tamtá)
(k)aja (tá, táto)
(k)oja (tamtá)
oka (tamten – väčšia vzdialenosť)
oki (tamtá – väčšia vzdialenosť)

5. opytovacie zámená:

ko? (kto?)
so? (čo?)
savo? (aký?)

6. vzťažné zámená:

so (čo)
kaj (kde)
savo (ktorý)

7. neurčité zámená:

vareko/dareko (niekto)
vareso/dareso (niečo)
varesavo/daresavo (nejaký)
chocko/chočko (hocikto)
chocsavo/chočsavo (hocijaký)
chocso/chočso (hocičo)
sako (každý)
makarko (hocikto)
makarso (hocičo)
makarsavo (hocijaký)

8. záporné zámená:

ňiko (nikto)
nič (nič)
ňisavo (nijaký)
ňik(h)aj (nikde)
ňisar (nijako)

Prehl'ad skloňovania opytovacích zámen

Nominatív	ko? kto?	so? čo?
Vokatív	ko? kto?	
Akuzatív	kas? koho?	so? čo?
Datív	kaske? komu?	soske? čomu?
Lokatív	kaste? u koho?, pri kom?	soste? čoho?
Inštrumentál	kaha? s kým?	soha? s čím?
Ablatív	kastar? od koho?	sostar? od čoho?
Genitív	kasker/o -i, -e čí?, čia?, čie?	

Skloňovanie osobných zámen**sg.**

N	me ja	tu ty	jov on	joj ona
A	man mňa	tut teba	les jeho	la ju
D	mange mne	tuke tebe	leske jemu	lake jej
L	mande o mne/u mňa	tute o tebe/u teba	leste o ňom/u neho	late o/u nej
I	manca so mnou	tuha s tebou	leha s ním	laha s ňou
Abl.	mandar odo mňa	tutar od teba	lestar od neho	latar od nej
G	bi miro bezo mňa	bi tiro bez teba	bi leskero bez neho	bi lakero bez nej

pl.

N	amen my	tumen vy	jon oni/ony
A	amen nás	tumen vás	len ich
D	amenge nám	tumenge vám	lenge im
L	amende o nás	tumende vás	lende o nich
I	amenca nami	tumenca vami	lenca s nimi
Abl.	amendar nás	tumendar vás	lendar od nich
G	bi amaro bez nás	bi tumaro bez vás	bi lengero bez nich

GINUTNE/ČÍSLOVKY

Základné číslovky

nula	0	dešujekh	11	tranda	30
jekh	1	dešuduj	12	saranda	40
duj	2	dešutrin	13	penda	50
trin	3	dešuštar	14	šovardeš	60
štar	4	dešupandž	15	eftavardeš	70
pandž	5	dešušov	16	ochtovardeš	80
šov	6	dešefta	17	eňavardeš	90
efta	7	dešocho	18	šel	100
ochto	8	dešeňa	19	duj šel	200
eňa	9	biš	20	ezeros	1000
deš	10			duj ezera	2000
				milijonos	1000 000

Číslovky 21 – 29 sa tvoria ako číslovky 11 – 19, napr. **bišujekh** (21), **bišuduj** (22), ... **bišeňa** (29). K ostatným desiatkam sa jednotky pripájajú spojku **the** – **trandathejekh** (31), **sarandatheochto** (48), **eňavardešthepandž** (95), **pendatheefta** (57).

Základné číslovky sa skloňujú ako prídavné mená typu **šukar** okrem **efta**, **ochto**, **eňa** a ich zloženín, ktoré majú nepriamy pád zhodný s nominatívom.

Ak hovoríme o osobách, v rómčine nemôžeme použiť iba číslovky alebo výrazy množstva, ale túto skutočnosť musíme vyjadriť slovom **dženo** (m), **džeňi** (f) – bytosť, osoba, napr.

Keci džene san tumen khere? (Kol'ko je vás doma?)

Amen sam khere pandž džene. (Nás je doma päť.)

Keci džeňa avile? (Kol'ko ich prišlo/žien/?)

Avile savore džeňa. (Prišli všetky.)

Radové číslovky

Radové číslovky, okrem **prvý**, **druhý**, sa v rómčine tvoria príponou **-to**, ktorá sa pripája k základnej číslovke a je spoločná pre oba rody: **trito** (tretí/tretia), **štarto** (štvrtý/štvrtá), **pandžto** (piaty/piata).

Na vyjadrenie radovej číslovky prvý sa používajú okrem pôvodného výrazu **jekhto** prevzaté tvary: **peršo**, **elšino** alebo **ešebno**. V zložených radových číslovkách sa však používa tvar **jekhto**, napr. **deš-u-jekhto** (jedenásty), **biš-u-jekhto** (dvadsiaty prvý).

Radová číslovka druhý sa vyjadruje dvomi spôsobmi:

1. Ak ide iba o dva predmety alebo dve osoby, používame slovo **aver**, napr. **Hin man duj phrala. Jekh bešel mek khere, aver hin imar romňaha.** (Mám dvoch bratov. Jeden býva ešte doma, druhý je už ženatý.)
2. Ak ide o určenie poradia, používame slovo **dujto**, napr. **Hin man trin pheňa. Jekh bešel mek khere, dujto hin romeha u trito bešel manca andro foros.** (Mám tri sestry. Jedna býva ešte doma, druhá je vydatá a tretia býva so mnou v meste.)

Radové číslovky sa skloňujú ako cudzie prídavné meno. Medzi kmeň a pádovú koncovkou sa vkladá **-on-**, napr. **dujto**, **dujtone**, **dujtoneske** atď.

Nepravidelné tvary: **angluno/peršo/elšino/ešebno** (prvý), **aver/dujto** (druhý), **trito** (tretí), **ezerošno/ezerutno** (tisíci).

Neurčité číslovky

Výrazy pre neurčité číslovky (**but**, **ajci**, **frima/čino/čulo/čuno/čepo/sal'ig/sikra/bil'a/jekhnaj**, **keci**, **pherdo**, **savore**) plnia funkciu:

- číslovky – vyjadrujú počet kusov,
- príslovky – označujú časový úsek (okrem **pherdo** a **savore**).

Nominatív, nepriamy pád, akuzatív čísloviek **but** (veľa/mnoho), **ajci** (tol'ko):

nom.	but , ajci
nepr. pád	bute , ajci
ak. (osoby)	buten , ajcen
(veci)	but , ajci

Po určitých a neurčitých číslovkách a po výrazoch označujúcich množstvo stojí počítané podstatné meno v nominatíve singuláru zakaždým, keď pred ním stojí číslovka **jekh**, prípadne plurálu v prípade ostatných čísloviek, napr. **jekh čhaj** (jedno dievča), **bišupandž phaba** (dvadsaťpäť jablák), **ajci manuša** (tol'ko ľudí), **but love** (veľa peňazí), **kotor maro** (kúsok chleba).

Výnimky

Podstatné mená **d'ives** (deň), **čhon** (mesiac) a **berš** (rok) stoja po číslovke alebo výraze množstva v nominatíve sg. **trin d'ives** (tri dni), **šov čhon** (šesť mesiacov), **but berš** (veľa rokov).

Ak sú tieto tri podstatné mená zdobnené alebo v spojení s prívlastkom, stoja po číslovke v nominatíve pl. **trin beršora** (tri rôcky), **štar šukar d'ivesa** (štyri pekné dni), **šov bachtale čhona** (šesť šťastných mesiacov). V ostatných pádoch je počítané podstatné meno v príslušnom páde, ale číslovka alebo výraz množstva je v nepriamom páde, napr. **jekha čhake** (dat.) – jednému dievčaťu, **trine phralenca** (inštr.) – s tromi bratmi, **štare beršengero** (gen.) – štvorročný, **kotore mareha** (s kúskom chleba).

Násobné číslovky

Násobné číslovky sa tvoria príponou **-var**, ktorá sa pripája k základným, radovým, neurčitým číslovkám – **dešvar** (desaťkrát), **deštovar** (desiatykrát), **kecivar** (kol'kokrát) alebo od **trin**, **štar** a **buter** príponou **-val**, napr. **trival** (trikrát), **štarval** (štyrikrát), **buterval** (viackrát).

V spojení so zámenom vyjadrujú číslovky definitívny počet:

- so duj** – obidva, obidvaja, obidve, obe
- so štar** – všetci štyria, všetky štyri
- so biš** – všetkých dvadsať

KERUTNE/SLOVESÁ

Akanutno čiro (prítomný čas)

Rómske slovesá rozdel'ujeme do troch tried. Triedu určíme podľa zakončenia slovesa v neurčitku alebo podľa tvaru slovesa v 3. osobe jednotného čísla, ktorý je zhodný s neurčitkom slovesa. Do I. triedy patria slovesá, ktorých slovesný kmeň sa končí na spoluhlásku. Prítomný čas sloves I. triedy sa tvorí od slovesného kmeňa pridaním koncoviek **av, es, el, as, en, en**.

Sponové sloveso **te avel/jel** (byť) v prítomnom čase

1. me som (ja som)	amen sam (my sme)
2. tu sal (ty si)	tumen san (vy ste)
3. jov hino/hin (on je)	jon hine/hin (oni/ony sú)
joj hiňi/hin (ona je)	

Tvary **hino, hiňi, hine** sa používajú pri životných menách

Zápor slovesa **te avel/jel**

1. me na som	amen na sam
2. tu na sal	tumen na san
3. jov nane	jon nane
joj nane	

Slovesá I. triedy: te kerel (robiť)

1. me ker-av	robím	amen ker-as	robíme
2. tu ker-es	robíš	tumen ker-en	robíte
3. jov/ov ker-el	robí	jon/on ker-en	robia

Slovesá II. triedy

Do II. triedy patria slovesá, ktorých slovný základ sa končí na samohlásku **a**. Ide o tzv. **a** kmeň. Prítomný čas sloves druhej triedy sa tvorí od slovesného kmeňa pridaním koncoviek:

v, s, l, s, n, n:

te chal (ješť)

1. me cha-v	jem	amen cha-s	jeme
2. tu cha-s	ješť	tumen cha-n	jete
3. jov/ov cha-l	je	jon/on cha-n	jedia
joj/oj cha-l	je		

Slovesá III. triedy

Vyjadrujú pasívnosť, statickosť, iba výnimočne môžu byť niektoré prechodné (**labil'om o angušť, demad'il'om o pindro**)

Slovesá III. triedy sú historicky odvodené od rôznych základov a pôvodného slovesa **te ovel** (stať sa, nastať), z ktorého sa zachovala len morféma **-uv-**. Morféma **-uv-** sa zachovala vo všetkých dialektoch v 1. osobe oznamovacieho spôsobu sg. a pl. a v 2. osobe sg. rozkazovacieho spôsobu. Takto odvodené slovesá vyjadrujú polohu alebo stav.

Sloveso III. triedy **te paš'ol** sa teda v prítomnom čase časuje:

1. me paš'- uv -av	ležím	amen paš'- uv -as	ležíme
2. tu paš'- os	ležíš	tumen paš'- on	ležíte
3. jov/ov paš'- ol	leží	jon/on paš'- on	ležia

Perfektum slovies I. a II. triedy – minulý čas /dokonavý/

Vyjadruje:

1. minulý dej zavriešený, ohraničený, ukončený,
2. dej, ktorého výsledok je zjavný i v prítomnosti.

Tvorí sa od kmeňa prítomného pomocou osobných koncoviek perfekta, pred ktorými dochádza k mäkkému spoluhlások **d, t, n, l** vo všetkých osobách, okrem 3. os. pl.

Koncovky perfekta: **-om, -al, -a(s), -am, -an, -e**

I. trieda

1. me kerd'om (ja som urobil/-a)	amen kerd'am (my sme urobili)
2. tu kerd'al (ty si urobil/-a)	tumen kerd'an (vy ste urobili)
3. jov/joj kerd'a(a) (on urobil/ona urobila)	jon kerde (oni urobili)

Perfektum slovies II. triedy

Perfektum slovies II. triedy sa tvorí od prítomného slovesného kmeňa (končiaceho na samohlásku **-a**, morfémiami **-n/-nd/-dn-** a osobnými koncovkami perfekta, pred ktorými dochádza okrem 3. osoby pl. k zmäkčeniu poslednej hlásky vložených morfémi.

te asal (smiať sa)

1. asa-nd'-om (usmial/-a som sa)	asa-nd'-am (usmiali sme sa)
2. asa-nd'-al (usmial/-a si sa)	asa-nd'-an (usmiali ste sa)
3. asa-nd'-a(s) (usmial/-a sa)	asa-nd'-e (usmiali sa)

Perfektum slovies III. triedy

Perfektum slovies III. triedy sa tvorí pomocou morfémy **-il'**, ktorá sa vkladá medzi kmeň slova a osobnú koncovku perfekta. Jedine v 3. os. pl. morféma má tvar **-il-**

Perfektum vzorového slovesa **te paš'ol**

1. (me) paš'-il'-om (l'ahol/l'ahla som si)	(amen) paš'-il'-am (my sme si l'ahli)
2. paš'-il'-al (l'ahol/l'ahla si)	paš'-il'-an (vy ste si l'ahli)
3. paš'-il'-a(s) (l'ahol/l'ahla si)	paš'-il'-e (oni si l'ahli)

Imperfektum – minulý čas nedokonavých slovies I., II. a III. triedy

Imperfektum vyjadruje minulý dej trváci čas. Hovorí o tom, čo sa kedysi dialo, popisuje okolnosti, za ktorých sa iný dej odohral, často /nie však vždy/ vyjadruje čas nedokonavých slovies. Tvorí sa príponou **-as-**, ktorá sa pridáva k príslušným tvarom prítomného času. V 2. os. sg. a 1. os. pl. sa mení koncová spoluhláska **-s-** na **-h**.

I. trieda

1. (me) kerav-as (ja som robil/-a)	(amen) kerah-as (my sme robili)
2. kereh-as (ty si robil/-a)	keren-as (vy ste robili)
3. kerel-as (on/ona robil/-a)	keren-as (oni robili)

II. trieda

1. (me) asav-as (smial/-a som sa)	(amen) asah-as (smiali sme sa)
2. asah-as (smial/-a si sa)	asan-as (smiali ste sa)
3. asalas (smial/-a sa)	asan-as (smiali sa)

III. trieda

1. (me) paš'uvav-as (ležal/-a som)	(amen) paš'uvah-as (ležali)
2. paš'oh-as (ležal/-a si)	paš'on-as (ležali)
3. paš'ol-as (ležal/-a si)	paš'on-as (ležali)

Budúci čas slovíes I., II. triedy a slovesa „te avel“

Budúci čas sa v rómčine tvorí príponou **-a**, ktorá sa pripája k príslušným tvarom prítomného času. V tvaroch zakončených na **-s** (t.j. 2. os. sg. a 1. os. pl.) sa toto **-s** pred príponou **-a** mení na **-h**.

I. trieda

1. (me) kerav-a (urobím)	(amen) kerah-a (urobíme)
2. (tu) kereh-a (urobíš)	(tumen) keren-a (urobíte)
3. (jov/joj) kerel-a (urobí)	(jon) keren-a (urobia)

II. trieda

1. (me) asav-a (zasmejem sa)	(amen) asah-a (zasmejeme sa)
2. (tu) asah-a (zasmeješ sa)	(tumen) asan-a (zasmejete sa)
3. (jov/joj) asal-a (zasmeje sa)	(jon) asan-a (zasmejú sa)

Sloveso **te avel** tvorí budúci čas od kmeňa **av-**, ktorý má takisto význam nastávať, prichádzať.

1. (me) avav-a (prídem/budem)	(amen) avah-a (prídeme/budeme)
2. (tu) aveh-a (prídeš/budeš)	(tumen) aven-a (prídete/budete)
3. (jov/joj) avel-a (príde/bude)	(jon) aven-a (prídu/budú)

V hovorenej reči dochádza pri tvaroch budúceho času ku kráteniu:

- pri slovesách I. triedy odpadáva samohláska **-e-**, ktorá bola súčasťou osobných koncoviek 3. os. sg. a 2. a 3. os. pl.
- v 1. os. sg. a pl. slovíes I. zriedkavejšie aj II. triedy, môže dôjsť ku zjednodušeniu zakončenia **-ova** a **-aha** iba na **-á**. Toto nahradenie skupiny hlások dlhou samohlásky **-á** sa označuje aj v písanom texte.

1. (me) kerá (urobím)	(amen) kerá (urobíme)
2. (tu) kereha (urobíš)	(tumen) kerna (urobíte)
3. (jov/joj) kerla (urobí)	(jon) kerna (urobia)

Sloveso **te avel** môže v 3. os. sg. a pl. stratiť samotný kmeň **av-**

1. (me) avá (prídem)	(amen) avá (prídeme)
2. (tu) aveha (prídeš)	(tumen) avna (prídete)
3. (jov/joj) avla, ela (prídem)	(jon) avna, ena (prídu)

Budúci čas sloviess III. triedy

Budúci čas sloviess III. triedy sa tvorí koncovkou **-a**, ktorá sa pripája k príslušným tvarom prítomného času. I v tomto prípade dochádza ku zmene **-s** na **-h**.

1. (me) paš'uvav-a (l'ahnem si)	(amen) paš'uvah-a (l'ahneme si)
2. (tu) paš'oh-a (l'ahneš si)	(tumen) paš'on-a (l'ahnete si)
3. (jov/joj) paš'ol-a (l'ahne si)	(jon) paš'on-a (l'ahnú si)

V 1. os. sg. a pl. sa môžeme stretnúť aj so skrátenými tvarmi (me/amen) paš'uvá.

Prechodník

Príponou **-indos/-andos** sa odvodzujú prechodníky od niektorých pôvodných sloviess (všetkých troch slovesných tried), napr. **bešel, bešindos** (sedieť, posediačky), **paš'ol, paš'indos** (ležať, poležiačky), **rovel, rovindos** (plakať, plačúc), **khelel, khel'indos** (tancovať, tancujúc), **asa, asandos** (smať sa, smejúc), **prastal, prastandos** (utekať, utekajúc), **chasal, chasandos** (kaš'ať, kaš'ajúc).

Rozkazovací spôsob (imperatív) sloviess I. a II. triedy

2. osoba sg. rozkazovacieho spôsobu sa u sloviess I. a II. triedy zhoduje s prítomným kmeňom, napr. **ker!** (rob!), **paťa!** (ver!)

1. a 2. pl. rozkazovacieho spôsobu sa zhoduje s tvarom 1. a 2. osoby oznamovacieho spôsobu prítomného času, avšak nikdy sa nepoužívajú osobné zámená:

1. os. pl. keras! (robme!)	paťas! (verme!)
2. os. pl. keren! (roberte!)	paťan! (verte!)

Slovesný zákaz (prohibitív) sa v rómčine tvorí záporom **ma** + príslušným tvarom rozkazovacieho spôsobu: **ma ker!** (nerob!), **ma paťa!** (never!, nemysli si!), **ma ladžan!** (nehanbite sa!)

Prosba a zdôraznenie príkazu

V rómčine neexistuje výraz, ktorý by presne zodpovedal slovenskému slovu prosím.

V prípade rozkazu sa používa príslovka **ča** (len). Ak chceme dodať príkazu zdvorilostný tón, príslovku **ča** dáme za sloveso. V takomto prípade môžeme rozkaz preložiť do slovenčiny v spojení so slovom prosím, napr.

Av arde! (Pod' sem!)

Av ča arde! (Pod' sem, prosím!)

Ak umiestnime príslovku **ča** pred sloveso v rozkazovacom spôsobe, tón sa zmení, príkaz zosilnie, napr.

Dža khere! (Bež domov!)

Ča dža (imar) khere! (Len /už/ bež /pekne/ domov!)

Prítomný podmieňovací spôsob (kondicionál prítomný) slovies I. a II. triedy

Tvary prítomného podmieňovacieho spôsobu (kondicionálu) sa zhodujú s tvarmi imperfekta. Pokiaľ nie je z kontextu jasné, či ide o podmieňovací spôsob alebo a imprefektum, používa sa v prípade podmieňovacieho spôsobu prevzatá častica **bi**, prípadne **bo**:

Džavas bi andro foros, cinavas bi odoj lon, thud the aro. (Išla by som do mesta, kúpila by som tam soľ, mlieko a múku.)

Podmieňovací spôsob prítomný sa v rómčine používa podobne ako v slovenčine na vyjadrenie uskutočniteľnej podmienky. Spravidla sa uvádza podmieňovacou spojkou **te** (ak, keby), prípadne inými spojovacími výrazmi či časticami. Niekedy sa však neuvádza ničím a skutočnosť, že ide o podmieňovací spôsob, vyplynie iba z kontextu.

Podmieňovací spôsob je – podobne ako v iných jazykoch – tiež jedným zo spôsobov zdvorilosti:

Av ajso lačo/lači ... (Buď taký/á dobrý/dobrá... je rozkaz,

Avehas ajso lačo/lači... (Bol/a by si taký/á dobrý/dobrá... je len zdvorilá nezáväzná otázka.)

Prítomný podmieňovací spôsob (kondicionál prítomný) slovesa „te jel”

Sloveso **te jel** tvorí prítomný podmieňovací spôsob od kmeňa **av-** (tak ako v prípade rozkazovacieho spôsobu a budúceho času) príponou imperfekta **-as**:

sg.	pl.
1. me avavas, avás (bol/a by som)	amen avahas, avás (boli by sme)
2. tu avehas (bol/a by si)	tumen avenas, avnas (boli by ste)
3. jov/voj avehas, avlas, elas (bol/a by)	jon avenas, avnas, enas (boli by)

Pravidlá o krátení tohto slovesa v prúde reči sú rovnaké ako v prípade budúceho času a imperfekta.

Podmieňovací spôsob minulý (kondicionál minulý) slovies I., II., III. triedy

Kondicionál minulý sa tvorí od tvarov perfekta príponou **-as**.

V 3. os. sg. a pl. sa vkladá pred koncovkou **-as** spoluhláska **-h-**, napr.

jov kerd'as + -as > jov kerd'ahas.

V 3. os. pl. existujú tri regionálne varianty

	I. trieda	II. trieda	III. trieda
sg.			
1.	me kerd'om- as	me chal'om- as	me paš'il'om- as
2.	tu kerd'al- as	tu chal'al- as	tu paš'il'al- as
3.	jov kerd'ah- as	jov chal'al- as	jov paš'il'al- as
pl.			
1.	amen kerd'am- as	amen chal'am- as	amen paš'il'am- as
2.	tumen kerd'an- as	tumen chal'an- as	tumen paš'il'an- as
3.	jon kerdeh- as kerd'ah- as kerdah- as	jon chaleh- as chal'ah- as chalah- as	jon paš'ileh- as paš'il'ah- as paš'il'ah- as

Podmieňovací spôsob minulý (kondicionál minulý) slovesa „te jel”

sg.	pl.
1. me ul'om- as	amen ul'am- as
2. tu ul'ah- as	tumen ul'an- as
3. jov ul'ah- as	jon uleh- as , ul'ah- as , ulah- as

PAŠKERUTNE/PRÍSLOVKY

Odvodzovanie prísloviiek

Príslovky sa odvodzujú od prídavných mien, podstatných mien označujúcich miestnu alebo časovú jednotku a od predložiek.

Príponou **-es** sa odvodzujú príslovky od prídavných mien. Napr. **tato, tates** (teplý, teplo), **šukar, šukares** (pekný, pekne), **bango, banges** (krivý, krivo), **čačo, čačes** (pravdivý, pravdivo), **pharo, phares** (ťažký, ťažko), **bachtalo, bachtales** (šťastný, šťastne). Pripája sa ku mennému kmeňu. Pri slovesných prídavných menách participiálneho pôvodu sa medzi kmeň a príponu **-es** vkladá **-on**, napr. **rušel, rušto, ruštones** (hnevať sa, nahnevany, nahnevane).

Príponou **-e** sa odvodzujú príslovky od:

- podstatných mien a majú tvar dávneho neproduktívneho lokálu (niekde/niekam), napr. **kher, khere** (dom, doma),
- od predložky, napr. **tel, tele** (pod, dole), **vaš, vaše** (za, zato), **paš, paše** (pri, pritom).

Príponou **-al** sa tvoria príslovky od podstatných mien a predložiek. Majú ablatívny tvar (odniekiaľ), napr. **kher, kheral** (dom/z domu), **agor, agoral** (koniec, od konca), **tel, telal** (pod, zo spodu), **paš, pašal** (pri, popri).

Stupňovanie prísloviiek

Niektoré príslovky sa stupňujú rovnako ako v slovenčine podľa 3 stupňov.

- phares** – ťažko
- phareder** – ťažšie
- jekhphareder/nekphareder** – najťažšie

Druhý a tretí stupeň sa tvorí rovnako ako 2. a 3. stupeň prídavných mien, a to:

- stupeň pripojením prípony **-eder** ku kmeňu príslovky
- stupeň pripojením predpony **jekh-/lekh-/nek-** k tvaru II. stupňa.

Nepravidelne stupňujeme dve príslovky:

1. lačhes, mištes (dobre)	namištes (zle)
2. feder (lepšie)	goreder (horšie)
3. jekhfeder/nekfeder (najlepšie)	jekhgoreder/nekhgoreder (najhoršie)

ANGLONAVA/PREDLOŽKY

Každá z predložiek má všeobecný význam alebo súbor významov. Konkrétny význam nadobúda až v spojení s podstatným menom. V rómčine sa každá predložka spája s dvomi pádmi. Jedným z nich je nominatív. Obyčajne v ňom býva podstatné meno bližšie určené. Podstatné mená bližšie neurčené, zámená osobné, opytovacie a neurčité sú v iných pádoch.

Spájanie predložiek s členom

Predložka tvorí s nasledujúcim menom fonetický celok, a preto ak sa stretne predložka zakončená samohláskou **-e** s členom, dochádza k elízii, t. j. koncové **-e** sa pri predložkách vypúšťa. Tento jav nie je ojedinelý ale naopak pravidelný, preto elíziu neoznačujeme apostrofom. Takáto predložka splyva s členom, napr. angle o kher > angl' o kher > anglo kher (pred domom, pred dom)

Význam jednotlivých predložiek

andal	– z (andal o gav – z mesta)
andre	– v, vo (andro foros – v meste, do mesta)
angle	– pred, kvôli (angle tute – pre teba, anglo kher – pred domom)
bi, bije	– bez (bi leskero – bez neho, bijo dad – bez otca)
ke, kije	– u, k (ko phral – k bratovi, u brata, kijo doktoris – k lekárovi, u lekára)
maškar	– medzi (maškar o Roma – medzi Rómami)
pal	– o (te vakerel pal o dživipen – rozprávať o živote) – po (te phirel pal e phuv – chodiť po zemi) – za (pal o kher – za domom)
paš	– pri, k, ku (paš o skamind – pri stole, paš e blaka – pri okne, k oknu)
pašal	– okolo (pašal o kher – okolo domu)
prekal	– cez (prekal o paňi – cez vodu)
perdal	– pre (ada hin perdal tute – to je pre teba)
tel	– pod (tel o skamind – pod stolom) – za, počas niečoho (tel jekh čhon – za jeden mesiac)
vaš	– za, namiesto (vaš o chaben – za jedlo, vaš tuke gel'om me – namiesto teba som išiel ja)
pre, pro	– na (pro skamind – na stole, pre fala – na stene)

SPOJKY/PHANDUNE

Zlučovacie spojky: *the, u, ta*

Všetky tieto tri spojky môžu mať význam slovenskej zlučovacej spojky **a**, používajú sa však aj v rôznych súvislostiach.

Spojka **the**:

- najčastejšie spája podstatné a prídavné mená, napr. **miro dad the miri daj** – môj otec a moja mama
- má tiež význam slovenského **i, aj, tiež**, napr. **varekana keren the buři** – niekedy aj pracujú

Spojka **u**:

- spája rôzne slovesá, napr. **o džuvl'a bešenas u o čhaja khelenas** – ženy sedeli a dievčatá tancovali
- v platnosti nadväzovacej častice stojí niekedy na začiatku vety, napr. **U tiro phral, savo hino?** – A tvoj brat, aký je?

Spojka **ta**:

- spája dve rovnaké slovesá na vyjadrenie trvania deja, napr. **pal'is imar ča vakerenas ta vakerenas** – potom už len rozprávali a rozprávali,
- v platnosti nadväzovacej častice stojí v spojení s opytovacími príslovkami, zámenami alebo inými časticami, napr. **Ta soske?** – A prečo?, **Ta na?** – A (hádám) nie?, **Ta kaj?** – Kdeže?

Podrad'ovacie spojky

Podrad'ovacie spojky sú: **kaj** a **te**.

Spojka **kaj**:

Je podrad'ovacia spojka, ktorá najčastejšie uvádza vedl'ajšie vety a má základný význam **že**. Spojením spojky **kaj** a častice **te** vzniká spájací výraz s významom účelovým – **aby**, napr.

Phenen le dadeske, kaj te avel khere! – Povedzte otcovi, aby prišiel domov!

V niektorých oblastiach sa nahrádza prevzatou spojkou **hoj**, napr. **Savore Roma džanen, hoj miro dad baro lavutaris** – Všetci Rómovia vedia, že môj otec je veľký huslista.

Spojka **te**:

Má najčastejšie význam podmieňovací – **ak, keď, keby**, napr. **Te kada na kerd'alas, me tuke nič na phend'omas** – Keby si to neurobil, ja by som ti nič nepovedal.

ČASTICE/LAVORA

Častice uvádzajú samostatné vety a naznačujú ich druh, modálny odtieň, citové zafarbenie a podobne.

Častice **te**, **mi**, **ma** vyjadrujú nasledujúce odtiene:

Častica **te**:

- príkaz alebo želanie, napr. **Oča, te na maren pen!** – Pozor, nech sa nebijú!
- neistotu, spochybnenie, napr. **Sar ča te na!** – Akoby nie!

Častica **mi**:

- sa používa v 3. osobe jednot. a množného čísla. Na vyjadrenie príkazu alebo želania, napr. **Mi šunen the jon!** – Nech počujú aj oni (ony)!, **Mi chan the o čhavore!** – Nech jedia aj deti!

Záporné častice **na** a **ma** vyjadrujú slovesný zápor. Častica **na** sa používa v spojení so slovesom v oznamovacom spôsobe, napr. **na sikh'los** – neučíš sa, **na, soske na chas?** – prečo neješ?

Častica **ma** sa používa v spojení so slovesom v rozkazovacom spôsobe, napr. **ma ker!** – nerob!

Modálne častice

Rómčina nemá modálne sloveso môcť. Modálny odtieň, ktorý v slovenčine toto sloveso vyjadruje, sa v rómčine vyjadruje časticami **šaj** (môcť) a **našti** (nemôcť), po ktorých nasleduje sloveso v príslušnom určitom tvare, napr. **Šaj aves manca?** – Môžeš ísť so mnou? **Oda našti keres!** – To nemôžeš robiť!

Povinnosť sa v rómčine vyjadruje prevzatým slovesom **te mušinel** (musieť), po ktorom nasleduje infinitív, napr. **Mušinav te phirel andre sikhad'i.** – Musím chodiť do školy.

Povinnosť sa vyjadruje aj slovesom **kampel** (je treba), ktoré sa obyčajne vyskytuje v 3. osobe jednotného čísla. Po ňom nasleduje buď infinitív alebo vedľajšia veta, napr. **Kampel te phirel andre sikhad'i!** – Treba chodiť do školy!, **Kampel, kaj te phiren andre sikhad'i!** – Je treba, aby ste chodili do školy!

VIČINDE LAVA/CITOSLOV CIA

Citoslovcia plnia v rómčine viac úloh:

Citoslovcia – **bo, ej, joj, juj, no, ča, aj** vyjadrujú nálady, city a vôl'u hovoriaceho, napr. **Ej, bo som bokhal'i!** – Ej, ale som hladná!, **Joj, na maren man!** – Joj, nebite ma!

Citoslovcia – **ara!** (chod' nabok, preč!), **aran!** (chod'te nabok, preč!), **dičha!** (aha! hl'ad'!), **dičhan!** (hl'ad'te!), **oča! očan!** (nože), napr. **Aran čhavale!** – Chod'te nabok, deti!, **Oča, gil'av mange!** – Nože, zaspievaj mi!

Príloha č. 2 – UČEBNÉ TEXTY

Príloha obsahuje učebné texty rómskych autorov uvedených v učebnici – Amari romaňi čhib 2. Učebné literárne originálne (autentické) texty – príbehy, rozprávky, poviedky, príslovia, básne sú zamerané na rozvoj čitateľskej gramotnosti žiakov.

Ciel'om pri čítaní je odhalenie zmyslových väzieb v čítanom texte. K tomu je potrebné pestovať techniku čítania a techniku porozumenia. Čítanie tiež napomáha lepšie si zapamätať rôzne javy (slovnej zásoby, pravopisu, gramatických konštrukcií), preto je veľmi vhodným prostriedkom pri výučbe.

Vybrané literárne texty majú na žiakov pôsobiť po estetickej, emocionálnej a etickej stránke a majú plniť rôzne komunikačné funkcie.

Správne čítanie znamená, že žiak číta bez formálnych a obsahových chýb, presne chápe to, čo číta. Pri budovaní tejto zručnosti je potrebné dodržiavať niekoľko metodických pravidiel. Predovšetkým je nutné trénovať čítanie hlasné aj čítanie potichu, pre seba. Žiaci sa tiež musia učiť, ako narábať s neznámymi slovami v texte. Je možné postupovať nasledovne. Prvým krokom je snažiť sa význam odhadnúť, ak to nie je možné, tak skúsiť pochopiť zmysel bez tohto slova, ak sa ani to nedá, nájdú si slovo napríklad v slovníku. Ďalej sa odporúča, aby si žiaci vyskúšali všetky typy čítania a viesť ich postupne k tomu, aby zvládali tiché čítanie, pri ktorom dokážu identifikovať zmysel textu bez prekladu. Takisto by sa žiaci mali učiť texty rôzne interpretovať a učiteľ by ich mal motivovať k tomu, aby čítali aj mimo vyučovania. Literárne texty obsahujú návrh otázok, ktorými môže učiteľ overiť úroveň pochopenia príbehu, rozprávky alebo poviedky. Otázky sa môžu rozšíriť, prípadne pri práci s textom sa môžu zaradiť aj úlohy na tvorivosť žiakov, napríklad dokončiť príbeh, napísať vlastný príbeh a pod.

Milena Hübchmannová – Romane god'aver lava, O Rom advokatos

ROMANE GOĐAVER LAVA – RÓMSKE PRÍSLOVIA	
Ňič man nane a barvalo som.	Nič nemám a bohatý som.
Ma asa, te avres dukhal o jilo.	Nesmej sa, keď druhého bolí srdce.
Gil'aha šaj phenes buter sar laveha.	Piesňou môžeš povedať viac ako slovom.
Kaj tut te chal den, Ňigda na odphen.	Kde ti ponúkajú jedlo, nikdy neodmietaj.
O Del diňa adad'ives, dela the tajsa.	Boh dal dnešok, dá aj zajtrašok.
Ko pes ladžal vaš peskeri čhib, ladžal pes the vaš peskeri daj.	Kto sa hanbí za svoj jazyk, hanbí sa aj za svoju matku.
Ko kamel ča pes, na džanel so oda bacht.	Kto má rád iba seba, nevie, čo je šťastie.
Rode le Devles, arakheha savoro.	Hľadaj Boha a nájdeš všetko.
Bacht the bibacht hin sar duj kereki paš jekh tal'iga.	Šťastie a nešťastie sú ako dve kolesá na jednom voze.
Lačho lav sar maro.	Dobré slovo je ako chlieb.
God'aver lav mol buter sar love.	Múdre slovo je viac ako peniaze.
Ko so rodel, oda the arakhel.	Kto za čím ide, to aj nájde.
Ko čoreske na sas, čoreske na paťal.	Kto nebol chudobný, chudobnému neverí.
Ko kamel but te chal, Ňigda na avela čalo.	Kto chce veľa jesť, nikdy nebude sýty.
Kas o Del andro kher and'a, me les avri na čhivava.	Koho Boh priviedol do domu, toho z domu nevyhodím.
Vaš lačhipen, lačhipen užareha.	Za dobro sa dobra dočkáš.
Dilino tutar asala, god'aver sikhl'ola.	Hlupák sa ti bude smiať, múdry sa poučí.
Ma dara te phenel, te namištes kerd'al.	Naboj sa priznať, keď si niečo neurobil správne.
Mardo hino, mardo, ko hin Delva čoro, oda mek goreder, ko hino korkoro.	Je trest byť chudobným, ale ešte väčším trestom je byť sám.
Ko avel sig, pherel paňi, ko avel nasig, pherel čik.	Kto prichádza včas, naberá vodu, kto prichádza neskoro, naberá blato.
Šukar lav gul'arel o jilo.	Pekné slovo poteší srdce.
Te pes Rom dochudel kijo barval'ipen, čore Romes na prindžarel.	Keď sa Róm dostane k bohatstvu, chudobného Róma nepozná.
Sako d'ives šaj šunes god'aver lav, te džanes te šunel.	Každý deň môžeš počuť nejaké múdre slovo, ak vieš počúvať.
Dilino phenel, so džanel, god'aver džanel, so phenel.	Hlupák hovorí, čo vie, múdry vie, čo hovorí.

O Rom advokatos

Jekh grofos avelas khere pal e špacirka, sas bokhalo, ta gejl'a andre karčma te chal. Mangl'a peske štar tade jandre. Chal'a len, kamelas te poťinel, dikhel, kaj leske o bogil'aris, al'e avl'a upre, hoj mukhl'a les khere. Phend'a le karčmariske: „Karčmarina, ma ruš, mukhl'om khere o bogil'aris, tajsa tuke miro sogal'ašis anela o love.“ Kajča o grofos sas manuš bisterdo, pr'aver d'ives o love le karčmariske na bičhad'a, bo bisterd'a.

Pregejl'a jekh berš, pal o jekh berš avel le grofoske l'il pal o sudos: „Dži trin d'ives mušinen te poťinel jekh ezeros koruni le karčmariske. Te na poťinena, džana andre bertena.“ O grofos ačhil'as olestar naužardo. „Vaš soske mange kempel ajci love te poťinel?“ Pal'is avil'a leske pre god'i, hoj bisterd'a te del pale o kamišagos vaš o štar jandre. „Vaš o štar jandre kempel mange te poťinel jekh ezeros koruni? Diliňal'il'a o karčmaris?“ O grofos le karčmariske jekh ezeros koruni na poťind'a, ta les akharde (vičinde) kijo sudos.

Avel o grofos kijo sudos, phučel lestar: „Sar oda šaj, sudcona, hoj som te poťinel jekh ezeros koruni vaš o štar tade jandre?“

O karčmaris phenel: „Šunen rajale, andal sako jandro šaj bijand'il'a kachňi. Sako kachňi bijand'ahas ajci the ajci jandre. Ole jandrendar pale šaj bijand'ile ajci the ajci kachňa. Te bikend'omas savore kachňen, save šaj bijand'ile andal o štar jandre, zarodňomas jekh ezeros koruni.“ O grofos ačhil'a sar kašt. Mangelas le sudcas, kaj les te del jekh kurko idejos, hoj peske arakhela advokatos. O sudcas les diňa, jekh kurko. O grofos rodela advokatos, rodela, al'e ňiko pes pr'oda na kamelas te del.

Ko grofos sogal'inlas Rom, o Jančis. Dikhel, hoj o grofos apsenca andro jakha phirel upre tele, phučel lestar: „So pes tumenge ačhil'a, grofona?“ „Te džanehas, Janči! Bari bibacht pre ma pejl'a.“ „So ajso,“ phučl'a o Jančis. „Phenel pes: nane ajso d'ives, so pal leste na avel e rat u nane ajsi rat, so pal late na avel o d'ives.“ O grofos le Jančiske sa vakerkerd'a avri.

„Te man dena, grofona, ajci love, keci bi denas nekfedere advokatoske, lava tumen andal tumari bida avri. Al'e mušinen mange advokatska gada te cinel. Me tumenge džava advokatoske.“ O grofos kerd'a sa, so lestar o Jančis mangelas. Il'a peske le Romes advokatoske. Pregele trin d'ivesa u o Jančis bičhad'a le grofos punkt eňa orendar pro sudos. „Ma daran,“ phenel le grofoske o Jančis, „me avava pal jepaš ora. Ča phenen le rajenge, hoj kempel te užarel pre tumaro advokatos.“

Mišto. O sudcas užarelas, o karčmaris užarelas u o grofos phenel: „Ma rušen, rajale, kempel te užarel pro miro advokatos“. Jekhwareste avel andre o Jančis, urdo andro advokatska gada. „Kaj salas ajci, advokatona?“ „Ma rušen, rajale, al'e tavavas chirchil, bo les palodilos kamav te džal te šejinel. Džanen, hoj o chirchil tad'ol but.“ „Oda advokatos diliňal'il'a!“ šuškinen peske o raja jekhetane.

„Jov kamel te šejinel tado chirchil!“

„Advokatona,“ vičinel o karčmaris, „tu paťas, hoj tade chirchilestar tuke vareso barola?“ „Ipen kada lav tutar kamavas te šunel, karčmarina!“ phenel o Rom, o Jančis. „Akana mange phenen, rajale – the tu karčmarina – šaj e kachňori avel avri andal o tado jandro?“ „So pre koda phenes, karčmarina?“ phučel o sudcas.

O karčmaris na džanelas te phenel aňi jekh lav. Bizo hoj o love na chudl'a, mek le grofoske mušind'a te poťinel vašoda, hoj les and'a andre ladž. O grofos diňa le Jančiske ajso honoraris, hoj peske cind'a baro kher pro Čechi. Adad'ives hino podňikatel'is, či so, na džanav. Te na mule dži adad'ives dživen.

Phen pale pro phučibena

1. Kaj gel'a o grofos, sar avelas khere pal e špacirka?
2. So chal'a o grofos andre karčma?
3. Poťind'a vaš o chaben?
4. Soske avl'a le grofoske pal jekh berš l'il pal o sudos?
5. So ačhelas andro l'il?
6. Poťind'a o grofos ezeros koruni le karčmariske?
7. So pes pal'is ačhil'a?
8. So vakerelas o karčmaris pro sudos?
9. Arakhl'a peske o grofos advokatos?
10. So kerelas o Jančis ko grofos u so leske phend'a, sar dikhl'a, hoj o grofos apsenca andro jakha phirel upre tele?
11. Sas o Jančis le grofoskero advokatos?
12. Phen, sar agorind'a o sudos the so chudl'a o Jančis le grofostar?

Elena Lacková – Pal o primašis Baris

Varekana mek čirla o lačo Devloro kerd'a le Romen u diňa len andro baro taboris. U oda, so pes andro oda taboris ačhil'as, šund'om mira phura babatar, šunen.

Andro oda taboris bešenas duj bare primaša, jekhes the avres sas peskeri banda so phirelas te bašavel. Čačes, oda sas bare lavutara, kajsen na arakhl'anas aňi Peštate. No ola primaša jekh avres but narado dikhenas. Sako pal peste gondol'inelas, kaj jov feder lavutaris. Te pes jon duj džene zdžanas, ta pre peste le dandenca žgripinenas.

No mek buter pes narado dikhenas lengere romňija, o čhiba lende sas sar čhura, rakinenas peske sar te len o benga andre jag ispidenas. Varekana peske pernas andro bala u balendar pes dži pal e phuv cirdenas. O Feris sas phureder primašis, leskeri romňi e Lola džanelas te pokerel.

No ačhil'as pes, so aňi o Del na kaml'as, sar andre paramisi. Le primašengere romňijenge andre jekh rat ul'ile muršora. Soduždžene sas šukar, kalore, o jakhora sar momel'a, o balora sar angrušora.

O Feris phend'a, kaj pre chol'i le Bariske peskere čhastar l'ikerla avri ajse primašis, kaj leske phundrona o vudara ko grofi the ko thagara. Naužard'a aňi kana le čhavores land'arna u imar leske andro cikne anguštora ispidelas o vonos. Le čhas diňa nav Jag, kaj leskere gil'a jagaha te labaren o jile le Romenge, le grofenge, al'e nekbuter savore jilenge.

O Baris thod'a e lavuta pro čhavorikano had'oro, kaj paš'avelas leskero čhavoro u phend'a: „Mro čhavo dav tuke nav Bari, kaj te aves nekbareder primašis pre amari phuv, kaj tire gil'a te gil'avel e balvaj, o čirikle, the o paňi. Kamav te sikhavel le Feriske, kaj tu aveha bareder primašis sar leskero čhavo...“

O muršora mek aňi te phirel na džanenas, mek andro vastora o lavuti na ul'ikernas, imar o dada len te bašavel sikhavenas. O Feris andre chol'i merlas, kaj leskero čhavo o Jag na kamelas te sikh'ol. Te bašavelas, ta sar te vareko leske tel o naja o kandre ispidelas.

Aňi o Baris te sikh'ol na kamelas, al'e o dad leske sakovar phenelas: „Ej, ča tu sikh'uv mro čho, bo Romes ča e lavuta džid'arla, la lavutaha tel e le khak tut dochudeha na ča maškar o bare raja!“

O Baris peske le dadeskere lava il'as kijo jilo, radišagoha andro jilo sikh'olas. O čhavo Jag, pro Baris chalas chol'i, hoj savore les ašaren u phenen, hoj les ela lačo džživipen.

Upral o taboris sas šititno, sar te bi figinlas pokeriben. Le Feriskera romňa Lola sas pre čhib nalače čhungard'ipena u andro jilo irid'ipen. Le Baris daravelas, hoj les pokerla avke, kaj leskere angušta šoha imar huri na chudena. U na ačhil'a oda ča paš o vakeriben...

E Lola imar cikňoratar džanelas te čarinel. E Lola kada našti andro jilo prel'ikerd'a, kaj o Baris feder lavutaris, sar lakero čhavo, ta phend'a, kaj le Baris pokerela. Te kamelas le Baris te pokerel, kaml'a lake pre jepaš rat te džal andre mulaňi bar u pal o hrobos te čhingerel čar, so pes vičinel rikoňal'i mol. Sar andro taboris savore zasute, gel'a e Lola pro cintiris. Prindžarlas purano močto, pre savo barolas čar – rikoňal'i mol.

Pro zegos čhon na sitinelas. Andre mulaňi bar pes la romňake izdranas o pindre. Maškar o hrobos dikhl'a bare rikones. O dzara pes leske andre chol'i hazdle, sar zašund'a manušenkeri pacha. Akor beš'as, muterd'a pre odi čar u naš'il'a. E Lola džanelas, hoj akana le Bares šaj visarel pro rikono. Pre khangeri chudl'a te marel e ora. E Lola čhingerd'a avri e cind'i čar. Mušinel la te cirdel avri sigeder, sar preačhela te marel e ora. Pro kerestos beš'a o kuvikos u gil'ad'a. E Lola, e čar peske prikikidňa pro jilo u denašelas khere.

Khere rozphurdňa e jag, čhid'a upre kašta, e čar thod'a andre piri u čhid'a ča sikra paňori. Chudňa te tavel, rozmukl'a peskere bare kale bala, učhard'a lenca e piri, o paňi tadolas u oj vakerelas o keriben: „Zoral'i zor, zoraleder sar o kham, sar o čhon, sar e phuv, chav tumaro jiloro, the tumaro ratoro, keren le Baristar rikones!“

E para andro lakere bala kerlas čercheňa, al'e ola čercheňa pes kernas kandrege. Sar eňavar phend'a o keriben, dikhl'as andre piri u la čaratar pes kerd'a rikono. Andre lakere jakha radišagostar e jag zalabil'a. O rikono andral e piri denašl'a avri u paš o vudar lake dukhaha bašl'il'a u denašelas korkororo na džanelas, kaj džal... Predarado na džanelas, so pes leha jekhvarestar ačhil'a, aňi korkoro na paťalas, kaj hino rikono. Upral o taboris labolas o baro čhon, bašl'il'a pre leste u denašelas dureder. Anglo manuša pes garuvelas, al'e sar bokhal'il'as, so ča pal peste o pindre cirdelas, prastand'il'as andro gav, či les vareko na dela vareso te chal. Sar les šunde o rikone, bašonas pre leste, mišto les na dochale, dandernas les, bo on džanenas, kaj jov nane rikono. O raklore sar šunde, kaj andro gav bašon o rikone, ile kašta andro vasta u le Baris tradne avri. Al'e so akana kerela? Merla bokhatar, al'e the avkes, so leske hin kale rikonale džživpnastar?

O phariben mišto les na tasad'a u o rikonalo jilo andre leste rovelas, sar les e dukh pregel'as denašelas u denašelas, vešenca the mal'enca. O Baro avl'as andro taboris, kaj sas ča čorikane kherora, kaml'as te bašl'ol, al'e darand'il'as, kaj the adarig les tradena. Pašl'il'a kijo vudar u užarelas. Andral o kher avl'as avri šukar čaj, vičinlas pes Šejinka. E Šejinka sas bares šukar čaj, o muj kalosegno, o bala bare, kale sar angara u o jakha sar momel'a. O Baris pes na zlíkerd'a, uščil'a u pašl'il'a lake tel o pindre. E Šejinka predarand'il'a, pro rikono vičind'a, „džas...džas... Al'e andral o kher avle avri o čhave, gele kijo rikono u vičinenas, – rikono avil'as!“ Marnas pes pre leste, sako les kamelas perdal peste. Le Bariha o čhave kerenas so kamenas, maškar o čhave bisterd'a, kaj hino rikono. E Šejinka le rikoneske and'a šuko maro the andro čaroro zumin. O Baris sar chal'a až pro jakha predikh'l'a. „Och, savi šukar čaj,“ gondol'ind'a peske o Baris, te bi avka šaj prevakerlas, phenelas bi lake oda. La Šejinkakero dad pes vičinlas Charno. O Charno jarone the ňilaje pašal o paňi čhingerelas o raňora pal o verbi u kerelas lendar košara. Cikne the bareder. Varesave sle ajse bare sar jepaš lengero kher. Bikenelas len le chulajenge pro cikne phusa, the pre šuki čar. Jevende la jedl'akere kaštostar struhinelas avri o šingi pro khera. La lipakere kaštendar struhinelas avri roja the lopatki perdal o chulaňa.

O Baris pes ča nekbuter pašal e Šejinka bond'arlas. E Šejinka phirelas pal o gav te bikenkerel o košara. Joj jekheha phirelas pal o khera u o buter košara mukhelas paš o Baris. Vašoda leske pal dojekh anelas kotor maroro u varekana the balevasoro...

No pro Charneskero kher pel'as bari bibacht. Leskeri romňi, e Cikňi, bares nasval'il'a u the pro jakha koral'olas. O romňija, lake tavenas sastipnaskere čara, o nasval'ipen zagenenas, al'e nič la na sastarelas. E Cikňi sas buter mul'i, sar džid'i. E Šejinka sar dikhl'as, kaj e daj šaj merel, phend'a le dadeske, hoj joj džal andro svetos te rodel ajsi čar, so sastarela la da.

O Charno pal oda na kamelas aňi te šunel, so jov kerela le čhavenca bijal e Šejinka. Al'e e Šejinka peske pekl'a marikl'i, phand'a la andro khosnoro, čumidl'a la da, le čhaven, the savoren andro taboris. O Baris radišagostar, kaj the jov džal la Šejinkake ča paš e rokl'a pes l'ikerelas. Al'e o Charno les le šeleha priphandl'a, kaj la Šejinkaha te na džal. O rikono pal e Šejinka dukhades bašolas, sar te rund'ahas, čhivkerlas peha, kamelas o šelo te predanderel, al'e našti. Sar pal late rovelas leskero rikonalo jilo. E Šejinka imar but d'ivesa phirelas, gav gavestar u phučelas ko lakera da avri sastarela. Jekh d'ives avl'as tel o baro, kalo veš. Džalas le vešeha, o kaštune baronas jekh paš o aver, kaj našti gel'as dureder. Čhid'a pes tel o kaštuno andre čar u kaml'as odoj te užarel dži tosara. Sas bares bokhal'i, andral o pindre lake čul'alas o rat u bares pes daralas. Sar zaraťil'a, la daratar izdralas, akor lake avl'as pre god'i o rikono, te avka paš late akana elas, aňi bi pes na daralas. U adaj jekhvaresto o rikono pes čhid'a pre late, čumidelas lake o muj, o vasta the o pindre. E Šejinka les il'a kija peste u tiš les čumidelas pro piskos.

O rikono dikhelas pre late, kaml'ahas lake vareso te phenel, al'e našti vakerd'a, ča bašolas. E Šejinka dikhelas pre leste u dikhl'a, kaj lake kamel vareso te phenel, bo joj bares kamelas te džanel, so hin la daha, the le čhavenca. Obchudňa les pašal e men u thod'a pre leste o šero u zasuča. O Baris aňi e jakh andre na phandl'a, daralas pes vaš peskeri chulaňi.

Avl'as e jepaš rat, chudňas te phurdel bari balvaj o kaštune dži kije phuv band'onas, herminelas u marnas o peruma. E Šejinka uštil'a upre u bares predarand'il'a, obchudňa le rikones u kija leste pes ispidelas. Jekhwareste terd'olas paš lende romňi, kal'i sar phuv, o gada pre late čhingerde, ča žuže patave, o bala bare, talam šoha na sas uchamen, o dumo dži kije phuv preband'ardo u andral o muj lake dičholas ča jekh baro dand. E Šejinka daratar izdralas, imar džanelas, ko odi romňi. Hiňi e baba Jaguňi andal e paramisi.

E Jaguňi dikhel pre Šejinka, o jakha lake labon sar momel'a. Pre Šejinka zvičindža: „Čhaje, so adaj rodes pre jepaš rat, sar o mule phiren?“ o rikono tiš darand'il'as, ta pre Jaguňi chol'aha bašolas. E Šejinka la Jaguňake phend'a pal e daj, sar nasval'il'as u hoj rodel ajsi čar, so la sastarela. E Jaguňi sar šund'a, so e Šejinka rodel asand'il'as avka, hoj až o veš izdralas u pal'is phend'a: „Me mištes džanav pre soste hiňi tiri daj nasval'i, al'e me la na sastarava, bo me na rado dikhav le Romen. Dikhes o Devloro man na diňas šukariben, vašoda som benguňal'i. O veša the e čar man garuven anglal le manušenge jakha. U akana aven andre miri dis!“ U mukhl'a pes te džal vešeha.

O Baris džanelas, hoj e Jaguňi len chala pal e luma chudl'as pre late te bašol, kaml'as la te rozčhingerel. E Jaguňi pre leste zvičindža: „Čit tu kirno rikono bo andro danda tut rozčhina!“

E Šejinka obchudl'a le rikones u phend'a leske: „čit, na bašuv!“

Džalas le vešeha, andro veš sas baro šitišagos, imar polokes avlas o d'ives, sar avle tel o baro kalo dis. Tel o dis sas bari chev maškar o bara. E Jaguňi len l'igend'a andre odi chev. The odoj sas šititno u šil. E Jaguňi lenge phend'a, hoj pes adarig na troman te čalavel u naš'il'as. Upral o šero lenge urnal'olas baro čiriklo. E Šejinka daralas, sas rado hoj paš late hin vareko džido.

Zorales obchudl'as le rikones the leskre jakha labonas. Ča jekhwareste, sar bi tel e phuv šund'olas roviben, the jagatišagos. O rikono chudl'as te saginel, te bašol u pal'is chudl'a te rodel. E Šejinka džalas pal leste. Odoj andre chev arakhle mek aver bareder chev, al'e ode sas trastune mreži u pal o mreži sas varesave manuša. Oda sle o Roma. O rikono chudl'a te bašol. U akor jekh manuš phend'a rovindos: „Čhaje, phundrav! Phundrav, bo e Jaguňi amen kamel džiden adaj te parunel!“

Akor upral lengere šere urnisal'onas e džungal'i Jaguňi u vičind'a: „Savoren tumen chava pal e luma, bo našti avri ačhav le Romen, lengero bašaviben, radišagos the lengero šukariben! Prekošav le Romen, save radisal'on le dživipnastar! Man o Devloro igen mard'a u akana chava pal e luma me tumen!“ The pale naš'il'a andro šititšagos.

O Baro kezdind'a te rodel e kl'eja. Probal'ind'a te hrabinel tel o mreži. E Šejinka leske ažutinelas. Kamle te zaarakhel le bibachtale Romen. Ča dikh! Tel o bar la arakhle. E kl'eja blištisal'olas sar le khameskeri žara. E Šejinka la sig hazdl'a u phundraďa o vudar. Le Romenge sas phundrado drom.

Al'e andre oda pes pre lende čhide bare kale čirikle u marnas len le piskenca. Kamle lenge te kidel avri o jakha. E Šejinka marlas le čiriklen le vastenca u o rikono len danderelas andre men the čhingerelas. Oda sas mariben pro dživipen the pro meriben. La Šejinkake čul'olas o rat andal o vasta, le Bariskeri cipa sas čhingerd'i, calo dukhad'i. Murdarde savore čiriklen, ča jekh, oda nekchol'areder pes čhid'a pre Šejinka. O Baris kidl'a upre savori zor andre peste, sikhad'a o danda u danderďa le džungale čirikles andre men. Akor pes le čiriklestar ačhil'a e Jaguňi u pal'is kal'i chmara. Andal e chmara avl'a avri o primašiš andro kale gada u andro vast leste sas e lavuta. O primašiš avl'a kijo rikono u phend'a: „Bari, tu baro primašiš, ušti upre!“ Andral e ratval'i cipa pes polokes hazdelas upre šukar romano čhavo.

Sar e Šejinka dikhl'a le čhas, maj bareske na ačhil'a. Gindind'a peske, hoj oda hin ča bares šukar suno. Naprindžargutno manuš diňa le Bariske e lavuta u phend'as: „Me som le romane primašengeri vod'i! The me somas baro primašis, al'e e Jaguňi chal'a miro dživipen. Pokerd'a man bare košibnenca, al'e tu Bari the e Šejinka peskere kamibnaha dokazind'an o pokeriben te phagel! Dikh Bari, ala lavuta hin bari zor. Andre tire vasta lidžala ašund'ipen, saveha aneha tel peskeri zor calo luma. Le barvale the čore manušengere jile pherd'arla kamibnaha u e luma ačhela feder. Adi lavuta dela tut trin mangal'ipena. Angle oda tuke kempel e lavuta te thovel kijo jilo!“ U pal ada o mulo primašis naš'il'a. Akor o lavutara, saven e Jaguňi kaml'a te murdarel ile o lavuti u la Šejinkake the le Bariske bašade bares šukar gil'i pal o kamiben. E kal'i dis naš'il'a u o lavutara the o Baris la Šejinkaha pes arakhle pre bari žel'eno mal'a. E Šejinka the o Baris pen le lavutarenca odkidle u bachtale denašenas khere. E Šejinka le Bariha džanas but d'ivesa džikim arakhle peskero taboris. Andro la Šejinkakero kher sas but džuvl'a, čhave. Lakeri daj, e Cikňi, sas kori u merelas. O džuvl'a rovenas, phagerenas pre late le vastenca. Sar o Baris avl'a andro kher, mind'ar džanelas, so te kerel. Thod'a e lavuta kijo jilo u phend'a mangipen, kaj e Cikňi te sasťol avri. Akor e phurori phundrad'a o jakha u anglal peste dikhl'a la Šejinka the le naprindžargutne čhas. Bares radisal'il'a. Ušťil'a andal o had'os u pele penge andre angal'i. Ej, sas oda radišagos andro taboris! Trin d'ivesa the trin raťa o Baris bašavelas pre lavuta u o Roma khelenas the gil'avenas. Al'e le Bariske pes kempelas khere te kidel. E Šejinka igen rovelas, sar leha džalas le dromeha. Sar e Šejinka kamelas pale te visal'ol, o Baris lake phend'a: „Šejinko av miri romňi! Te tu man romeske na kameha, miri lavuta šoha na bašavela pro khel'iben, miri lavuta ča rovela u o manuša apsa na kamen!“ E Šejinka leske pel'as andre angal'i u phend'a: „Bari, miro, te tu man mukhl'alas, ta le pharipnastar andre mande o jilo čhind'il'ahas!“ Avka pen o terne kidle andre le Bariskero taboris. Sar avl'as o Baris khere the odoj sas baro radišagos. Užarenas len e daj, o dad o phrala, o pheňa the e dureder famil'ija. The odoj o Baris bašavelas pre peskeri lavuta u o Roma khelenas, gil'avenas, radisal'onas. Hiros pal le Bariskero bašaviben pes l'idžalas pal calo them, foros forostar. O Baris sas baro primašiš, bašavelas le grofenge, le bare rajeske, te les sas pharipen. Le Bariskere čhave sle bare romane primaša u mek the adad'ives peskere bašavibnaha sasťaren le manušengere vod'a u pherd'aren len le biagorutne terňipnaha...

Phen pale pro phučibena

1. Savo cirdl'ipen sas maškar o duj romane primaša o Feris the o Baris.
2. Ko sas lendar phureder?
3. So pes vakerelas pal e Lola, le Feriskeri romňi.
4. Sar avenas avri ola duj primaša the lengere romňija?
5. So pes ačhil'a andro soduj famil'iji?
6. Savo nav diňa o Feris peskere čhaske u save primašis lestrar kaml'a te kerel?
7. Savo nav diňa o Baris peskere čhaske u save primašis lestar kaml'a jov te kerel?
8. Kamenas o Jag the o Baris te bašavel pre lavuta?
9. Ko lendar peske il'a feder ko jilo le dadeskere lava u radišagoha sikhl'olas te bašavel pre lavuta?
10. Soske chalas chol'i o čhavo Jag pro Baris?
11. So phenelas e Lola, le Jageskeri daj, le Bariske u kerd'a oda?
12. Sar pokerd'a e Lola le Baris?
13. Vaker, so predživelas o Baris, sar les e Lola pokerd'a u ačhil'a rikoneske?
14. Sar pes vičinelas e čhaj andro jekh romano taboris, so pes leske bares pačisal'olas?
15. So kerelas la Šejinkakero dad?
16. Savi bibacht pel'a pre la Šejinkakeri famil'ija?
17. So kerd'a e Šejinka, kaj lakeri daj te sasťol avri?
18. Vaker, sar džalas dureder e paramisi u sar agorind'a.

Tera Fabiánová – Ačhil'om Romňi

Somas terňi čhaj a khere samas bare čore. But čhave, o dad amenge mul'a, samas buter bokhale, sar čale. Phenel jekhvar e daj: „Marijenko, mri čhaj, phenas tuke vareso. Av ča andro kher, phand o vudar, te na o Roma šunen. Vakerenas o romňija, kaj tut adad'ives avela te mangavel o Gejzas, o phivlo, so nadur bešel amendar. Sar džal pašal amari dvora, furt o jakha pre tute čhivel.“

A pal'is phenel mri daj: „Joj, mri čhajori, mangav tut šukares, te tut čačes mangavela, ča dža pal leste, ma phen, hoj na! Hino lačho lavutaris, love zakerel. Hin les kher. Choča mange šegitineha dareso. Sam čore, o kher amenge čhord'ol.“

„Joj mamó, pal kajso phuro te džav? Hin les čhave, mato phirel, darav lestar. Peskra romňa andre phuv thod'a! Rikoňi daj les hin. Me les na kamav!“

„Joj, mri čhaj, ma ker mange bida! Me džanav, kaj terňi sal, al'e ča dikh, sal čorori, nane tut ča o gulo Del the e dajori.“

Ada sas tosara. Pre raťate čačes man avl'a te mangavel koda beng, kaj les o Del te mare! Ande mol, pal'enka u savore Roma amenge avle pre dvora. Ča mandar na phučl'a ňiko, či les kamav, vaj na. Chol'atar pre mande o renti čhingerđom. Mištes andre mande o jilo na čhind'ila, avka rovavas.

O romňija manca pen dokerenas: „Pre kaste užares? Ko tu lela? Aňi lepedica tut nane a baripen čhines!“ Jekh phend'a: „Mukhen la, nane la god'i, mek hiňi terňi.“

Chale, pile a pen rozgejle. Leskeri daj the jov, mato sar baličho, man cirdenas, kaj te džav lenca khere ke lende. Miri daj sig sig phandl'a mange o perňicici: „Čhiv pro phiko a dža, m'av diliňi! So roves? Na džas dur, ča pre teluňi sera.“

Me džav rovindos, e perňica mange pro phiko. Avl'om andre lengero kher, o čhave churde trin, tel o pindre mange denaškernas u rovenas. Phenel mange leskeri daj: „Kadaj pre kada vad'os soveha, čhiv o perňici kodoj.“ Me čhid'om o pora, jov pes thod'a te sovel. Me terđuvav, gondol'inav mange: Kaj kadaj leha sovava! Me leha te dživel – na dživava! Dikhav pašal mande, e blaka sas phundrad'i. Hup, chutil'om preke. Denaš andro veš! Denaštom ke mri bibi, so bešelas andre aver gav. Sar man dikhl'a, ta čori daraňa mandar. Somas čhingerđi, rovl'ard'i. „Jaj, so pes ačhil'a, hoj avka raťi avl'al? Či na mul'a dareko?“ „Na mul'a ňiko, ča me denaštom kheral. Kerde mange mangavipen a me les na kamav!“ „Kas?“ „Le Gejzas, so načirla e romňi leske mul'a. Garuv man ča darekhaj, bo man murdarava. Leha na dživava!“ „Jaj, mro Devloro, kames mange bida pro šero? Kampil mange, kaj adaj pes manca te aven te dokerel? Bari rikoňi famil'ija! So tri daj kerđ'a, kaj tut pal leste diňa?“ „Bibi, sar o dad mul'a, ta e daj mangl'a lendar kejčen love a nane la sostar pale te del. Šunavas, sar e phuri phenlas: den la pal o Gejzas, ačhola savoro andre famil'ija.“ „Adaj našti ačhos,“ phenel e bibi. Gejl'a andro paluno kher, andre burňik mange sikhavel love. „Dičha, le lovore, e mašina džala maj, denaš ko miro čhavo, ko Jožkus, andre Čechiko. Le atresis, garuv, ma našav!“ A pal'is mange phenel: „Sid'ar, dža imar, bo maj džala e mašina.“ Mek mange čhind'a kotor maroro pro drom. Denaštom. Korkori, pindrangi, čak e rokl'ica the e bluzka pre mande. Korkorori andro baro svetos. Avl'om andre kajso gavoro, phučavas, kaj som te džal, sikhavavas le Jožkuskero atresis. Avka man dochudňom andro statkos. Phučavas le rajestar, kaj kadaj keren o Roma. Hoj hine mange narodi, hoj len rodav. Hoj the me kamav kadaj buťi te kerel. O raj sas chol'amen: „Gejle het, banda cigánska!“

Och, och, och so kerava? Kaj len arakhava? „Joj, bare raja, mukh man kadaj te sovel varekhaj. Avri som khiňi. Imar rat, kaj džava? Darav! Tosara mange džava šukares.“

„Kodoj džal!“ sikhad'a le vasteha pre maštalňa. „Hin odoj phusa, sov. Tosara tut adaj mi na dikhav!“ Gejl'om paš o gurumňa, paš'il'om mange. Jaj mro Del, savi som čorori! Aňi lovore, aňi te chal! A na džanav, kaj te džal! Avka zasut'om bokhatar. Tosara uštav andal o phusa avri, dikhav angle mande rakles. Diňa o jakha avri. Darand'il'a mandar. Žuže phusa somas andro bala. Me leske phenav: „Ta so dikhes?“ Talam leske vakerde, ko som, bo phend'a: „Tumare Cigáňi denašte, e buťi lenge khandelas!“ Pal'is dikhel pre mande, phenel: „Jaj, koda kalo and'elis!“ A kamel man te chudel. „De man smirom, bo maj dikheha! Ma miš'ín tuke, som romaňi čhaj, al'e som paťival'í! Tu tuke mandar beš, bo sal gadžo a me som romaňi!“ Diňom te rovel a rovindos leske phenavas, so pes manca ačhil'a. Mišto na chudňa the jov te rovel, sar man šunelas. Dikh'l'om, hoj les hin lačhe, jileskere jakha. „Ma dara,“ phend'a, „sal šukar, ajsi romňi mange kempel.“ And'a man khere ke lende. Leskeri daj diliňal'ol'as, sar man dikh'l'a. Rovelas, koškerlas: „Anes mange andal o verdan Cigánku! Kajsi ladž! So phenena o nipi andro gav?“ Rovelas, vičinlas pre mande: „Vypadni, ty Cikánko!“ Me ča terd'uvav, sar kašt. O raklo – o Frantas leske nav – man chud'l'a vastestar u phenel peskera dake: „Ňikhaj na džala, mamó. Jov nane phuj čhaj, feder hiňi sar chočsavi rakl'í!“ E gadži ča o vasta phagerelas: „So laha kames? So tut laha chal?“ „Me laha dživava. Som dospelo, man ņiko god'í na dela, so som te kerel! Man hin miri god'í.“ Leskeri daj mek goreder roviben thod'a. „Te la kames, ta tuke laha džá adarig! Andro miro kher otrhaná Cigánka na bešela!“ Dikh'l'a pre mande: „Užar! Beš tele! Ma džá ņikhaj! Avka laha našti džas maškar o l'udos! Andro romane patave.“ Chudňa e taška, denašta avri. O raklo man furt l'ikerlas vastestar, čitkinlas man: „Ma dara, mri daj nane phuj, ča l'iker avri savoro, me som paš tute. Na mukhava tut.“ Leskeri daj maj avl'a pale. Čhivkerd'a pro skamind varese balički: „Mi pes urav!“ O Frantas paťarlas o balički avri, phenel: „Jov, dičha, so tuke e daj and'a!“ Andal o balički lelas avri nevi rok'l'a, topanki, gadoro, gaťici, podprsenka. „No dikhes, phenavas tuke, miri daj nane rikoňi, dikh, savi lači hiňi!“ Me il'om e podprsenka maškar o angušta. „Franto, oda so hin?“ Šoha andre miro džživipen podprsenka na dikh'l'om. „Sar som kada te urel? Man nane šil!“ Čhid'om het.

„Dikhes, savi la hin kultura,“ rovlas leskeri daj. Pal'is gejl'am het. Pal o mariben sas čuče khera dost, the buťi sas, kaj ča džahas. O frantas kerlas traktoristas. Al'e sar man lelas romňake, mušind'om leske te solacharel, hoj ņikaske na phenava, hoj som romaňi. „Ňigda šoha imar na džaha pal o Roma. Aňi amare čhavenge, so amen avna, na pheneha, hoj sal romaňi.“ Jov sas lačo ke mande, khere našti džavas, so džanavas te kerel? Solachard'om leske sa, so mandar kamelas. Dikhen, Romale, deš berš som leha, hin amen sa, so čhajorake aňi sunende na dikhavas. Duj čhave man lestar hin. O bala mušind'om te zafarbinel, kaj te n'aven kale. Al'e o jilo našti zafarbind'om. O jilo mande furt rovel. Sar na sas khere, gil'avavas mange romanes. Le čhavorenge romanes gil'avavas, sar džanas te sovel. Phučenlas mandar: „Savi čhib kaja, mamó?“ A me lenge phenavas: „Kaja miri čhib.“

Jekvar dikhahas pre televiza. Sikhavenas ajse phure manušen, so len o čhave odčhinde pendar. Miro rom phenel avka: „Dikh, save hine rikone pro svetos, so peskera da mukhen korkora pro phuripen! O Del len te marel.“ Jov furt phirelas pal peskeri daj, furt lake o love hordinelas, le čhaven odoj lelas. Ča me odoj na džavas, aňi jov ke amende na phirelas. A me pre miro rom ča dikh'l'om: „The me som rikoňi manušni paš tute, hoj odčhind'om mira da mandar, so pre mande phirelas te mangel pal o gadže?“ O Frantas ačhil'a sar kašt. Mukhl'a tele o šero. „Solachard'om tuke, Franto, dikhes, hoj miri solach na phagl'om. Al'e hin tut jilo? Phen, ko man and'a kijoda, kaj mira da te odčhinav mandar? Maškar o Roma nane chochaviben, Franto. O Roma jekhetane l'ikeren, jekh bi avreskero na chal, jekh avreske na

del te bokhal'ol. Hin len jilo.“ Pale man dikhavas, sar somas čhajori. Čhingerd'i, bokhal'i, phraloro pro vast. Užarahas pre daj paš o šerboritiko bur. Sar avlas andal o gav, thovlas e lepeda pre phuv, lelas avri o maro, pro eŕta kotora phagerkerlas, bo samas eŕta čhavore. Chal'am, la dake na ačelas. „Ča chan, čal'on, me na som bokhal'i,“ phenlas. A na sas čačo. Kamelas ča, kaj amen te n'avas bokhale. Jaj Devla, sar me kamav te džal khere, te dikhel pale mira phura da! Te bešel tel e fala, avka sar o phure Romňija bešen, te dikhel kola bange, phagerde kherora, te predživel koda, hoj som vol'no, hoj o khamoro hin miro, o čhonoru hin miro. O Frantas phend'a: „Te kames, džá. Al'e mire čhavorenge o dživipen na mosareha. Na kamav, kaj len tel o pindre te maren vašoda, hoj lengeri daj romaňi.“ Gejl'om khere. Avl'om andre amari koloňija. Jaj, na prindžard'om, hoj oda amaro romano pero. Rajkane khera, ča palal pandž šov ola phurikane bange kol'ibici. Andro angluno kher bešelas o Šulo. Te vareko avelas, ta leskere rikone imar avri denašenas u bašonas. Ča te lenca dehas дума romanés, ta ačhile čit. U mange na takoj avl'a pre god'i, soske the pre mande bašon! Bo lenca davas дума gadžikanés. Sas tosara, o khamoro džalás avri. Ko Šulo, šunav, sar dareko koškerel: „Gizo, šl'akos tut te chudel! Soves sar murdal'i. Ta so kola rikone avri keren? Dža te dikhel!“ Prindžard'om, hoj oda o Šulo, amaro vajdas. Uštavelas peskera romňa. Denašel avri leskeri romňi, andre rokl'ica, pindrangi, vičinel: „Jaj, Pano Marijo, ko avel! Dičha, Šulo, av avri!“ O Šulo andre cholov, o baro nango per leske izdralas, denašta te dikhel, ko avel. „Jaj, či koro som, či so? Savi chol'era tut adaj and'a? Ajci berš na salas khere! Čhaje, džanl'am, kaj mul'al imar!“ Dikhav khatar mande, savore Roma andal o khera prastanas te dikhel, ko avl'a. O Šulo akharel: „Čhavale, džan, vičinen lakera da!“ Savore man chudne te ašarel: „Dičha, savi raňi! Dikh o gada rajkane! O topanki! Prindžarehas kole čhingerdore bengores? Dikh o bala, sar princezna. Aňi na phenehas, hoj romano kokal!“ So dikhav? Miri daj prastal, našti denašel, sar izdralas. O khosnoro lake perlas pal o šero, o šiva bala lake pašal o šero. O buchle rokl'i maškar o čanga. O vasta ke mande avri thovelas. Vičinelas: „So phend'om? Hoj mri čhaj pale avela!“ The rovelas the asalas, našti дума delas. Pal'is man chudňa vastestar sar darekana, kana somas cikňi čhajori. „Av khere, phand o vudar, te na o Roma šunen!“ Pale somas khere. Savoro sas avka, sar kana gejl'om odarig. Cikno kheroro, o thuv andre, phurikaňi lavkica, cikno šifoňericis, svata kipi pre fala, la dakero vad'ocis. „Jaj, mri čhajori, mangavas le Devles vaš tuke, mangavas les, te na merav, kim tut na dikhava. Soske ča tu denaštal? Dikhés, o phivlo Gejzas čirla mul'a. E thard'i les thod'a andre phuv.“

Beštom mange paš o skamind, miri čori phuri dajori sa mange chudňa te phiravkerel o renti andal o šifoňeris, thovkerlas angle mande romane rokl'ici, bluzki, dikhlore.

„No dikhés,“ phenel, „sa tuke garud'om, kaj te na phenes, hoj tut nič nane. Oda sa tuke dav. Mek man hin dareso, užar! Dikhés? Oda thov tuke andro bala! Koda hin purane love! Rupune! Jaj, ta ča uri pre tute, mi dikhav!“ „Mamo, miro rom hino gadžo. Hin man duj čhave lestar.“ „Ta soske les na and'al tuha le čhavorenca?“ „Džanes, sar oda hin. Save gadže hine. Jon maškar o Roma na avna.“ E daj ča rovelas. „Jov nane phuj, šoha man na mard'a, aňi bokhal'i paš leste na somas.“

Pal'is čhid'om tele mre rajkane gada, urd'om upre ola romane rentici, thod'om mange rupune love andro bala. Vaš mri daj oda kerd'om. Phenav tumenge, ala trin d'ives, so somas khere, kamavas te predživel sa, so na dikhl'om deš berš. Oda romano dživipen, so mange denašta. Akurat sas bijav. La terňa aňi le ternes na prindžard'om. Sas churde čhavore, kana odarig denaštom.

„Romale, bašaven, kaj te khelav!“ Čhind'om tele o topanki, chutil'om pro pl'acos, khelavas calo rat. Dojekhe Romeha kheld'om, muršenca, džuvl'ijenca. Bisterd'om miro gadžikano dživipen, pale somas romaŇi džuvl'i. Tosara o Roma jekh pal aver naš'onas andre bući. Paš o skamind ačhil'a o čhibalo, o thulo Šulo, mato, o šero thodo pro skamind, sohlas. Miro phraloro, o terneder, o Andrejkus, dikhavas, sar pes morel paš o paŇi. Phenel mange: „Čhaje, ajsa som l'indralo a mušinav andre bući te džal.“ Phend'om: „Jaj avka sig hin agor? Darekana calo kurko terd'olas o bijav. Pherdo Roma dural avenas, pijenas, mulatinenas, khelenas.“ O Andrejis mange thod'a o vast pro phiko: „Džanes so, mri pheŇori, oda so tu kamehas te dikhel, oda imar nane. „Avl'om ke daj pal o bijav, čhid'om pal mande tele oja romaŇi rokl'a, bluzkica. Il'om o rupune lovore andal o bala. „Tu len na kames?“ phučl'a mandar mri daj. A pal'is phend'a: „Adad'ives o terne imar modernones pen l'ikeren.“ Brigaha, polokores thovlas andre skriŇa. „Ma dara, mamu, sar ena mire čhave bare, anava len, sikhavava lenge, sar darekana dživavas, save renti hordinavas. Garuv mange sa kada. The o rupune lovore.“ E daj rovibnaha manca gejl'a kije mašina. „Ma dara, mamu, avava le čhavorenca. Avava.“

Sar džavas pale pal o rom, furt ča gondol'inavas, sar anava mire čhavoren khere, ke miri daj, sar lenge sikhavava ola purane romane rentici the rupune lovore, kaj te dikhen: lengeri daj, savi sas the khatar sas.

Phen pale pro phučibena

- a) Sar dživelas la Marijenkakeri famil'ija?
- b) Soske la e daj kaml'a te del romeste pal o Gejzas?
- c) Soske e Marijenka na kamelas pal leste te džal romeste?
- d) So pal'is kerd'a?
- e) Arakhl'a peskera famil'ija pro Čechiko?
- f) Kaha pes odoj arakhl'a? Pal kaste gel'a romeste?
- g) Kaml'a le Frantaskeri daj la Marijenka borake?
- h) Soske mukhl'a peskero romipen?
- i) Kana mukhl'a o Frantas la Marijenka te dikhel peskera da?
- j) Sar pes šunelas e Marijenka khere andre peskeri koloŇija?
- k) Sar agorind'a o vakeriben?

Ilona Ferková – Mosard'a peske o dživipen anglo love

Andre jekh foros dživelas jekh romaŇi famel'ija. Dživenas peske mišto, o rom kerlas buťi u delas o love sa la romŇake. E romŇi na džanelas le lovenca te chulajinel, ta savoro rozkerlas u mek la sas kamišagos. Ala romŇa sas duj čhavore. Jekhvar phenel o rom la romŇake: „Šun man, imar kada, so tu keres, hin dost. Me kerav sar graj u tu o love tel jekh kurko rozkeres a mek kamišagos? Oda na! Akana chulajineha a sako čhon ezeros pre kŇižka. Dži aver berš man musaj te avel bare love.“ No ta kerlas e romŇi avkes, sar phend'a o rom. Lidžalas ezeros pre kŇižka, al'e takoj aver kurko lelas avri u rozkerlas pro chaben. O rom pes ašarlas le muršenge andre buťi, kaj thovel pre kŇižka a aver berš cinla motoris. Pregel'as jepaš berš u phučel: „RomŇije, keci imar amen hin pre kŇižka love?“ Andre romŇi sar te thođahas e čhuri. ParŇil'a u sigo phenel. „Šov abo eťta ezera.“ O rom baripnaha čuchinlas o vasta. E romŇi na džanelas, so te kerel, ta gel'a ke kirvi u phenkerđ'a lake savoro, so kerđ'a. E kirvi lake phenel: „Šun, so kereha, ajci love na stradeha, Ňiko tut na dela. Ča jekh veca šaj keres. Adaj pro Čechi den duj zera, te pes mukheha te podphandel, kaj tut te na avel čhave. Al'e khere, pro Slovensko, den až bišupandž ezera. Ta dža khere u mi keren tuke odoj.“

Gel'a e romŇi khere the gondol'inlas, so kamel te kerel. Le romestar daralas. „No so, mange kala duj čhave stačinen. Kerava avke, sar phend'a e kirvi.“

Pre raťate phenel le romeske: „Šun, more, musaj mange khere te džal te dikhel la da. Pisind'a, hoj hiŇi nasval'i. Ta džava pro jekh kurko.“ „Ta dža, ale le čhaven le tuha.“

Skidl'a pes le čhavenca u gel'a pro Slovensko ke daj. Na phend'a Ňikaske Ňič, gejl'a ko doktoris, hoj imar čhaven na kamel a hoj kamel te podphandel. O doktoris laha pisind'a e žadosta a kaj te avel tajsa imar te paš'ol. La dake phend'a, hoj mušinel te ačhol andre špital'a. Aver Ňič. Savoro kerđ'a počoral. Operinde la a Ňiko Ňič na džanelas. Pal jekh kurko avl'a khere, sar pes Ňič te na ačhil'as. Al'e phirlas sar učhal pal o kher. O rom latar phučelas: „So tute? Na sal nasval'i?“ E romŇi phenelas: „Oda Ňič nane.“ Ňiko olestar na džanelas, ča e kirvi. Le romeske na džalas andro šero, hoj leskeri romŇi ajsi aver. Ta gejl'a pal e kirvi u phučl'a latar, či vareso na džanel. Ajci phučelas, až e kirvi leske phend'a savoro. O rom ačhil'a sar kašt: „Kada kerđ'a anglo love! Imar me la murdarav!“ „Ma ker, kirvo, oda sa ča daratar.“ Avl'a khere a chudl'a pes andre romŇi. „S'oda tu kerđ'al!“ Chudl'a la te marel, te rakinel lake, andal o kher la avri čhivelas. E romŇi mengl'isal'il'a. Akor la preačhil'a te marel. Sar la visard'a, imar čino kovl'il'a, ta šukares vakerlas: „Soske kada kerđ'al? Šaj mange phend'al, hoj o love rozkerđ'al, ta na murdarđomas tut. Džanes, so tu kerđ'al, hoj imar Ňigda na lačhoha čhaven?“

„Prebačín mange, me džanav, hoj kerđ'om diliŇipen. Imar pes na del nič te kerel. Džanav mišto, hoj mange na omukheha, hoj kana tuke avela andro šero, ta mange rakineha the mareha man.“ Tel o duj kurke chudl'a o love. Na sas biš ezera, ča ochto ezera. Sast'i romŇi peske mosard'a o dživipen anglo love.

Phen pale pro phučibena

1. Savi chulaŇi sas e romŇi?
2. Soske kaml'a o rom, kaj te l'idžal sako čhon ezeros pre kŇižka?
3. Kerelas avka e romŇi? Phend'a e romŇi le romeske o čačipen?
4. So kerđ'a e romŇi anglo love?
5. Soske peske mosard'a o dživipen?

Margita Reiznerová – So vakerelas amaro dad

„Dado,“ phučen o čhave, „soske tuke cinkeres gul'ipen, sem na sal cikno čhavoro?“

„Čhavale mire, tumen so kamen, ta tumenge cinav. Al'e sar me somas cikno, ta te phenavas la dake, kaj mange te cinel gul'ipen, ča pre ma zadikhelas a phenlas: Me tut dá gul'ipen! O danda tut dukhana, o doktoris dur, ko tuha džala? No akana džanen, soske mange cinkerv gul'ipen. Na sas man sar somas cikno, ta choča akana.“ „Dado, vaker mek vareso!“

„No ta šunen: Sas amen bari bar. Andre bar barolas ambrolin. Miro dad sako tosara džalas andre bar, činlas peske ambrol a pre daj vičinlas: „Kanoro, an mange maroro!“

E daj leske anelas, o dad chalas, džalas andre bući. Amenge le čhavage e daj vakerlas: „Čhavale, pal kadi ambrolin te na čhingeren, bo oda la dadeskeri! So bi chalas, sar džala andre bući?“ Jekhvar mušind'am e bar the o kher te bikenel. Chudňam but love. E daj phandl'a o love andro dikhlora a le dadeske phenel: „Akana kaj phireha te chal, te tuke e bar bikend'al?“ Sas jevend, avri sas baro šil, sako sas rado, hoj hino andro kher. O raťa sas bare, te sovel pes amenge na kamelas, ta bešahas a o dad amenge lelas te vakerel, sar sas čirla. Jekhbuter vakerlas pal peskeri baba. Phenelas, kaj e baba phirelas urňindos pre metla upral o veša, upral o gava. Sar muterlas, vakerenas o gadže, kaj brišind del. La baba sas bare bala, sar veš la bala sas. Čirla na sas elektriki, na sas pal soste gajsos te cinel, ta te o papus kamelas, kaj andro kher o vudut te avel, priphandelas la babake o bala maškar o vudar u la babake zalabonas o jakha sar dvestovki žarovki.

Miri daj ča šunelas, so o dad vakerlas, phenel: „Jaňu, the tuke avka kerades sar mange?“

O dad pre late ča zadikhelas, bo andro kher sas šil, na sas so te labarel.

„Na olestar mange tates, sar tira babake labonas o jakha?“

Amen o šil na šunahas, bo šunahas le dades, leskere šukar lava amen taťarenas.

Phen pale pro phučibena

1. Soske peske o papus cinkereles gul'ipena?
2. Pal kaste vakerelas o papus?
3. So chalas leskeri dad?
4. Soske o čhave rado šunenas le papus?
5. So vakerelas o papus pal peskeri baba?
6. Sas oda čačipen?
7. Soske o papus avka vakerelas pal peskeri baba?
8. Šunenas mek o čhavore šil?
9. Šaj phenas, kaj mek the adad'ives but romane čhavore jevende fad'inen?
10. Vaker pal akanutno romengero dživipen andro romane komuniti.

Gejza Demeter – Stavka

Kada pes ačhil'a imar čirla, mek somas cikno čhavoro. Sas mange jekhbuter deš berš. Bešahas pro Slovensko, Dluhate. Sar savore Roma, ta the amen darahas mulendar. No, al'e te dareko amendar merelas, ta les phirahas te vartinen, medig les na parunahas.

Jekhvar mul'a jekh Rom, vičinahas les Kapiňakos, u savore Roma Dluhatar les vartinahas. O murša bavinenas karti, popijenkernas, vakerenas, no u amen o čhave, so imar samas bareder, len šunahas u dikhahas, so keren. Kada sas perdal amende bari škola.

Imar le Kapiňakos vartinahas trito d'ives, sar pes o Hordov the o Partizanos stavinde mire papuha le Biňačiha – mi del leske o Del loki phuv – hoj te on dujdzene džana andre mulaňi bar u anena odarig pal o hrobos kerestos, ta ov, o Biňačis len dela sakones po jekh caklos thard'i. O Roma preačhile te vakerel u savore šunenas, so kala duj l'imale čhave vakeren. Ňiko lenge na paťalas, hoj o Partizanos hino lačho murš, bo ov the ruvestar na daralas, al'e te len pal o hrobos o kerestos? Ta oda na. U mek le Hordovaha, so jov korkoro na džal raťi aňi pre Cirocha paňeske, sar pes daral. Pojekh lendar asanas, aver lenge phenenas, hoj peske mi den smirom, bo šaj namište doperen. No, al'e o Partizanos le Hordovaha, hoj on džan u sikhavena savore Romenge, hoj on pes na daran. Na daranas pes, bo sas sodujdzene matore.

E mulaňi bar sas le Romendar dur, buter sar duj kilometri, u kampelas te džal perdal ajso cikno vešoro u pal'is opre le hed'ociha. Sas dešujekh ora raťi, sar gele andal o kher. Ile peha jepaš caklos thard'i u pal o drom ke mulaňi bar, les avri pile. Choč sas akana imar igen mate the avka, sar doavenas ke mulaňi bar o jilo lenge bara darate preačholas te maren. Varesar pes skidne u gele andre mulaňi bar. Le Hordov darate imar na l'ikerenas o pindre (abo sas mateder sar o Partizanos) u vašoda peske beš'la pre phuv, hoj dureder na džal. Te na džal, ta na džal. O Partizanos dogejl'a korkoro ko jekh hrobos u chudňa te čalavel le kerestoha, kaj les feder te cirdel avri. Sar les mište rozčalad'a, chudňa u pocirdňa, no na cirdňa les avri. Al'e o Hordov, so bešelas pre phuv, dikhelas pre leste, šund'a, sar vareko bi te zarovňahas. O Partizanos pocirdňa mek jekhvar u akana o kerestos cirdňa calo avri. Akor o Hordov igen zjagatind'a, bo dikhl'a, sar andal o hrobos uštil'a murš u pre men leske sas phandlo d'ind'ardo šelo. O Partizanos na dikhl'a nič, no šund'a sar o Hordov zjagatind'a u akana imar the jov daraňa. Phučel le Hordovostar: „So hin, hoj avka jagatines?“ Phučel le Hordovostar: „So hin, Mil', hoj avka jagatines?“

Čaže o Hordov bara darate našti diňa andal peste aňi lav, ča sikhavelas pro hrobos the pro kerestos. Bo koda murš imar peske pro kerestos beš'la u odoj rovelas. Varesar, varesar o Partizanos and'a le Hordov ke peste u o Hordov akana imar trisbo – leske phend'a, so dikhl'a. Čaže o Partizanos leske na paťalas, bo jov nič na dikhelas. Il'a o kerestos pro dumo, phend'a le Hordovoske: „Av het khere!“ U džan avri andal e mulaňi bar. O Hordov pes l'ikerel le Partizanostar u jekha jakhaha čhivel pro kerestos, či o mulo odoj. Te rovel les šunel. Sar gejle andal e mulaňi bar, ta džanas pašal jekh baro bukos. O Hordov dikhl'a sar o mulo čhid'a o šelo u zachudňa pes leha le stromostar u o agor le šelestar čhind'a le partizanoske tel o pindre. O Partizanos pejla sar baro avka buchlo, o kerestos leske pejl'a pro šero avka, hoj leske džalas andal o šero rat, čaže jov Ňisostar na džanelas. Takoj, takoj le Hordov te marel, hoj les haradňa. Jeva leske o Hordov vakerelas, hoj oda na ov, al'e o mulo les haradňa, na paťalas leske. „Akana leha o kerestos tu, the tu pes stavind'al či na?“ phend'a le Hordovoske o Partizanos. Na džanav soske, no o Hordov pes imar na daralas, jekhbač pal leste o mulo il'a e dar. Chudňa o kerestos, čhind'a les pro dumo u džan. Akana imar o Hordov na šunelas te rovel Ňikas, aňi Ňikas na dikhelas. Al'e o Partizanos ha. Džalas pal o Hordov u dikhl'a le mules sar bešel pro kerestos u rovel. Jagatinel až le Partizanoske zaačhel andro kana.

Te sas o Partizanos mek mato, ta pre jekhvar trisbind'a avri. Dikhel pro mulo sar bešel pro kerestos u čhivkerel pre leste o šelo. Zachudňa leske o pindre u o Partizanos pejl'a. Haradňa the le Hordov u sodujďzene, o kerestos lenca, avri visal'ile tele le hed'oha dži ko vešoro. Paš o vešoro uštile, cale la čikatar u chudne te denašen. Denišen le vešeha u o mulo len marel le šeleha. Marel khatar zachudel, the pal o pindre, the pal o dumo, the pal o šero the pal o muj. O čhave denišen, bara darate aňi na dichinen. Imar sar aňi jekh na birinenas te denišen, terďile u dikhen, hoj hine pale pre mulaňi bar, pitne paš oda hrobos, kaj pal leste il'a o Partizanos o kerestos. Daradne mek buter. O Hordov pejl'a pro pindre u chudňa pes te modl'inen, čaže o Partizanos les cirdelas het, kaj sigeder te denišen khere. Sar avri denišle andal e mulaňi bar, pale len o mulo chudňa te marel le šeleha khatar zachudelas. Zachudňa len pal o pindre, so duj džene pejle u avri visal'ile pale dži ko veš, pre oda than, kaj sas o kerestos. Pale denišenas le vešeha u mulo len marelas, no akana lenge imar kerelas šinci the len ratval'arelas. Na džanen sar u pale sas pre mulaňi bar. Avka len o mulo pretradňa mek trival abo štarval. Pal o hed'os len tele haravelas, le vešeha opre natradelas, mindig o Partizanos na diňa pro Hordov, na il'a o kerestos u na thod'a pale pre oda hrobos, so sas u avka sar sas. Pal'is doavile pale andro kher. Sas imar duj ori pal jepaš rat, sar phuterde o vudar. O Roma lendar igen daradne u varesave avka, hoj chuťkerde avri perdal o blaki. Soduj džene avle zamakhle čikatar, andro čhingerde renti, sama šinci the ratvale. Sar jekhnaj pokhiňile, avle ke peste, ta sa so lenca sas, rozvakerde le Romenge. O Roma lenge paňanas dojekh lav. Dži tosara bi ņiko na gejl'ahas avri andal o kher, kaj bi pes te kerd'ahas andre. Avka miro papus avrikheld'a e stavka.

Phen pale pro phučibena

1. Ko mul'a Dluhate?
2. So pes ačhil'a pro vartišagos?
3. Savi stavka kerde o Hordov the o Partizanos le Biňačiha?
4. Vaker, so pes lenge ačhil'a, sar gele andre mulaňi bar?
5. Kana avle pale khere andal e mulaňi bar the sar dičhonas avri?
6. Ko kheld'a avri e stavka?

Andrej Giňa – Pal o Škiparis

Ehin šukar ňilajutno d'ives. Upral o romano gavoro Terňate pes l'idžal bari vika. „Pal'is dikhehas pal o džuvl'ija! E čučval'i Marija pes tuke pačinel! Bo hiňi thul'ori andro seri!“ vičinel cikňi, churd'i romňori, e Verona. Vičinen la Škiparaňa, bo lakero rom hino o Škiparis. O nav leske Jožkus, al'e ňiko les šoha avka na vičinas. O Škiparis hin duj metri učo, phikalo murš. E Škiparaňa cikňori, jekh metros the jepaš. Thovavel le Škiparis pre dojekh romňi.

„Tu le bare thovavibnastar aňi na baril'al!“ phend'a o Škiparis u pricirdňa la romňa kija peste. „Kamel man te murdarel!“ gravčinelas e Škiparaňa. Kije blaka lengere bange khereskeri pen zgele o čhave. „Sar na preacheha te gravčinel, ta tut figinava pro tragaris!“ E Škiparaňa andre dar ačhil'a čit. Paš e blaka pen ispidkernas savore Roma. O Škiparis the e Škiparaňa sas le Romengeri mozi. O Škiparis mukhl'a peskera romňora andal o vasta u gejl'a kije blaka te tradel le čhaven het. E Škiparaňa chudňa e piri, pekl'a le romes pal o šero. Avri sa chudne te asal. O Škiparis chudelas peske o šero, o vasta leske sas čupo rat. Pal'is visal'il'a, chudňa la romňa, hazdňa la upral o šero u figind'a la rokl'atar pro tragaris. E Škiparaňa urňisal'olas tel e povala, hrabinlas vastenca pindrenca u macharinelas peskere romes, sar ča lake pre čhib avelas. O Roma penca pekenas pal e phuv andro asaben. O Škiparis gejl'a pal o phureder phral, so bešelas takoj paše. O phral leske obdikhl'a o šero. Sas šebos, al'e na sas až ajso baro. „Jaj Devla, ke tumende namištes doperla!“ phend'a u phandl'a le phraleske o šero. „More, de smirom. Demad'a man piraha pal o šero a so!“ phend'a o Škiparis. „Joj lačhi, pačival'i romňi!“ Pregejl'a jekh kurko. Ko Škiparis sar pes šoha nič te na ačhil'ahas. O Škiparis avl'a khere radišagoha. Has čepo matoro. „Romňije! Čhajale!“ Has len duj čhaja. La Marijake has dešuštar berš, vičinenas la Sičaňa, la Jolanake has dešupandž, vičinenanas la Pongracis. O Škiparis thod'a la romňa le čhajen te terd'ol andro šoros, pal'is phend'a: „Cind'om gres the verdanoro!“ „Save gres? Savo verdanoro?“ phučl'a e romňi napaťandos. „Kastar?“ „Somas ko Fijalas. Bikend'a mange gres.“ „Khatar il'al o love?“ „Ma dara nič. Savoro dovakerd'am. O Fijalas kamelas te del le gres pro šl'ubrikos, phend'om, hoj les cinava. Phirava pal o gava, kidaha purane patave, so zarodaha, olestar leske poťinaha. Džanes, s'oda ela? Terňate mek graj ňikas na has, aňi verdan!“ Vaj duje d'ivesenca and'a o Škiparis grajores the verdanoro. O graj has kokaluno, kalo murdarl'ipen parňa lisinkaha. O kokala l'ikerlas jekhetane geral'i cipa. Bare pharibnaha cirdelas o kivaco verdanoro. Pro verdan bešelas o Škiparis sar raj. Savore Roma pen kija leste zdenašte. O Cigaris, baro pherasuno Rom, chudňa le gras te obdikhel: „Šukar graj! Oda nane graj – oda hin GRAJ! Kajse pen pro svetos na roden!“ O Roma perenas andro asaben, o graj has ajso domurdardo, hoj andre leste na sas zor te zbešnisal'ol. „Šaj asan!“ phend'a o Škiparis, „mek dikhena so me lestar kerava!“ „So pes del te chal kajse rajkane gres?“ phučl'a o Cigaris. „So chaha amen, chala the jov,“ phend'a o Škiparis. „Talam o graj chala tumenca paš o skamind.“ „Tumen ča hamizna san pre mande, hoj man hin graj u tumen nane!“ Chol'asal'il'a o Škiparis. Pomožind'a le greske, te cirdel o verdan pal o kher.

E Škiparaňa obdikhelas le gres, sar te na dopaťand'il'ahas peskere jakhenge. E Sičaňa the o Pongracis bešte pro verdanoro. O Škiparis phandl'a le gres andal o verdan avri. „Kaj les thovava te sovel?“ phučl'a la romňatar. „Avri tates, šaj sovel avri.“

„Te les raťi vareko čorla? Ta kaj avri! Laha les andre kuchňa.“

„Andre kuchňa pes našti pašinel,“ phend'a e Škiparaňa, u o Škiparis phend'a ke peste baripnaha, hoj leskeri romňi bari god'aver. Priphandle le gres kije buda pal o kher. Avka so štardžene gele khere u denas pen god'i, kaj tajsa džana le greha. O Škiparis imar dikhelas, sar avel andro gav, sar pen o gadžija zdenašen u hordinen leske purane patave, sar o Čhindo Perješiste važinel o patave u sar le Škipariskeri žeba šuvl'ol le bare lovenca.

Al'e e Škiparaňa phend'a: „Na!“ Bo oj hordinlas e kalapa. „Džaha kijo Šlivnikos, sikhavava le gres la famil'ijake.“ Tosara, sočak d'ivesal'il'a, chučila o Škiparis andal o vad'os cichones phundrad'a o vudar, gejl'a te pal'ikerel le greske. Soča avl'a pal o kher, zgravčind'a u korard'a andre o jakha. Odoj, kaj idž thod'a le gres te terd'ol, sas – dar te dikhel! Kokaluno! Parne pašvare, lol'i okul'ara pro jakha. Polokes achal'il'a o Škiparis avri, hoj oda leskero graj. Makhl'akerdo farbaha. O Škiparis chudňa te koškerel, kaj vigos. E Škiparaňa avl'a avri, the soduj čhaja. „Mulo! Mulo!“ jajčinelas e Škiparaňa. „Čhivela amenge tele o kher!“ Pal'is precirdňa e rokh'l'a perdal o šero, kaj oda čudos te na dikhel u prastand'il'a pale andro kher.

Savore Roma sas imar opre, zdenašte pen, kaj te dikhen mozi! E Škiparaňa šund'a avral baro asaben, achal'il'a, hoj pale o Roma kerde bida. Ačhil'a andro vudar. „Amare greske perla jakhendar! Degešale!“ Pherd'i brad'i paňi čhind'a maškar o Roma. Pal'is, so paťiv phenav, učard'a pes avri, sikhad'a le Romenge nangi bul u našl'il'a andro kher. The o Škiparis gejl'a khere. Na džanelas, kaj pes te garuvel andre ladž. Kajse zmakhl'arde gres te sikhavel kijo Šlivnikos na džana. O Roma prisikh'l'ile pr'oda, hoj le Škiparis hin graj, imar ņiko olestar na asalas. Tel o duj trin d'ives visard'a o Škiparis le greskeri parsuna bije lol'i okul'ara the bijo parne pašvare. O brišind the o kham leske pomožinenas. „No dikhes,“ phend'a o Škiparis. „Imar pes šaj sikhavel.“ E Škiparaňa phend'a, hoj ke famil'ija na džana. „Mek le greske perla jakhendar! Na kamav! Manušeske na kempel te vičinel, hoj les hin bacht, bo e bacht darand'ola u denašela.“ „Tajsa džaha pal o patave,“ phend'a o Škiparis.

Pr'aver d'ives sig tosara astarde le gres. O Škiparis urd'a kalo ancugos, buch'l'i, kal'i kalapa thod'a pro šero. Džalas paš o graj, e Škiparaňa the o čhaja džanas pro verdan. O čhave denašenas pal lende dži kijo drom. Avle andro ešebno gav. O Škiparis bičhad'a la romňa the le čhajen pal o khera. Sas len bacht. O verdan pherd'olas patavenca. Andre dojekh gav pes khatar lende zdenašenas o čhave, o gadže ča bond'arenas le šerenca. O kham sas imar učes, o Škiparis phend'a, hoj džana kijo Perješis. O verdan sas pherdo. O kham pekelaš. O Škiparis andro kalo ancugos khaml'olas, sar pre leste brad'i paňi te čhid'ahas. E Škiparaňa cirdelas pharo vod'i, chasalas, o khaml'ipen pal late čhord'olas. E Sičaňa jojčinelas, gravčinelas. Idžestar ņiko lendar na chal'a. O goja andre lende bond'al'onas bokhatar. Šuťarlas len.

„Me som bokhal'i! Tasavel man!“ jojčinelas e Sičaňa. „Užar, Perješiste tuke ciná fad'imen,“ egerinlas o dad, al'e joj jojčinelas sa het. „Te na aveha čit, džaha pro pindre!“

„Tu kames, kaj mire čhaja pro pindre te džan?!“ chučil'a pre leste e Škiparaňa. „So sam? Vandraka? Čavargoša?“ „Jaaaj, čačo, tumen san raňija! Mek kalapa pavurenca tumenge kempel!“ Ma dara, sem mange Perješiste cineha kalapa! Mi dikhen o Roma, so sam!“ o baro chasaben zatasad'a la Škiparkake o lava andro kirlo.

Džanas dureder, o Škiparis pomožinlas le greske te cirdel. Imar takoj anglo Perješis dičholas cikno hed'ocis. O graj ačhil'a te terd'ol.

„Hojta!“ vičind'a o Škiparis. Al'e o graj peha na čalad'a. „Hojta! Hojta!“ zacirdňa o Škiparis le sirimendar, al'e o graj terd'olas pro than. „Ta so,“ diňa pes anglal e Škiparaňa. „Avaha adaj dži raťi? Na džanes les te zatradel, kaj te džal?“

„Šunel, hoj kempel leske le hed'oha te džal, na kamel pes leske. The leske kerades, čoreske,“ phend'a o Škiparis jileha. „Aven tele!“ E romňi polokes džalas tele, the soduj čhaja. E Sičaňa čalavelas thule vuštenca, ņiko na džanelas, so dudrinel. O Škiparis obgejl'a o verdan, obdikhl'a, či haminel varesavi kereka. Na arakhl'a nič. „O Del džanel, soske oda frajeris na kamel te cirdel,“ pharipnaha dikhelas pro graj.

„Mukh les čino te khiňol avri, chudela zor, pale džala,“ phend'a e Škiparaňa, sar dikhl'a, hoj lakere romeske imar namištes. „The amen amenge čino ačhaha andre učal.“

Mukle le gres the o verdan maškar o drom, bešte penge andro šancos tel o kašt. O rom peske zapaťard'a e thuval'i. „No dikhes! Te strades pherdo verdan patave, ta o graj na kamel te cirdel. Na aches pes lačo, mindig te na ačhil'ahas pes nalačo.“

„Nane ajsu d'ives, so bi pal leste na avelas rat. A nane rat, so bi pal late na avelas d'ives,“ phend'a e Škiparaňa. „Me som bokhal'i!“ diňa pes anglal e Sičaňa rovibnaha.

„Užar, ča mi dopijav, takoj džas,“ phend'a o dad šukares. „No romňije, namištes tuke, hoj na mušines te hordinel o patave pro dumo andre zajda?“

„Ta sem! Niž dodžavas Terňatar dži kijo Perješis, na šunavas o dumo, phike mande sas sa skal'arde,“ phend'a e Škiparaňa kovles. „Dela o Del, hoj pes imar avka na trapinaha. Hin amen graj, romňije, hin amen verdan!“ O Škiparis uštil'a, dopijl'a e thuval'i, gejl'a kijo graj. O graj terd'olas pre jekh than, bičalavindos, ča la poraha odtradelas le mačhijen. O Škiparis pocirdňa le sirimendar. Nič. „Hojta!“ Nič. „Ta so? Primarde leske o pindre kije phuv?“ vičind'a e churd'i romňori sar te bi o beng andre late gejl'ahas. „Ča o Del džanel, so pes leha ačhil'a,“ phend'a o Škiparis. „Astarava man kija leste, tumen džan, ispiden palal.“ Kam nakam pen o čhaja the e romňi thode kijo verdan. Ispidenas avka, kaj la Škiparkake čhord'onas o paňa tele le čhamenca. O verdan demad'a le greske andro palune pindre. „Ačhen! Aran, phagerena leske o pindre!“ zgravčind'a o Škiparis. O graj terd'olas sar bi o demipen te na šund'ahas. E Škiparaňa diňa te chasal. Sar imar o chasaben pomukl'a, chudňa te vičinel: „Ta imar ker vareso! Kajso murdal'ipen! A tu na džanes kajse murdale greha vareso te kere! Savo sal tu murš! Man džanes te phandel pro tragaris, al'e le gres te tradel na džanes!“ O Škiparis na džanelas so te kerel. Kaj nane zor, odoj hin chol'i, sar pes phenel. „Užar, me tut sikhavava god'i!“ vičind'a pro graj. Hazdňa o vast. Mek aňi leskeri dumukh na dopejl'a le greske pro čekat, o graj previsal'il'a, pejl'a, chudňa te izdral, duvar trival razind'a palune pindrenca. „Tu Škiparina, dilineja!“ vičinlas e Škiparaňa. „Ko les akana hazdela pro pindre?“ e romňi rovindos phirelas khatar o graj. O rom bešta tele, hazdňa le greske o šero. O šero pejl'a pre phuv. „Murdal'il'a,“ phend'a e Škiparaňa porade jakhenca. „Mul'a,“ phend'a o Škiparis. O apsa le khaml'ipnaha čul'anas leske tele le čhamenca. „Kaj les parunaha?“ „Našti les mukhas pro drom!“ zacharčind'a e Škiparaňa. „Me kamav khere te džal! Šuťarel man, šl'aginel man!“ diňa pes anglal o Pongracis rovindos. Dži akor na prevakerd'a, ča akana chudňa the joj te gravčinel.

„Čiit!“ zvičind'a o Škiparis, thod'a pes kijo murdalo graj, cirdelas les pal o drom andro šancos. E romňi the o čhaja pen thode kija leste. „Kampel kijo Perješis te džal. Kampel o patave te bikenel. Nane vaš soske o chaben te cinel, te na bikenaha o patave.“

O Škiparis chudňa o dišlos, e romňi le čhajenca ispidenas palal. Varesar ispidkerde o verdan upre le hed'oha. „No dikhen, čhajale mirale, akana džala o verdan imar korkoro. Maj avaha andro foros.“ Čačes, tel o dešupandž minuti doavle kijo Perješis. O gadže ča poravenas o jakha. The o šingune avle. „Ta so ajsu. S'oda čušagos keren! Na sam andro cirkusis!“ Al'e kana lenge o čoro Škiparis rozvakerd'a, so pes ačhil'a, bare asabnaha les premukhle. Ko Čhindo doavle murdarde phagerde, bokhale sar rikone. O love, so chudle vaš o patave, rozkerde vaš o chaben. Raťi visal'ile khere bijo graj, čuče verdaneha. „Tu bikend'al le gres?“ porad'a o Cigaris o jakha. „Ta so me tuke phenavas, hoj o mesaroša pen marna pre tiro graj. Keci tut dine vaše?“ O Škiparis na phend'a nič. Garuvelas o jakha, dikhelas andre phuv.

„O Dad le gres na bikend'a!“ phend'a e Sičaňa. „Kaml'a le gres te zatradel – u o graj imar na uštil'a.“

„Jaj, Škiparina,“ phend'a o Cigaris, „tu šoha na mereha! Bo mek pal tiro meriben vakerela sa egisno svetos pal tute the pal tiro graj.“ O Škiparis the e Škiparaňa gele zmukhle šerenca andro kher, baro asaben džalas pal lende. „Bachtalo manuš, so pre leste šaj keras pherasa,“ diňa pes anglal pal lende.

Phen pale pro phučibena.

1. Andre savo gav dživelas o Škiparis?
2. Soske o Roma sakovar asanas le Škiparistar the leskera romňatar?
3. Kas and'a jekhav o Škiparis khere?
4. Savo sas oda graj?
5. Kaj phandle le gres pre rat?
6. So leha kerde rači o Roma?
7. Tel keci d'ives visard'a o Škiparis le greske leskeri parsuna?
8. Kaj pes kidl'a avri o Škiparis la romňaha the le duje čhajenca?
9. Soske phirenas pal o gava?
10. So kerenas o manuša andro dojekh gav, sar dikhenas le Škipariskere gres?
11. Kaj mek lenge kampl'a te džal, sar imar len sas pherdo verdan patave?
12. So pes ačhil'a pro drom ko Perješis?
13. Sar agorind'a o vakeriben pal o Škiparis?

Dezider Banga – Krajina piatich potokov

Bolo to ešte nedávno, čo žil na svete jeden Róm, volali ho Thulo Kan (Hrubé ucho). Vedel mnoho rozprávok, ktoré rozprával pri ohni a potom ich vietor odnášal ako popadané lístie stromov. Niektoré zasial do srdc Rómov a niektoré zasial iba tak na lesnej stráni, a tam z nich vyrástli košaté stromy. A keď sa vietor unaví, leží v ich korunách a listy ho uspávajú rozprávkami, ktoré rozprával Thulo Kan. Raz rozprával aj túto rozprávku.

Bolo to už veľmi dávno, vtedy ešte skaly rástli, zem sa dvíhala a vydula kopce a vrchy.

Bola jedna krajina, ktorú päť potokov ako päť nožov pretínalo. Rozprestierala sa veľmi ďaleko. Náš prapradedo išiel odtiaľ sem päť rokov na voze. Za ten čas vymenil päť párov koní. Jablká, citróny a pomaranče tam dozrievajú po celý rok. Rómovia tejto krajine hovorili Khameskeri phuv – Krajina slnka. Volali ju tak preto, že slnko tam každý deň svietilo, len cez obed pršalo, aby zem nevyschla. Po celej krajine sa rozprestierali ovocné sady, háje, lesy, vyzeralo to tak, ako keď stôl prikryješ zeleným obrusom. Boli tam ľudnaté mestá, dediny, ale aj malé osady. V krajine vládol kráľ, ktorého volali Raj-Phuro. Mal ženu, ktorá sa volala Raňi-Čercheň a dcéru Raminu. Bývala v nevel'kom zámku, ktorý stál uprostred kvitnúcej záhrady. Mali sluhov a slúžky, dvorných hudobníkov, kráľ ich mal veľmi rád, lebo sám bol hudobníkom, hral na harfe.

Bol múdry, smelý a spravodlivý. Ľudia, ktorí v jeho krajine žili, často mu hovorili Somnakuno – zlatý. Keď je kráľ múdry a spravodlivý, aj ľuďom v krajine sa dobre vodí. Aj nám Rómom sa dobre vodilo. Mali sme jedla, koľko sme potrebovali, aj na trhoch sme si mohli mnohé veci kúpiť. Jedni vyhrávali, druhí kovali železo, tretí stavali, ďalší robili na poliach, takže v tejto krajine nebolo ani chudobných, ani bohatých. Dodnes by sme boli žili v tej krajine, keby sa nebolo stalo...

Ramina, jediná dcéra kráľa Raj-Phura, bola veľmi pekná. Taká pekná, že jej páru nebolo v celej krajine. Musela to byť veľká krása, lebo v tejto krajine boli všetky ženy veľmi pekné. Vlasy mala zlaté, kučeravé, podlhovastú počernú tvár a oči ako dve perly, akoby si ich práve z najmodrejšieho mora vylovil. Ľud celej krajiny bol hrdý na svoju princeznú Raminu. Keď dospela, mnoho princov chodilo ju pýtať o ruku, ale keď ich oslnila jej krása, nikto sa o to neopovážil. Jej krása žiarila ako najjasnejšia hviezda nad našou krajinou. Táto krásna hviezda však poznačila náš osud. Jedného dňa prišiel do našej krajiny divoký kráľ na divokom koni. Namiesto kráľovskej koruny mal na hlave čiapku z kože. Mal dlhé fúzy a oči ako dva meče. Doprevádzalo ho niekoľko sto vojakov. Vojakov sme videli prvý raz, lebo v našej krajine nebolo ani vojakov ani žandárov. Divoký kráľ sa dozvedel o kráse Raminu. Nečakal ani chvíľu, nemal srdce, hovorilo sa potom, že mal srdce z kameňa. Prišiel ku kráľovi Raj-Phurovi a bez všetkého žiadal, aby mu dal krásnu Raminu za ženu. Kráľ dal zavolať Raminu. Keď prišla, aj divoký kráľ si kl'akol pred jej krásou, ale svojho cieľa sa nevzdal. Divoký kráľ hovorí: „Chceš alebo nechceš, musíš mi dať svoju dcéru za ženu!“ Náš kráľ mu nato: „Najprv si musíš získať srdce mojej dcéry, potom moje, pretože chcem mať vo svojom zaťovi nástupcu, ktorý bude múdro a spravodlivo vládnuť nad našou krajinou!“

Keď Ramina počula tento rozhovor, z očí jej vypadli slzy, ktoré keď padli na zem, premenili sa na perly a zazvonili. Ako to divoký kráľ videl, hrozne sa nahneval a rozkázal svojim vojakom, aby Raminu spútali a odviekli do jeho krajiny. Vojaci nemeškali, spútali Raminu a chceli ju odviešť do divokej krajiny. Ale náš kráľ rozposlal poslov medzi ľud, aby zvestovali, čo sa stalo. Poslovia sa skoro vrátili. Správa sa ako svetlo rozšírila medzi ľud. Ľudia pobrali sekery, nože, palice, kto čo mal po ruke a obsadili kráľovský dvor. Zajali vojakov aj divokého kráľa. Vojakov zviazali a opýtali sa kráľa Raj-Phura, čo majú s týmito divochmi robiť. Náš kráľ nemal v úmysle nikoho zabíjať. Dal rozkaz, aby ich takto spútaných

vyviedli z krajiny a tam im dali slobodu. Divokému kráľovi prikázal, aby sa nikdy do jeho krajiny nevracal. Povedal mu: „V našej krajine zlých ľudí nepotrebujeme, takých z nej vyháňame!“

Tak sa aj stalo. Ľudia vyviedli za hranice divokých vojakov aj s kráľom a tam im dali slobodu. Na cestu im dali ešte jedenie a pitie. Keď divoký kráľ videl, že všetkým dali slobodu, sadol na koňa začal sa vyhrážať. Veta, ktorú naposledy povedal, sa však doslova splnila: „Vyhubím vašu krajinu!“ Keď sa ľudia vrátili domov, všetko povedali svojmu kráľovi, ale on povedal: „Náš Del ochráni všetkých a čo sa má stať, tomu nezabránime!“

Ľudia sa rozišli a krásna Ramina spievala ďalej. Ľud ju počúval. Najradšej mala oheň, ktorý každý večer na dvore zažínali kráľovskí sluhovia.

Kým v našej krajine na kráľovskom dvore horel oheň pokoja, divokému kráľovi horela v srdci pomsta. Zbieral vojakov a keď ich bolo toľko ako maku, udrel na našu krajinu.

Náš ľud miloval pokoj, neveril kráľovým slovám, že sa raz vráti a vyhubí našu krajinu. Kráľ Raj-Phuro, hoci bol veľmi múdry, nepripravil sa na obranu.

Divoký kráľ so svojimi vojakmi, ktorí sa na seba podobali ako vlas vlasu, s očami ako meče, odetí do surových kožušín, napadli našu krajinu. Vypalovali dediny a mestá, zabíjali ľudí a nešetřili ani deti. Ktorí mohli utekali do hôr, aby si zachránili aspoň holé životy. Ale ani v hustých horách nenašli úkryt, museli utekať za slnkom. Utekali peši, na vozoch. Kráľ a Raj-Phura zabili a krásnu Raminu zajali. Možno aj my, ktorí tu medzi vami žijeme, sme potomkovia tých, ktorí vtedy utekali. Divokí vojaci spustošili celú krajinu. Pobrli všetko zlato, šperky, ktoré našli v kráľovskom paláci. Nenechali ani stáda pasúce sa na zelených pastvinách. Zapalovali naše prekrásne lesy, ktoré sme nesmierne milovali. Keď to Del videl, spustil veľký dážď, na zem začali padať blesky. Blesky prečesávali zem červeným hrebeňom, všetkých divokých vojakov aj so samotným kráľom pobili.

Krajina ostala pustá. Ľudia, ktorí ostali nažive, boli už v cudzích krajinách. Neostal nikto, len krásna Ramina ostala v krajine a dodnes pri rómskom ohni spieva prekrásne piesne. Rómski hudobníci, hoci žijú od nej veľmi ďaleko, hrajú jej piesne a pri zvoniacom ohni rozprávajú si o nej rozprávky. Mnohí mladí Rómovia už túto krajinu hľadali a ešte hľadajú, ale nájsť ju nemôžu. Veľký Del potrestal všetkých ľudí tejto krajiny, lebo sa nevedeli brániť proti divokému kráľovi. Ramina však čaká na mládenca, ktorý by ju našiel a zobral by si ju za ženu. Vtedy by kliatba pominula a mládenec by sa stal kráľom a Ramina kráľovnou.

Phen romanes pal kaste pes vakerel andre paramisi. Šigitin tuke le phučibenenca.

1. Ko vakerelas adi paramisi?
2. Pal savo them jov vakerelas andre paramisi?
3. Ko odoj rajarelas?
4. Savo sas o thagar (kral'is)?
5. Sar pes vičinelas leskeri romňi the leskeri čhaj?
6. Savi sas leskeri čhaj e princezna Ramina?
7. Ko la avl'a jekhvar te mangel romňake?
8. Savo sas oda kral'is u so kaml'a la Raminaha te kerel?
9. So kerde o manuša andal o tharagipen, kaj te šigitinen le kral'iske the la Raminake?
10. Soske na murdarde le nalače kral'is the leskere slugadžen?
11. Avl'a pale o nalačo kral'is peskere slugadženca andre Khameskeri phuv?
12. So odoj kerďa?
13. So kerďa o Del, sar dikhl'a, kaj o nalačo kral'is murdarel le manušen, pustošinel lengeri phuv?
14. Kaj akana dživen o manuša, save predžid'ile?
15. Ko ačhil'a te dživel andre Khameskeri phuv?
16. Pre kaste užarel e Ramina?

Vladimír Oláh – gil'utne

O kham lake andro burňik thovav

Či sal phuro u či terno,
kamiben andro jilo arakhes,
so dukhal sar čhuri andro jilo demad'i,
so labarel sar angar, sar jagori,
sar jagori andro vasta il'i.
Švicinel mange andro jilo
sar o kham la phuvake.
Gulones mange paš late,
lakero jilo pal miro kamiben užarel.
O vušta lake asan,
o jakha lake labon,
bachtales hin lakere vastora,
gulone lakere vuštora,
lendar som čalo,
pal lende som bokhalo.
O šero man dukhal,
mato som pal late,
cirdel man pal peste
sar o khamoro cirdel e khamori l'ul'ud'i.
Miro ratoro kerado
sar ňilaje kerado brišindoro,
o jilo andre mande marel,
miro terňipen – o kerado kham
andro burňika lav,
lake les andro jilo thovav.

Andre dukh ul'il'om...

Andre dukh ul'il'om,
e phuv sas ke lulud'ica občhid'i,
e luka želeno,
pre late pherdo khamoro,
o kašt želeno občhido lulud'enca,
churde čiriklorenca,
andal jilo gil'ora gil'avnas.
Mri daj le papiňen pašinelas.
O čerešňa lol'i farba chudenas.
O kamiben baro.
Hazdne man kijo kham,
baruv ke leskero tačipen,
rode le čore Romenge čačipen ...
Na džanle, hoj pro drom miro
arakhava baro pharipen.
Pharipen, dživipen,
pařivalo hin drom bachtalo.

Phuro Rom

Gejl'om andre karčma, bešťa paš ma
phuro Rom. O bala leste parne, o jakha
lole le apsendar. Leskero scirdlo muj
na vakerel, al'e phenel but. Phares pro
skamind l'ikerel o vast. Hazdel les, o
apsa khosel. Šove čhaven l'ikerd'a avri o
phuro. Rozdenaškerde pal o svetos hine.
„Rajkanes penge dživen mire čhave!
Savoren hin khera bare, cinkeren penge
andro khera. Ňiko lendar našti asal,
kaj hine melale Roma. Love len hin pre
kňižka...“
„A tumen, kako?“
„Me som korkoro.“
„Už je tu zas ten starej cigán!“ šund'ol pal
amende. Asan lestar.

Phučibena

1. Phen peskere lavenca pal soste vakerel o Vlado Oláh andre peskere gil'utne.
2. Phen, sar džal jekhetane o vakeriben andro tekstos „Phuro Rom“ le god'aver laveha:
„Mardo hino, mardo, ko hin Delva čoro, oda mek goreder, ko hino korkro.“
3. Phen, savo cirdl'ipen hin le čhaven ko dad?
4. Sas avka the varekana, kaj o čhave na bajinenas pal peskere daj-dad pro phuripen?
5. Vaker, so mek irind'a o Vlado Oláh the phen charnes pal leskero dživipen.

Ján Horváth – gil'utne

Tumenge

Tumenge, amare phrala the pheňa,
 tumenge, amare čhavore, kamav te pal'ikerel
 vaš o dživipen, vaš o čačipen
 the romipen,
 vaš savoro, so omukhl'an amenge.
 Rači sovenas, šukar suno džanas,
 jekhvar pre blaka durkinel:
 Ušten opre, Romale, aven,
 l'idžas tumen pre bući!
 O bare kale jakha roven, phučen:
 Kaj džas? Soske?
 Šuki prajtin na čerkinel,
 e balvaj na phurdel.
 O kalo thuv kijo Del phurdel.
 Devla, Devla, so te kerav,
 mire čhaven adaj mukhav.
 So hin za manuša kala kalejilengere?
 So kamen amendar?
 Miro jilo pukinel žal'atar.
 Mamo, miri mamo, ma rov,
 ma čhinger tre bala...
 Sem o Del dikhel,
 so amenca o benga keren.
 Aušvicate sas kher baro,
 odoj bešlas mro pirano,
 odoj ačhl'as čhavo romano...
 Ma bisteren!

Gadoro

Pharade, našade, miro kalo gadoro.
 Jaj, Devla, so te kerav?
 Čarav tiro jiloro!
 O kalo rat demavel, prištinel.
 Anen, Romale, suv, thav,
 siven miro kalo gad.
 Kalo gad, kale rateha, jaj,
 na parne thaveha.
 Gul'a suvaha miro gad siven,
 amaro romipen te merel na mukhen!
 Avas, Romale, sivas amaro gad
 kale thaveha,
 feder dživipen amen ela.
 O romano kham labola, švicinela,
 paše bari jag o Roma khelena,
 Amaro romipen dživela,
 o Roma asana the rovena.
 Feder dživipen amen ela.

Phučibena

1. Phen peskere lavenca, pal soste irinel o Ján Horváth andre peskeri gil'utňi „Tumenge?“
2. Phen, sar achal'os o lav „romipen?“
3. Phen, sar achal'ilal o tekstos: *Aušvicate sas kher baro, odoj bešlas mro pirano, odoj ačhl'as čhavo romano...*
4. Phen peskere lavenca, pal soste irinel o Ján Horváth andre peskeri gil'utňi „Gadoro?“
5. Vaker, so mek irind'a o Ján Horváth the phen charnes pal leskero dživipen.

Emil Cina – gil'utne

Amaro lav

Amare laveha dživen
o Roma jekheha jileha.
Phen mange, daje, savo
dživipen amen esas,
te le Romen phuvori
na sas.
Phuvori na sas, miro čhavo,
ča barendar droma,
pal lende bacht rodenas
savore Roma.
Ďives le d'ives rodenas,
o Roma pal o droma
pengere apsa mukhenas.
La jagaha o čhavore
raŭi vakerenas,
raŭuno brišind andro suno
bacht lenge anelas.
Čhavo miro! Dživ khameha
the romane jileha,
tire apsa imar ņikaske
tu na deha.

Bacht

Dikhav romano gavoro,
leskero drom,
o apsa andro jilo me garud'om.
Brišind anel baro paŇi,
andro khera dukh.
Vareko phenel: Buŭi nane,
Deloro miro, ča sasŭipen mukh!
Kaj e bacht pes našaďa,
kaj la arakhava?
O paŇi čul'ol, peha lel
rozčhid'i lol'i mol.
E bacht phenel: Užarava,
kaj o paŇi mutno sa
pal o droma sdžala.
Pal'is savorenca pal ma vakerava.

Dar

Dar dikhel duje jakhenca.
Phuro murš bešel paš o skamind,
vakerel: So ela?
So ela amenca?
TerŇi romŇi le čhavores
pro vasta zasovel,
andro kher la mol'aha
dareko vakerel.
O jakha dikhen andre kal'i rat,
na paŭas ņikaske.
Tu o maro pale d'ivesa rodes,
ko čačipen tuke dela –
užares, so ela? So ela?
E balvaj amen lel peha pal kodi kal'i phuv.
O asaben, gil'ori amenge lel...
Phen mange soske, Devla? Ča phen!

Phučibena

1. Phen peskere lavenca, so phenel o Emil Cina le Romenge peskere gil'utnenca?
2. Soske kampil le Romenge te dživel phandles le „romipnaha?“
3. Vaker, so mek irind'a o Emil Cina, savi buŭi kerelas le romane čhavenca, kaj len te lidžal ke romaŇa čhibakero kamiben the phen charnes pal leskero dživipen.
4. Sikhl'uv jekh gil'utŇi te vakerel šerestar.

LITERATÚRA

GAŠPAROVÁ, E. a kol. 2007. Romaňi čhib. Bratislava: ŠPÚ, 2007. 128 s. ISBN 80-89225-18-7.
Milena Hübschannová, Milena, Šebková, Hana, Žigová, Anna: Rómsko-český a Česko-rómsky kapesní slovník, Fortuna, Praha 2001
Šebková Hana, Žilnayová Edita: Romaňi čhib, nakladatelství Fortuna, Košice 2002.
Pravidlá rómskeho pravopisu, ŠPÚ, Pluhová 8, Bratislava, 2006
Čalo vodi/Sytá duše, Jana Kramářová, Helena Sadílková, Muzeum romsé kultúry, 2007

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ

Obr. 1 *Kristína Gašparová*

Foto: Mária Gašparová (archív autorky)

Obr. 2 *Kristián Bandy*

Foto: Július Bandy (archív autora)

Obr. 3 *Simona Hmilanská*

Foto: Eva Hmilanská (archív autorky)

Obr. 4 *Rozhovor*

Foto: Július Bandy (archív autora)

Obr. 5 *Hudobná skupina – Ďusi band.*

Foto: Július Bandy (archív autora)

Obr. 6, Obr. 7, Obr. 8 *Kristina Gašparová – členovia rodiny*

Foto: Mária Gašparová (archív autorky)

Obr. 9 *Milena Hübschmannová (1933 – 2005)*

romove.radio.cz

Obr. 10 *Bývanie v bloku*

<https://pixabay.com/sk/photos/b%c3%bdva%c5%a5-b%c3%bdvanie-budova-dom-s%c3%addlisko-901258/>

Obr. 11 *Bývanie na dedine*

<https://pixabay.com/sk/photos/dedina-domy-ulica-star%c3%a9-domy-3735180/>

Obr. 12 *Bývanie v rómskej osade*

<https://www.webnoviny.sk/romske-osady-na-slovensku-navstivi-delegacia-z-bruselu-na-cele-s-eurokomisarkou-dalli/>

Obr. 13 *Bývanie v chate*

<https://pixabay.com/cs/photos/d%C5%AFm-chalupa-star%C3%A1-chata-3591631/>

Obr. 14 *Štátne divadlo Košice*

<https://pixabay.com/sk/photos/ko%C5%A1ice-kosice-slovensko-centrum-2521519/>

Obr. 15 *Jakabov palác*

<https://www.keturist.sk › info › jakabov-palac>

Obr. 16 *Dom sv. Alžbety Košice*

<https://pixabay.com/sk/photos/ko%c5%a1ice-slovensko-kostol-dom-sv-5213769/>

Obr. 17 *Urbanova veža Košice*

<http://www.lenposlovensku.sk/clanok/366/kosice-urbanova-veza>

Obr. 18, Obr. 19 *Simona Hmilanská – členovia rodiny*

Foto: Simona Hmilanská (archív autorky)

Obr. 20 *Slovenská pošta*

<https://index.sme.sk › slovenska-posta-ukoncila-zmluvy...>

Obr. 21 *Banka*

<https://cz.depositphotos.com/stock-photos/banka.html>

Obr. 22 *Kreditná karta*

<https://pixabay.com › images › search › kreditná karta>

Obr. 23 *Elena Lacková (1921 – 2003) – rómska spisovateľka*

Servika Roma (Slovak Roma, kherutne/domaca ... - ROMBASE

<http://rombase.uni-graz.at › art › cz...>

Obr. 24 *Elena Lacková – Narodila som sa pod šťastnou hviezdou*

<https://www.kosmas.cz/knihy/212075/narodila-jsem-se-pod-stastnou-hvezdou/>

Obr. 25 *Elena Lacková – Rómske rozprávky*

<https://www.antikvariatsshop.sk › kniha › lackova-elena-...>

Obr. 26 *Tradičné rómske remeslo – kotlárstvo*

<https://www.pinterest.com/pin/570901690276262545/?mt=login>

Obr. 27 *Tradičné rómske remeslo – kováčstvo*

<https://pixabay.com/sk/photos/kov%c3%a1%c4%8d-n%c3%a1kova-kladivo-forge-pr%c3%a1ca-5354079/>

Obr. 28 *Tradičné rómske remeslo – rómsky huslista*

<https://www.hrubavrbka.cz/jozka-kubik/d-1006>

Obr. 29 *Tradičné rómske remeslo – korytárstvo*

<https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/korytarstvo/>

Obr. 30 *Tradičné rómske remeslo – košíkárstvo*

<https://pixabay.com/sk/photos/ko%c5%a1ik%c3%a1rske-vannier-pr%c3%baten%c3%bd-1958239/>

Obr. 31 *Tradičné rómske remeslo – veštenie*

<https://stock.adobe.com/uk/search?k=fortune-teller&continue-checkout=1> – Adobe PhotoStock

Obr. 32 *Pavol Žiga – rezbár*

Foto: Pavol Žiga ml. (archív autora)

Obr. 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40 *Pavol Žiga – remeselnícke výrobky*

Foto: Pavol Žiga ml. (archív autora)

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ

Obr. 41 *Slavomír Klempár – divadelná rola*
Foto: Slavomír Klempár (archív autora)

Obr. 42 *Hudobná skupina – Ďusi band*
Foto: Július Bandy (archív autora)

Obr. 43 *Jozef Gašpar – hotelový recepčný*
Foto: Mária Gašparová (archív autorky)

Obr. 44 *Erik Hmilanský – kuchár*
Foto: Simona Hmilanská (archív autorky)

Obr. 45 *Tera Fabiánová (1930 – 2007) – rómska spisovateľka*
Tera Fabiánová vltava.rozhlas.cz

Obr. 46 *Tera Fabiánová – Jak jsem chodila do školy*
Tera Fabiánová: Jak jsem chodila do školy – Eshop-Muzem ...
<https://eshop-rommuz.cz › produkt>

Obr. 47 *Tera Fabiánová – Čavargoš/Tulák*
<https://www.cbdb.cz/kniha-26582-cavargos-tulak-cavargos-tulak>

Obr. 48 *Martina Klempárová na lezeckej stene*
Foto: Slavomír Klempár (archív autora)

Obr. 49 *Aktivity vo voľnom čase*
Foto: Simona Hmilanská (archív autorky)

Obr. 50 *Lyžovanie*
<https://spark.edupage.org/album/#gallery/88>

Obr. 51 *Basketbal*
<https://spark.edupage.org/album/#gallery/75>

Obr. 52 *Turistika*
<https://spark.edupage.org/album/#gallery/124>

Obr. 53 *Plávanie*
<https://pixabay.com/sk/photos/plavec-pl%c3%a1vanie-znak-s%c3%ba%c5%a5a%c5%be-z%c3%a1vod-79595/>

Obr. 54 *Bicyklovanie*
<https://pixabay.com/sk/photos/bmx-bike-koles%c3%a1-%c3%basmev-blond%c3%adnka-4146235/>

Obr. 55 *Futbal*
<https://pixabay.com/sk/photos/die%c5%a5a-futbal-hranie-kopa%c5%a5-613199/>

Obr. 56 *Štátne divadlo Košice*
<https://pixabay.com/sk/photos/ko%C5%A1ice-kosice-slovensko-centrum-2521519/>

Obr. 57 *Slovenské národné divadlo Bratislava*
<https://pixabay.com/sk/photos/bratislava-slovensko-dunaj-mesto-2496872/>

Obr. 58 *Budova rómskeho divadla Romathan*
Zdroj: Slavomír Klempár (archív autora)

Obr. 59 *Dušan Hanák – film Ružové sny*
<http://www.webmagazin.cz/index.php?styp=all&id=14564>

Obr. 60 *Film – Cigáni idú do neba*
<https://kultura.sme.sk/c/20134374/cigani-idu-do-neba-ked-to-pride.html>

Obr. 61 *Film – Cigán*
<http://amariluma.romanokher.sk/encyclopedia/cigan-film-2011/>

Obr. 62 *Romathan – melódra Mŕtve miesto*
<https://web.vucke.sk/sk/kompetencie/kultura/aktuality/v-septembri-uviedlo-divadlo-romathan-svoju-80-premieru.html>

Obr. 63 *Romathan – muzikál Zlatý rómsky hlas*
<https://kosicednes.sk › kultura › divadlo-romathan-uva>

Obr. 64 *Romathan – rozprávka Ako Boh stvoril Roma*
<https://kosice.korzar.sme.sk/c/6740479/divadlo-romathan-s-rozpravkou-vyrazi-aj-do-osad.html>

Obr. 65 *Romathan – hra Stratená láska*
<https://kosice.korzar.sme.sk › divadlo-romathan-uvadza..>

Obr. 66 *Ilona Ferková – rómska spisovateľka*
<http://www.romea.cz/cz/romano-vodi/ilona-ferkova-co-pisu-musi-byt-aspon-castecne-pravda>

Obr. 67 *Ilona Ferková – Ještě jedno, Lído!*
<https://www.martinus.sk/authors/ilona-ferkova>

Obr. 68 *Ročné obdobie – Zima*
<https://pixabay.com/sk/photos/zima-sneh-pr%C3%ADroda-hory-cenc%C3%BAle-1781654/>

Obr. 69 *Ročné obdobie – Jar*
<https://pixabay.com/sk/photos/strom-kvety-l%C3%baka-kme%C5%88-stromu-276014/>

Obr. 70 *Ročné obdobie – Jeseň*
<https://pixabay.com/sk/photos/strom-park-jese%C5%88-p%C3%a1d-olistenie-99852/>

Obr. 71 *Ročné obdobie – Leto*
<https://pixabay.com/sk/photos/kvetina-magn%C3%b3lia-pr%C3%adrody-rastlina-3339266/>

Obr. 72 *Slavomír Klempár – Dovolenka Chorvátsko*
Foto: Slavomír Klempár (archív autora)

Obr. 73 *Slavomír Klempár – Dovolenka Chorvátsko*
Foto: Slavomír Klempár (archív autora)

Obr. 74 *Slavomír Klempár – Dovolenka Vysoké Tatry*
Foto: Slavomír Klempár (archív autora)

Obr. 75 *Slavomír Klempár – Spišský hrad*
Foto: Slavomír Klempár (archív autora)

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ

Obr. 76 *Margita Reiznerová (1945 – 2020)*

<https://pages.facebook.com/romskenecelebrity/photos/a.122252492504636/139051287491423/?type=3&source=48>

Obr. 77 *Margita Reiznerová – Suno/Sen*

<https://www.databazeknih.cz/knihy/suno-sen-471429>

Obr. 78 *Osobné auto*

<https://pixabay.com/sk/illustrations/auto-bentley-kontinent%a1ne-937414/>

Obr. 79 *Autobus*

<https://pixabay.com/sk/photos/modelov%a9-autobusy-daewoo-sxc-zbiera%a5-1236297/>

Obr. 80 *Lietadlo*

<https://pixabay.com/sk/vectors/lietadlo-airbus-lieta%a5-pr%bad-147495/>

Obr. 81 *Bicykel*

<https://pixabay.com/sk/vectors/pretek%a1rske-koles%a1-pretek%a1r-161449/>

Obr. 82 *Rodos – Grécko*

<https://pixabay.com/sk/photos/leto-gr%a9cko-rodos-gr%a9cky-modr%a1-3572353/>

Obr. 83 *Benátky – Taliansko*

<https://pixabay.com/sk/photos/ben%a1tky-grand-canal-taliansko-kan%a1l-5090764/>

Obr. 84 *Dubrovník – Chorvátsko*

<https://pixabay.com/sk/photos/dubrovn%adk-chorv%a1tsko-2758276/>

Obr. 85 *Malorka – Španielsko*

<https://pixabay.com/sk/photos/malorka-palma-nova-palmanova-1665776/>

Obr. 86 *Parlament – Budapešť*

Foto: Adriana Belinová (archív autorky)

Obr. 87 *Chodník pri Dunaji – Budapešť*

Foto: Adriana Belinová (archív autorky)

Obr. 88 *ZOO – Budapešť*

Foto: Adriana Belinová (archív autorky)

Obr. 89 *Bazilika sv. Štefána – Budapešť*

Foto: Adriana Belinová (archív autorky)

Obr. 90 *Dezider Banga – básnik*

https://www.zbrojniky.sk/vyhľadavanie.html?search_string=Dezider+Banga&search-box-submit-execute=Vyh%BEada%9D&post_verification=b3fc985201a42fdb03c495dee98528a9#finder-image--3448460

Obr. 91 *Dezider Banga – Čierny vlas*

<https://www.litcentrum.sk/autor/dezider-banga>

Obr. 92 *Dezider Banga – Romano hangoro*

<https://www.databazeknih.cz/knihy/romsky-slabikar-11292>

Obr. 93 *Vladimír Oláh*

<https://romove.radio.cz/cz/clanek/19351>

Obr. 94 *Vladimír Oláh – Khamoro Lulud'i /Slnečnica*

<https://www.databazeknih.cz/knihy/khamori-luludi-slunecnice-310587>

Obr. 95 *rómske jedlá*

Foto: Eva Gašparová (archív autorky)

Obr. 96 *anglické jedlá, koláče, torty*

Foto: Simona Hmilanská (archív autorky)

Obr. 97 *Emil Cina – rómsky spisovateľ*

<https://www.rodina.cz/scripts/journal/article.asp?id=97568>

Obr. 98 *obrázok chlapca*

<https://www.silcom-multimedia.sk/tituly/ludske-telo/>

Obr. 99 *chlapec – hlava*

<https://www.silcom-multimedia.sk/tituly/ludske-telo/>

Obr. 100 *Ján Horváth – rómsky básnik, prekladateľ, novinár*

http://www.romea.cz/aaa/img.php?src=/img_upload/03ec66ac77713bab242255f6194ad3ff/janko-horvath-velka.jpg&w=630

Obr. 101 *Ján Horváth – O verdan le grajenca džal*

<https://www.obalkyknih.cz/view?isbn=9788025428108>

Obr. 102 *Mobilný telefón*

<https://pixabay.com/sk/illustrations/mobiln%c3%bd-telef%c3%b3n-telef%c3%b3n-smartphone-3383631/>

Obr. 103 *Prenosný počítač*

<https://pixabay.com/sk/vectors/prenosn%c3%bd-po%c4%8d%c3%adta%c4%8d-%c4%8dierna-modr%c3%a1-33521/>

Obr. 104 *Rozhovor*

<https://pixabay.com/sk/illustrations/konzultanti-poradenstvo-z%c3%a1kazn%c3%adk-3180641/>

Obr. 105 – 106 *Natália Pankovová*

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/romska-ruska-intelligence-vedkyne-z-rodiny-pankovovych>

Obr. 107 *Ljubov Pankovová*

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/romska-ruska-intelligence-vedkyne-z-rodiny-pankovovych>

Obr. 108 *Simona Hmilanská Výtvarné diala – portréty*

Foto: Simona Hmilanská (archív autorky)

Obr. 109 *PhDr. Jozef Facuna, PhD. – zamestnanec ŠPÚ*

Foto: Jozef Facuna (archív autora)

Obr. 110 *Karel Adam, DiS. art.*

<https://www.portalsvk.sk/foto/karel-adam>

ZOZNAM ILUSTRÁCIÍ

Obr. 111 *PaedDr. Gejza Adam, PhD.*

<http://www.konzervatoriumpoziarnicka.sk/index.php/vvp/174-paeddr-gejza-adam>

Obr. 112 *Andrej Giňa – rómsky spisovateľ*

<https://romove.radio.cz/en/print/20738>

Obr. 113 *Andrej Giňa – Paťiv – Ještě víme, co je úcta*

<http://www.i-triada.net/index.php?str=detail.php&id=186>

Obr. 114 *Slovenský jazyk*

<https://www.preskoly.sk/p/567302-slovensky-jazyk-pre-6-rocnik-zs/>

Obr. 115 *Čítanka (slovensko – rómska)*

<https://www.statpedu.sk/sk/o-organizacii/projekty/spolu-romami-dosiahneme-viac/publikacie/>

Obr. 116 *Geografia*

<https://www.preskoly.sk/p/205605-geografia-pre-5-rocnik-zs-ucebnica/>

Obr. 117 *Biológia*

<https://www.preskoly.sk/p/567308-biologia-pre-8-rocnik-zs-a-3-rocnik-gymnazii-s-osemrocnym-studiom/>

Obr. 118 *Občianska náuka*

<https://www.preskoly.sk/p/407222-obcianska-nauka-pre-7-rocnik-zs-a-2-rocnik-gymnazia-s-osemrocnym-studiom/>

Obr. 119 *Učebnica – Amari romaňi čhib/Naša rómčina*

<https://www.statpedu.sk/sk/o-organizacii/projekty/spolu-romami-dosiahneme-viac/publikacie/>

Obr. 120 *Súkromná spojená škola Kežmarok – odbor krajčírka a konfekčná výroba*

<https://www.ssos-kezmarok.sk/fotogaleria>

Obr. 121 *Gejza Demeter – rómsky spisovateľ, novinár*

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/zemrel-novinar-a-spisovatel-gejza-demeter>

Obr. 122 *Gejza Demeter – Raj na Zemi*

<https://reader.alza.sk/preview/raj-na-zemi-d471009.htm>

ISBN 978-80-565-1591-4

9 788056 515914

